

Ignas Šeinius.

Kuprelis.

I

Jau, rodos, niekas man nekliudys.
Vėl rašau.
Rašau, galvoju. Skraidau tolimam, plačiam neregėtų vaizdų pasaulyje.
Mėlyni pavasario rūkai jį šiandien dengia; mėlynuose rūkuose jis nuskendęs. Ir regimi laukai, ir žalios pievos, ir vėsios girios ten nuskendę.
Girios tylios, ramios stovi. Klausos tik, kaip žolė ir javai aplinkui auga.
Blyksterės, žybterės mintis, ir vėl išnyksta. Sugauti neįstengiu. Ramu šiandien visur.
Anapus durų skubūs žingsniai. Į mane kas ateina.
Tegul sau.
Įeina tėvas. Sustojęs šypsos.
— Žinai, Ignasėl, ko tavęs prašysiu?
— Šiandien nieko negaliu įspėti. Pasakyk.
— Pirmai prižadėk.
— Ne, taip bijau.
— Nėr ko bijoti. Darbas bus nedidelis.
Įdomu, ką jis sugalvojo?
— Na, vis tasia.
— Gerai! — uždėjo man ranką ant peties. — Nueik mano vietoj malūnan.
Nueičiau pats, bet šiandien turiu nuvažiuoti mugėn: reikia Širmį parduoti.
— Kuprelis vienas jokių būdu nemals, — pastebėjo tėvas, kad mano veidas niaukėsi.
— Sakė: „Kai tik pamatysi, kad sparnai sukasi, tuojau ir eik“. Jau sukasi — Kuprelis pradėjo malti.
Aš galvoju: „Būtent šiandien, tokią dieną, malūne tarp miltų!“
Tėvas turbūt spėjo mano mintį:
— Tu manai, kad jis laikys tave visą laiką prie pikliaus? Jam smagu bus su tavim pasišnekėti. Juk žinai, kad jis tave mėgsta?
— Bet aš šiandien galvojau apie kitą darbą.
— Nesisukinėk... Grūdų nedaug nuvežiau. Vėjas, matyt, bus geras, spustersit, ir nepamatysi, kaip sumalsit... Ir tau bus geriau. Senus pažįstamus pamatysi. Jau penkta diena kai parvažiavai, o dar niekur nebuvai išėjęs. Svečias esi, neturi ko namie užsidaręs sėdėti. Dabar dienos tokios gražios.
Padėjęs plunksną žvilgterėjau langan. Diena atrodė tikrai nuostabi. Oras skaidrus, medžiai nauju žalumui žvaga. Ir pro langą buvo jaučiama, kaip pavasario sula oru sunkias.
— Eisiu! — atsistojau.
Tėvas patenkintas išėjo kinkytis.

II

Man gaila Širmio. Mes beveik drauge augom.
Kokios dvylikos jį dveigi pratinau jodinėti. Dar ir dabar turiu pirmo pratimo žymę kaktoje. Širmis matomai aiškiai buvo nusistatęs žmogaus jungo nenešti, todėl pratinimas ėjo nepaprastai pamažu. Numetęs mane vienok visuomet sustodavo ir palenkęs galvą lyg ironingai žiūrėdavo, kaip vyko mano atsistojimas.
Pratinimo kova, vieno ir kito užsispyrimas padarė mus gerais draugais.
Sugrįžus man pavasariais namon iš mokyklos jis žvengdavo iš džiaugsmo.

Širmis mėgdavo dalyvauti arklių lenktynėse. Joti tuomet juo būdavo nepaprastas smagumas. Jaučiau tiesiog, kad jis turėjo tokį pat norą kaip ir aš: laimėti. Laimėdavom, žinoma. Visuomet. Nusiminę konkurentai, sodžiaus vaikinai, guosdavo save: „Žaibas, o ne arklys! Dalyvaujant jam lenktynėse gero negali būti.”

Bet Širmis mėgo ir gerai pavalgyti. Mėgiamiausias jo valgis buvo žaliuojančios avižos. Jei ir kažin kaip pririštum jį kur pievoje, bet jei tik kokio kilometro artumoj yra avižos, niekas negelbės.

Širmį mėgom ne tik mes visi namie, bet ir mūsų šuva Murza. Murza saugodavo Širmį ganykloje. Taip pat jam ir avižose besiganant. Būdavo, ateina kas ir sako:

— Eikit išvarykit savo arklių iš mūsų avižų. Murza kaip pasiutęs nieko neprileidžia.

Murzos jau kelinti metai nėra. Širmis paseno, apyrambis pasidarė. Bet tėvas vis dar nenorėjo jo parduoti. Nors šiaip ir mėgo keisti arklius. Tik antradienį beariant Širmis atsigulė vagoje. Iš nuovargio. Ir nenorėjo keltis.

Mes supratom, kad dabar jau teks Širmiui išvažiuoti paskutinį kartą mugėn. Bet vakar ir užvakar tėvas dar tylėjo. Matyt, galvojo ir svarstė.

— Rudenį arkliai pigesni. Dabar ir parduot lengviau, — sako tėvas, sėsdamas vežiman ir imdamas vadeles. Tie argumentai ir nulėmė.

Širmis išėjo iš kiemo lėtai, tarytum nujausdamas ką. Aš ir motina išlydėjome jį akimis. Man prabėgo viena juosta daug atsiminimų apie Širmį, apie mūsų dalyvavimą lenktynėse ir apie tai, kaip jis kartą gynė Murzą nuo kitų šunų.

Mano ūpo sudraikyta nuotaika dar labiau susidraikė. Jaučiau, kad šiandien rašyti vis viena negalėčiau. Ilgą laiką vaidentuvės auginti vaizdai nubluko, atitolo. Juos nublukino raiški, neatitolinama tikrovė.

III

Eidamas gėriau pavasarį visu kvapu. Jaučiau, kad jo eteringa, ore virpanti energija persunkia ir gaivina mane.

Platus sodžiaus dangus, aukštu, tik įžiūrimu skliautu, vilioja galvą aukščiau pakelti. Pats pakiltum, jei įmanytum. Nors ima plačiai ir toli pamatyti.

Tai šen, tai ten raižo dangaus mėlynę dideliais vingiais gandrai. Plauko, rodos. Sparnais nemosuoja. Aukščiau jų matyt tarp baltų, išdrikusių debesėlių keletas juodų taškų. Stovi tie taškai kaip įsegti. Nei nesukruta.

Žemiau, ties sodžium, narstos, žaibu skraido kregždės. Gaudo, vaiko nematomas muses. Jau, regis, žemėn, kaip akmeniukas, nupuls, tai žiūrėk, jau net kur padangėn nušovė.

Bitės tik zimbis, tik zimbis pievoje. Gėlių gardų kvapą draiko.

Pradžios birželio nedrąsus vėjas purena medžių viršūnes, vilniuoja išplaukėjusias rugių dirvas. Bėga bėga bangomis varpos per laukus. Įsisvyruos, regis, visa dirva ir aukštyl pakils.

Štai jau netoli ir malūnas. Jis stovi pasistiebęs ant apvalaino, lyg piliakalnis, kalniuko, atokiai nuo Gervėračio dvaro.

Iš vienos jo pusės tęsiasi į pakalnę rugių laukai. Iš kitos žaliuoja avižos, miežiai, žirniai ir baltuoja grikliai. Ten toliau krūmeliais eilėse suaugę bulbieniai matytis. Už jų į pabalį dirvonas, linais nusėtas.

Į vakarus, už vasarojaus lauko, ošia tamsiomis viršūnėmis seniai pasenęs beržynas. Rodos, kieno senovės priminimui paliktas. Jo pakraštyje marguoja, kaip skraidą drugiai, mergaitės ir berniukai. Vieni renka gėles, kiti ką žaidžia, gainiojas. Beržyno gilumoje gegutė kukuoja.

Pietuose, tarp krūmų, pievų, tarp stačių krantų, srovėna upelis. Žvilga saulės spinduliuose.

Į rytus, pro Juodalksnyną, kur nesiliaudami krankia juodvarniai su savo paukščiokais,

styri mūsų, nuplyšusiais stogais ir iškrypusiais kaminiais, sodžius. Rodos, jis vienas tarp to šaunaus žaliumo nuskurdęs, vienas Dievo apleistas. Tik gerai dar, kad jį kiek sulopo mažučiai, menki sodeliai ir keletas didelių liepų ir klevų.

Netoli nuo čia, į žiemius, tarp tirštų sodų, tarp išnašių medžių, baltuoja dideli Sargauto rūmai. Nuo jų žėri ne vienas Gervėratis, visa apylinkė. Važiuojant nuo dešimt kilometrų lengva juos išžiūrėti. Kokią gražią dieną dar ir nuo toliau.

Kiekvieni metai matau šituos laukus, girias, sodžius, bet kiekvienas pavasaris jie man atrodo kitoniški. Rodos, pernai tai ne taip buvo, tai ne taip, šiomet kur įstabiau, labiau akį veria. Ir dar ima noras pažiūrėti ir dar kartą visą apylinkę akimi apibėgti, susiprasti su ja.

Žiūriu, kiškis su trejeta savo vaikų ant kelio iš rugių išslenka. Stapterėjau ir laukiu. Senis pastatė ausis, atsitūpęs ant paskutiniųjų, pakėlė priešakines kojas. Atsargiai žvalgosi visosna pusėsna. Ir vaikai tėvą seka, taip pat daro — gyvenimo taisyklių mokinasi. Tik štai pamatė mane, priešą, žmogų. Senis sumykė nustebusiu, sergstančiu balsu ir įsmuko atgalion rugiuosna. Kiškėliai dar lukterėjo, į mane pažiūrėjo. Ausytėmis pakraipė. Norėjo patys įsitikinti, ar tikrai baisu. Paskum lyg akmeniukai nuriedėjo paskui savo tėvą.

Malūnas eina palengva. Pridusęs, užkimęs burba. Manau, didelės skubos nėra. Sustoju, stebiu jį.

Malūno sparnas, iškilęs aukštai, stapterėja kiek, pažiūri į apatinį sparną ir krenta ant jo, lyg privyti norėdamas, bet tas pabėga, o ant jo, iš viršaus, žiūri ir taiko jau kitas.

Bildesys, ratų teleskavimas vis didėja. Girdėtis jau ir pikliaus sunkus dūsavimas, lyg iš po malūno jis veržias.

IV

Įėjęs vidun, tuojau pamačiau patį malūnininką, Kuprelį.

Tokiu vardu jį visi žmonės vadina. Jo tikros pavardės niekuomet nesu girdėjęs. Ta pravardė, tai davinyš žmonių sugebėjimo viską pastebėti. O Kuprelis turi net dvi kupras: vieną krūtinėje, kitą nugaroje. Bet jis dėl to pravardžiavimo nei kiek nepyksta. Nors šiaip žinomas, kad supykti gali. Kai kas nori prisigerint malimo ar kitais reikalais, vadina jį Olesiu, net ir ponu Olesiu. Jam vis tiek.

Kuprelis manęs įeinant nepastebėjo. Dirbo. Pasistojęs suoloelio, taiso įplyšusią, du ratus jungiančią juostą. Jo ilgos, laibos, tiesios kojos nuo malūno kratymo virpa jo taktu. Visas kūnas virpa. Atrodo, jis tik malūno daiktas, su juo surištas, su juo suaugęs. Su juo vienu taktu ir ritmu gyvena.

Sudžiūvusiais, smailiais pirštais knaibo ir siuva jis įplyšusią vietą. Liesas, baltas, dar daugiau nuo miltų baltas veidas. Plona tiesi nosis tik pabrėžia tą liesą baltumą. Vikrios, gyvos kaip žarijos, akys tik bėgioja šniūreliu, kuriuo jis siuva.

Matau, Kuprelis toks pat, koks buvo ir pernai. Ir visuomet buvo toks pat, kiek jį pamenu. Nesikeičia, nesensta. Kiek jam metų, niekas nežino. Gal penkiasdešimtys, gal daugiau, bet senas jis neatrodo. Jis visuomet toks pat judrus, tik jo nuotaika labai dažnai keičias. Jam nepaprastai lengva smarkiausiai supykti, bet jis greitas ir geru ūpų nelauktai nušvisti.

Laukiu, nenoriu Kupreliui trukdyti. Žiūriu, kaip dideli, miltais nubaltinti voratinkliai kampuose ritmingai supas. Vorai šokdami juose gyvena ir šokių nuotaikoj miltais įdulkintas užklydusias muses gauda.

Pro mažus langelius ir plyšius įsiveržę nubaltinti spinduliai voratinkliuose balkšvomis, virpančiomis spektro varsomis žvilga. Ir tamsiuose kampuose tamsa atrodo balta, miltuota.

Kuprelis vis dirba, manęs nemato.

Pagaliau sveikinu jį nuoširdžiai, draugingai.

— Labadien, ponas Olesi!

Nesiskubindamas pakėlė galvą. Žiūri į mane, tarytum ir nepažįsta. Nieko neatsako.

Kodėl? Gal nepakankamai greitai atėjau?

Pabaigęs darbą, nulipė nuo suoloelio. Priėjo ir duoda kiek šaltą, mažai draugingą ranką. Spaudžiu ją, stengiuos gerumu sušildyt. Jaukiai klausiu:

— Ar tamsta, ponas Olesi, dabar mūsų mali?

— Taigi, — pratarė tampriai, kietai.

Paskum tuo pat balsu:

— Ar tėvas jau ir neateis?

— Turbūt, kad ne. Aš jo vieton, — aiškinu, atopakalin kiek atsitraukęs.

— Kodėl neateis? — žybterėjo Kuprelio akys.

— Mugėn išvažiavo. Labai dideliu reikalu.

— Ar nebūtų galėjęs kitą ketvirtadienį?

— Kad reikalas neatidėtinas.

— Tai kaip dabar bus? — balsas jau kiek švelnesnis.

— Aš pasistengsiu tėvą pavaduoti.

— Kažin. Kažin, ar galėsi ką? — tiria mane Kuprelis, ypatingai mano rūbus. Jo veidas prašvito, pragiedrėjo kiek.

— Na, jei taip, tai taip. Imk tą maišą, — teikia jis man nurodymus įsakmiai ir smulkiai ir rodo yla kiton pusėn, pro lėtai besisukantį stiebą. — Tenai, matai, maišan iš pikliaus suplėšti grūdai byra. Atkabink maišą nuo tos rankovės: tuoj bus artipilnio. Jo vieton kitą, dyką užkabink. Nunešęs ant viršaus, išpilk skrynion. Ne pirmutinėn, bet antron. Pirmutinės gornos sugedę. Jomis daugiau nemalu. Blogai. Kai esti geras vėjas, galima ir dvejas paleisti. Bet ką tamstai daug aiškinti. Turbūt meni, kaip seniau ateidavai ir man padėdavai malti? Tik paskum, kai pradėjai aukščiau mokytis, ar suponėjai, ar sutingai.

Patenkintas, kad buvau pripažintas, nuskubinau, kur buvo liepta.

Atkabinęs ir užmovęs kitą maišą, rišu jį į traukiamąją virvę. Girdžiu, Kuprelis juokias.

— Kas jau, ar sveikatos neturi, kad negalėtum šito maišo užnešti! Tamstos metais aš jį be niekur nieko nutarunčkinčiau. Taip virve traukdamas daug laiko sugaiši.

Paraudonijau kaip burokas. Užsiverčiau maišą ant pečių ir tempiu laiptais viršun. Kad būtų greitai, sunku buvo pasakyti. Kuprelis šypsosi ir ragina:

— O o! Maišai sveika nešioti, nugarkaulį sustiprina.

Pagaliau užnešiau ir užpyliau.

Nežinau kur, baisiai išsimiltinau. Paieškojau šepečio, neradau. Dulkinuos taip, rankomis.

Girdžiu, Kuprelis dar labiau juokias, antran aukštan paskui mane atėjęs.

— Nesidulkink tamsta, dar ne toks būsi. Pagaliau, juodas darbas žmogaus nesutepa. O čia dar miltai.

Rodos, nebuvo ko, bet aš nuo jo ironingų juokų susisarmatijau. Jis tai pastebėjo. Jau nesijuokia. Šneka, pasakoja rimtai. Tai tą, tai kitą daiktą rodo, aiškina.

— Lukterėjęs kiek, vėl nueik tenai apačion pasidairyti. Permainęs maišus, atnešk čionai ir užpilk. Dabok gerai. Saugokis, kad nepamirštum. Baisus tarapotas gali išeiti, tenai užsikimš ir sėlenų pribėgs miltuosna, o čia gornos dykos mals, dils ir akmens prisuks.

Pažvelgė skrynion. Paklausė girnų užimo ir greitai į trečią aukštą nuritėjo.

Tik spėjau linkerėti galva, parodyti, kad gerai dabosiu.

V

Dažnai mainau maišus. Jei tik ir pusę randu, nepalieku. Suplėšos darosi vis smulkesnės. Bet nesiskubina.

Malūno užesys tai apsilpsta, tai vėl staiga pakyla. Matyt, vėjo pajėga mainosi, kinta.

Man gerai atmenamas, pažįstamas tas ratų ratelių teleskavimas ir bildesys. Daug primena iš vaikystės laikų. Ne vieną dieną čia praleidau. Vienas ir su draugais. Ratai man,

rodos, ką pasakoja teleskuodami.

Jie pasakoja apie tas dienas, kai aš su Broniu ir Juzuliu klausydavau Kuprelio pasakų; kai mes akis ištrėškę prašydavom: „Daugiau, daugiau!“ Kuprelis mums laiko negailėdavo. Nuo jo išgirdavom aibę įvairiausių daiktų. Jis vaizdingai apsakinėdavo, kaip vaidinasi raganos, laumės ir kipšai. Lietuvių karus su totoriais, lenkais, rusais ir kryžiuočiais dar įdomiau atpasakodavo. Jie mums ir tikdavo labiausiai.

Mes pagaliau pradėjom tikėti, kad ir jis pats buvo kare dalyvavęs. Jei ne su totoriais ir kryžiuočiais, tai bent su turkais. Juzulis, kuris buvo vyriausias, pasakojo, kad kariaujant su turkais, kareiviai turėjo nešioti po kalnus patrankas ant pečių.

— Gal ir Kuprelis nešė ir jį kokia sunki patranka iš viršaus ir suspaudė. — Tas Juzulio aiškinimas mus dar labiau įtikino.

Buvom norėję paties Kuprelio paklausti, bet nediršom. Gal nebuvom pakankamai įsitikinę, gal bijojom ižeisti. Žinojom, kad Kuprelis buvo piktas ir kad jį suerzinti jo artumoj esant buvo labai pavojinga.

Eidamas užkliuvęs svarstyklių prisimenu, kad Kuprelis dažnai mus sverdavo. Sakė, daboja, ar greitai augam. Taip pat mėgo mums aitvarus daryti ir mokino, kaip reikia leisti. Jei koks aitvaras pakildavo tiesiai ir aukštai, džiaugsmu jis netverdavo. Mes taip nesidžiaugdavom.

Visas Kuprelio pasakas ir geradarybes mes atlygindavom nuo jo toliau būdami visaip, kai kuomet ir nelabai gražiai. Užrakindavom jį vieną, sustabdydavom malūną — tai baisiausiai veidavo. Nediršdavom paskum pasirodyti arti malūno kokią visą savaitę. Paprastai tai prikraudavom galan sparno, audeklo užlankon, akmenų: kai sparnas aukštyn pakyla, akmenys krinta tiesiai ant malūno kepurės ir baisiausiai darda sienomis žemyn; pasitaikydavo, kad neaplenkdavo ir langų. Na, tuomet tai mes, kaip pelės, bėgam, kiek tik siekt, ir slepiamės duobėsna, iš kurių smėlis imamas. Bet jei Kupreliui pasisekdavo mus tenai surasti, nepaleisdavo taip pigiai. Pabėgti nuo jo būdavo labai sunku: strikters kelius didelius žingsnius, ir jau už apikaklės laiko. Dar žadėdavo ir Sargautui, ir tėvams įskusti; bet niekuomet neskūsdavo ir paskum, neilgai trukus, visai atsileisdavo.

Kai kuomet jis visai mūsų į save neįsileisdavo. Vaikščiodavo liūdnas, susikrimtęs, apniukęs; kas jį gaudino, kas krimto, ne mums buvo atjausti. Ir dabar dažnai jo nesuprantu. Kiek kartų buvau norėjęs išgirsti, kaip jis seniau gyveno, ką matė; jis apie save ne tik niekam, bet ir man nei žodžio netaria.

VI

Ar tamsta nepamiršai savo darbo? — girdžiu. Tai Kuprelis, sugrižęs iš trečio aukšto. Dirbo tenai ką, dabar čia atėjo.

— Stengiuos, — atsakau.

Tuo metu dingterėjo galvon, kad jau gerokai bus praėję laiko, kai buvau apačioj. Skubinu žemyn, per kelintą laiptą peršokdamas.

Maišas pilnutėlis, prikimštas. Tik tik užsitraukiau jį ant pečių. Tempiu įraudęs viršun. Jis ir vienon, ir kiton pusėn nuo nugaros smunka. Prituriu visas lygsvaros pajėgas sutraukęs. Nors neilgam.

— Greičiau nešk! — įsako nuo viršaus Kuprelis. — Girnos bus tuoj dykos.

Nesulaukęs į laiptus prilėkė. Mato, kaip aš su maišu ir nesuvaldoma lygsvara kovoju. Bara ir drauge šypsos.

— Reikia dažniau mainyti. Pilnus maišus nešiodamas patrūksi ir žmonos negausi.

— Niekai! — atsakiau užtarunčkinęs maišą ir, lyg mylią perlėkęs, patenkintai alsuodamas. — Nepatrūksiu ir žmoną gal gausiu!

— Man atrodo, kad tamsta... Ė! kam man čia tave „tamstu“ vadinti. Ar neatmeni, kai mažą dėl visokių blėnių, kuriuos man su Broniu ir Juzuliu iškrėsdavai, dar ir už ausių lyg

kiškelį pakeldavau?

Nuo to priminimo, pats nejudamas, nukaitau.

— Vaikas iš tavęs buvo! — žvilgterėjo akysna, paskum į viršutinę lūpą. — Man atrodo, kad tau laikas būtų vesti.

— Kodėl? — nustebau.

Bet tas jo nelauktas pasakymas man pakuteno kiek širdį, pakėlė malonius, neaiškius lūkesius.

— Todėl, — aiškino Kuprelis rimtai, — kad jau turi turbūt dvidešimt metų su kaupu. Matai, ir ūsai jau išsikalė, viršun raitosi. Turi mokslą, gerą galvą, žmoną galėsi pramaitinti. Ko dar laukti, ko stinga?

— Dar aš jaunokas tokiam smarkiam žygiui. Pagaliau vienam reikia pirmai gyvenimas išbandyti. Kitaip gali didelio vargo būti.

— Štai kaip! Ar dar gyventi „neišmokai“? Gyventi išmokti negalima. O jei taip, tai dviese lengviau.

Patylėjo kiek.

— Trisdešimties sulaukęs svarstysi, ar verta, ar dar neverta vesti. Keturiasdešimtį privijęs galvosi, ar apskritai verta. Keturiasdešimt penkerių, iš tolo senatvės šešėlį pajautęs, gal ir labai norėsi, bet jauna ir graži neis. Dabar mergaitės mažiau paiso turtingumo, proto ir mokslo. Jas daugiau vilioja jauni ir sveiki vyrai. Taip ir reikia. Tegul nebūna vyrai kvailiai, tegul nelaukia per ilgai. Jei koks žilis bedantis ir gauna koku būdu jauną, skaisčią žmoną, jis negali tikėtis jos stiprios ir pastovios meilės. Pakanka, kad koks jaunas vyrukas pasipainiotų, ir jau šeimyninis gyvenimas sugriautas, o senis koku dešimčiu metų keliauja anksčiau į Abraomą. Juk meilė — bent regimo gyvenimo vienatinė prasmė. Nerasti jos, vis tiek, kaip ir to gyvenimo nustoti. Meilės ieškoti nereikia vėluotis. Juo anksčiau, juo geriau. Jaunam reikia vesti, jaunam draugę pasirinkti. Ne laikas „mokintis“ gyventi, kai gyslose karštas kraujas verda ir širdis širdies trokšta. O kai pradėsi galvoti, svarstyti, laukti, tai ir nepamatysi, kai paliksi visam amžiui vienastipis, beprasmis.

Kad Kuprelis pats taip galvotų, man neatrodė.

„Tai tik dėl manęs, jauno“, — maniau.

— Kodėl gi tamsta nevedei? — klausiu.

Į mano, rodos, logingą klausimą jo baltas, drobinis veidas dar labiau pabalė. Raiškios akys ėmė skubiai bėgioti, tarytum ko ieškodamos, nuo vieno daikto į kitą. Štai jos apsisosto ties mažu, keturkampiu malūno langeliu ir žiūri pro jį toli, kur, regis, niekuomet nei susiekti negalėtum.

Pasidarė tylu, net kiek nejauku, lyg ant malūno kas skraistę užmetė. Girnos ūžia niūkiaiai. Apačioje girdėti pikliaus kimus dūsavimas. Jam nedrąsiai taria ratų ratelių tarškesys. Viršuje lyg šnabžda kas. Bailiai, pavogčiom. Ir vis viena regis tylu. Dar sunkesnė tyla.

— Aš? Aš? — prašneko Kuprelis. Bet vis dar pro langą žiūri, mato tenai ką. — Daug pasakoti...

— Papasakok tamsta! — prašau. Man labai parūpo sužinoti, kodėl Kuprelis nevedė, kodėl liko vienas.

— Tai ne pasaka ir ne kokia rašyta istorija. Papasakoti tai nelengva. Tai mano gyvenimo nesugydoma žaizda. Jos judinti nenoriu.

Tie žodžiai buvo svarūs. Anapus jų buvo jaučiama giluma ir plotis.

— Papasakok bent kiek.

— Tu tik pasijuoksi. Tu gal per jaunas atjausti.

Aš nežinojau, kas atsakyti, kaip pasiteisinti. Aš tikinau tik savo akimis.

— Ak geras tu buvai vaikas. Mėgau aš tave ir dabar dar mėgstu. Mažai man rodos panašu, kad Kuprelis būtų mylėjęs ką kuomet. Kur jam buvo mylėti, kad jis iš tolo nuo moters šalinas; niekuomet nesutiks, kad kokia mergiotė ateitų ir padėtų jam malti. Neįsileis, kad ji kažin kokia būtų. Ir ar galėjo dar jį mylėti kas? O gal?

— Prisėsk, — kviečia Kuprelis vidun susikaupęs ir pasirengęs. Apsakysiu tau viską viską, kaip buvo, kaip Kuprelis mylėjo, kaip džiaugės jis laime. Kuomet tai. Klausysi manęs gerai?

— Taip! — atsakiau, visas jaunu domingumu užsidegęs.

— Mano mylimoji buvo tikrai kaip ankstyvas pavasaris. Žavinga kaip brėkštanti, žadanti aušra. Jos skaidrios žvilgančios akys tirpino širdį, gundino ją. Aš mylėjau ją, kaip naktis myli lakštingalos dainą...

Liejas jo žodžiai, įkvėpti meilės, ir plaukia iš gilumos prislėgtos širdies. Paskendo ir gyvena jis savo atminimuose.

VII

Sugirgždė malūnas, suspiegė visais sąnariais. Atsiduso, lyg ko sunkaus užgultas. Sustojo.

— A, kad tave kur! — supyko Kuprelis. Pašoko smarkiai nuo vietos, į girtas puolė. Stvėrė viršutinį tekinį abiem rankom, įsispyrė aslon, įsitempė visomis pajėgomis ir pajudino jį kiek. Bet tai nedaug gelbsti. Malūnas stovi, lyg įkastas.

Mato, kad iš vidaus sunku kas padaryti. Tekinas laukan išlėkė. Išėjau ir aš paskui.

Žiūriu, stumia Kuprelis, net sušilęs, malūno sparną. Pastūmėjęs kiek vieną, ima kitą, kai tas nuo viršaus arčiau prisiartina. Sparnai treška, braška, tarytum būtų visai nuvargę. Toliau eiti neigali.

Pamatęs ir mane prišaukė pagelbon. Mažai ir aš galiu ką padėti: sparnai eina, sukas tol, kol mes juos stumiam.

Bet neilgai trukus papūtė smagesnis vėjelis. Tik jau kiek iš vakarų pusės. Taikome sparnus ton pusėn. Malūnas pamažu, nenoromis ima krutėti. Kruta neilgai. Po valandėlės vėl ėmė stovinėti. Kuprelis, tai pastebėjęs ir išsigandęs, šoko pūsti į sparnus.

Nieko neįveikęs, vėjo neatstojęs, supykęs ir dar labiau susikūprinęs grįžo Kuprelis vidun. Aš dar lukterėjau kiek. Klausaus vėjo, ar jis nepradeda smarkiau pūsti. Žiūriu į malūną — sparnai stovi, tarytum ir niekuomet nesisukė.

„Šiandien liks nesumalta, — galvoju ir einu Kuprelio ieškoti. Prašysiu kiek palaukęs, tegul apskatinėja.”

Randu jį pirmam aukšte. Vaikščioja iš vieno kampo kitan. Iš tolo aplenkia pikliaus skrynją, svarstyklės prie antrų uždarytų durų. Nors ir nežiūri į jas.

Ir tylūs ramūs dabar čia visi daiktai, lyg būtų iš balto akmens. Suakmenėjo kuomet, miltais apnešti. Tylus ir antras piklius, anoje pusėje. Visai užmestas. Jan Kuprelis krauna visokius nereikalingus daiktus, lyg kokin muziejun. O kertės ir jo šonai aibe skaitlinių išrašinėti. Daiktais ištrinta ir vėl užrašyta. Tai Kuprelio buhalterija.

Iš viduraslio kelias didelis stiebas net pačion kepurėn. Tai malūno visa pajėga. Tušt palubėmis jį vainikuoja milžinis ratas. Ir įstabu rodos, kad jis dabar visai nejuda. Pats nejuda ir kitų ratų ir ratelių savo kumštėmis nevaro. Nevaro ir jo niekas iš pačios kepurės, nuo pačių sparnų.

Kuprelis vis labiau nerimauja. Skubiau vaikščioja. Rankomis maskatuoja. Piktas.

Pagaliau, matyt, vėjas susimilo Kuprelio: iš pradžių palengva, lyg juokaudamas, bet paskum rimčiau ir smarkiau pradėjo sparnus varyti. Tuojuo Kuprelis atgijo. Aiškiai nušvito. Liepė man maišų pažiūrėti, pats kaip voverė nulėkė laiptais viršun.

Viską čionai atlikęs ir aš ten nuėjau. Jis sėdi, kojas susikeitęs, ant senos sugerbėjusios beržinės kaladės, prie jo kambarėlio durų pastatytos. Atsisėda čia visuomet, kai nėra ko veikti. Sėdi ir klausos linksmaus girnų ūžesio. Galvoja apie ką. Akyse vilties ugnelė sužimba.

— Gaila, kad man pinigų mažoka! — atsiduso man arčiau priėjus.

Atsisėdau netoliese ant skrynelės. Ant tos pat, kuria jis už malimą nuo kiekvieno atsemia sau sėlenų karvei. Tai jo išsiderėta. Klausau.

— Nevalgintų manęs tas oro nepastovumas, jei jų daugiau turėčiau. Žinai, ką esu sugalvojęs? — klausia manęs Kuprelis linksmu nusišypsojimu, kiek pasididžiuodamas. — Aš sugalvojau tokį įrengimą, kuris geram vėjui esant ir malūnui veikiant, sutaupyti visą energijos perteklių, kuris šiaip niekais nueina. Tas įrengimas kiek komplikotas, bet nėra brangus, jo gi veikimas, mano apskaičiavimais, bus didelis. Mažam vėjui, ar jo kokį laiką ir visai nesant, mano malūnas vis viena suksis man tinkamu greitumu. Aš, metais dirbdamas, suradau praktišką galimybę energijos perteklių surinkti ir jį kokį laiką sutaupyti.

Tu nesi technikas, bet gali suprasti, kad tai yra elektriškas mechaniškas įrengimas. Gaila, ir Sargautas nieko technikoje nesupranta. Šiaip jis geras žmogus ir galėtų man pinigų kiek paskolinti. Jų man ne tiek daug ir trūksta.

Sargautas yra įdomus ir keistas žmogus. Jis niekuomet neduos pinigų reikalui, kurio jis pats visiškai nepermanytų. Jis nemėgsta ir mažiausių abejonių.

— Gal tau braižinius parodyti?

Atneša Kuprelis kelis lapus braižinių. Atlikti lyg kokio inžinierio. Švarūs, raiškūs. Mane apima tikrai nuoširdus nuostabumas, aš stengiuos suprasti, bet man sunku. Aš tik stebėtis galiu.

Kuprelis aiškina ilgai, gyvai, pasitenkinęs, įsitikinęs.

— Aš suradau naują, ilgai tveriantį mechaniškos pajėgos efektą. Aš žinau būdą sustabdyti elektros pajėgos išsieikvojimą. Bet visa tai reikia įrodyti gyvais išeksperimentuotais pavyzdžiais. Kitaip vargiai ir tikri inžinieriai patikės. Stoka pinigų... — Apniuko Kuprelio veidas. Suvyniojo braižinius, nunešė kur, rūpestingai paslėpė.

— Na nieko, — sugrįžo Kuprelis. — Gal prisikasiu kuomet prie daugiau pinigų.

— Tu norėjai išgirsti mano kitą tragediją, — sutraukė jis kiek antakius, suspaudė lūpas. — Nueik pirma apačion, pažiūrėk. Prikabink ten didžiausį maišą. Turėsime daugiau laiko. Aš tuo tarpu apsižiūrėsiu.

Nuėjęs, kiek radau, atnešiau, užpyliau.

Jis, girnų branktą prie vėjo smarkumo pritaikęs, atsisėdo ant kaladės. Neregimai, vos girdimai atsidusęs, atsišlijo į sieną ir rankas skrebučių rankovėsna susinėrė. Jo veidas tylus, ramus. Akys toli vidun, praeitin žiūri. Ties juo ant sienos viršuje šventas Petras pasilenkęs. Laukas, žilas, su kuodu kaktose senelis. Du raktu rankoje laiko. Tai paties Kuprelio visai dailiai akvarelėmis pieštas paveikslas, mėlynuosna rėmuosna įdėtas. Viso malūno vienatinis paveikslas. Kuprelis jį kasdien nuo miltų dulkių apvalo. Nors ir nelabai tiki kitiems šventiesiems, bet šventą Petrą, sako, mėgsta.

Pro baltą ūkaną į paveikslą išžiūrėjęs atrodo, kad jis gyvybės įgauna, mato, girdi ir veide savo garbintojui švento palankumo rodo.

Jaukus senelis. Ir visa aplinkuma daros nuo jo šventa, jauki.

VIII

Likau aš nuo savo tėvelių visai mažutis, — apsakinėja Kuprelis. Nei šnekėti, nei vaikščioti dar, sako, negalėjau.

Mano tėvas tarnavo vienam dideliam dvare ūkveizda. Gyveno gerai. Bet užėjus kokioms ten baisioms ligoms mirė. Mirė ir mama į keletą mėnesių paskui.

Mane paėmė bobutė, mamos motina. Lig dvylikos metų laikė pas save. Skaityti, rašyti, skaičiuoti išmokino. Buvo labai gera, bet ir dabojo gerai. Tik kartą, man jau septynerių ar aštuonerių metų esant, nukritau nuo aukšto rugių prėsimo klojime. Rodos, buvau norėjęs padėti krauti. Be galo užsitrenkiau. Nuo to, o gal ir nuo ko kito, ir išaugo man po truputį šitos dvi kupros.

Nuo dvylikos metų, senutei daugiau pasenus ir mažiau sutaupyti pinigų likus, išleido mane tarnauti didelian vandens malūnan į vieną vokietį. Tas vokietys mane kažin kodėl tuojau pamėgo. Gal kad aš buvau visai tylus ir nedrąsus. Jis visuomet man lengvesnį neg

kitiems darbą duodavo. Bet neleido ir savo dabu eiti: draudė nuo kiekvieno blogo. Tik jo rūpesniu aš neišmokau nei rūkyti, nei gerti, nei kortomis lošti. Buvo vis tiek, kaip tėvas. O gal mane mylėjo ir todėl, kad buvo bevaikis? Dievas jį žino. Žadėjo manęs niekuomet nuo savęs neleisti, jei būsiu vertas, ir savo įpėdiniu padaryti.

Pas jį betarnaudamas aš ir taupumo išmokau, nei vieno skatiko niekur be reikalo neišleisdavau. Vis pinigą į pinigą dėjau. Ir nemažai susitaupiau.

Taip buvo per kokį septynetą, aštuoneta metų. Pasikeitė viskas nuo to laiko, kai mirė jo labai valyva žmona. Po pusantrų metų jis vedė kitą. Negalėjo turbūt kitaip. Turėjo didelį naminių ūkių, kurio pačios tarnaitės gerai nedabojo. Vagiliaudavo, daug ko išnešdavo ir iš pieno, ir iš mėsos. Bet antroji žmona nebuvo man tokia palanki. Ėmė neapkęsti. Persekiodavo visaip, įskųsdavo.

— Kam tu šitą kuprį laikai? — tiesiai vyrui mano akyse sakydavo. Jis nėr tau ir sąžiningas.

Mano kupros nebuvo dar tuomet tokios žymios, bet jų prikaišiojimas labai skaudžiai mane gėlė. Šeimnininko pasitikėjimą turėjau aš visišką — įtarimas nesąžiningume gėlė mane dar labiau. Mano jauno priežiūroj buvo visas malūnas.

Pradėjau ir aš nekęsti savo naujos šeimnininkės. Būdamas visai nekaltas, turėdamas šeimnininko visišką pasitikėjimą, kartais ir neslėpdavau tos neapykantos. Tai dar aršiau ją erzino.

Nors Šionfeltas — mano šeimnininkas — ir nepaisė savo žmonos, bet po metų susidarė tokia padėtis, net tarp vyro ir žmonos, kad aš turėjau iš ten išeiti į visai man nežinomą pasaulį. Buvo be galo graudu, rodės, kad iš gimtųjų namų išeinu, su tikru tėvu atsiskiriu.

Tarnauti jau niekur nėjau. Nenorėjau. Nesitikėjau rasti kito tokio šeimnininko.

Nutariau mokintis. Mokslas jau seniai mane viliojo. Dabar ir pinigų turėjau. Nuvažiavau Vilniun. Ilgai ieškojau, ilgai klaidžiojau. Pagaliau nusistačiau būti Dievo muzikontu. Stojau vargoninkų kursuosna.

„Pradžiai ir tai bus gerai”, — galvojau.

Labai mėgau muziką, ritmą visam kame, todėl ir nuėjau tuo keliu. „Mokintis ko kito galėsiu ir pats paskum.”

Baigiau kursus kuo puikiausiai, gavęs aukščiausią pagyrą.

Vietą sunku man buvo gaut. Kiti, silpnesni muzikoje ir giedojime, kur greičiau manęs rado sau duoną. Aš ne tuoj dar patekau vienon menkon filijon. Ir klebonas senelis pasitaikė rūstus, beveik žmogėda, dvasiškai tariant. Jis mane tuojau po mišnių varydavo visai ne vargoniškan darban: tai malkų kapoti, tai arti, tai sodą ar daržą tvarkyti, tai net mėšlo kabinti ir vežti. Mano sveikata buvo silpna, o tokiam darbui ir visai buvau nepratęs. Ta filija tikrai galėjo būt sunkiųjų darbų kalėjimo pavyzdžiu.

— Ar daugiau tarnų jis nelaikė? — klausiau iš nustebimo ir pasigailėjimo.

— Aš visai vienas buvau pas jį. Visi darbai mano pečių gulo. Ir jo batų valymo, ir jo barzdos skutimo. Algą gi visai menką gaudavau. Tokio šykštuolio dar niekur nesu matęs nei girdėjęs. Pats vaikščiojo prakiuręs ir nuskaręs. O svečias tai joks į jį neužkliūdavo. Nekišdavo ir jis niekur nosies. Jei kuomet grafienė ir atsilankydavo savo dvare, ir tai vos vos ištempdavo savo kleboną į dvaro rūmus. Jis bijodavo, kad nereiktų atgal kviesti.

Labiausiai man tvyla atmintyje Didysai šeštadienis. Visą savaitę dirbau visur kaip juodas jautis, neiškėsdamas rankų. Maža dar. Atėjus Didžiajam Šeštadieniui mane prikėlė gaidžiagysty, nespėjus nei užmigti gerai, ir liepė virėjai pyragus minkyti ir bobas plakti.

Maigiaus, kamavaus su tais pyragais, kol nepašaukė bažnyčion. Iš tenai nuvargęs, — juk žinai, kiek tų apeigų esti tą dieną, — vėl grįžau virtuvėn. Dabar pristatė prie krosnies daboti, kad neperkeptų mėsa, nesudegtų pyragai, nepervirtų kiaušiniai ir taip toliau. Pats klebonas, kaip ir visur kitur, dažnai kaišiojo virtuvėn savo ilgą ir liesą nosį. Uostė, ragavo.

Prie krosnies išstovėjau lig pat kompletų. Pasigėriau nuo tvaikų ir garų. Galvoje užė. Apie valgį ir pagalvoti nebuvo kuomet, nors akys matė gardžiausių daiktų dideliausiam

kiekyj. Tik kartą per metus klebonas nepasigailėdavo lig sočiai pavalgyti.

Po kompletų ir po Kalvarijos kelių, kuriuos man klebonas įsakė vesti, sprukau kaip voveris namon ir lyg negyvas dribau lovon. Maniau, kad ir atsikelti nereikės. Net nesinorėjo. Pakankamai pasilsėsiu, tikėjais.

Tik štai pro miegus girdžiu durų dunzgesį. Paskum balsą. Smarkų ir šiurkštų:

— Kelkis! Kelkis! Ar tu padūkai lig šiam metui miegoti?!

Iš pradžių jokių būdu nesupratau, kas čia yra ir kur aš esu. Nejaučiau savęs. Pagaliau, kai dunzgesys pasiekė sprogstamojo laipsnio, šokau. Pravėriau akis. Jau šviesu. Bažnyčioje skambina visais varpais.

Išokau į rūbus ir kaip iššautas išlėkiau pro duris. Be kepurės. Neradau prie durų jau nei to, kas dunzginio ir mane kėlė. Lėkdamas girdžiu giedant „Linksma diena mums nušvito“.

— Eina aplinkui bažnyčios! Be manęs! — Net mano visos gyslos nutirpo. Visą šaltas prakaitas apipylė.

Paskum kas buvo, ir apsakinti nėra ko. Gali įspėti, kaip klebonėlis reagavo.

Nelinksmos man buvo Velykos: galvoje kiek plaukų netekau ir vienas šonas ilgą laiką nekaip buvo nusiteikęs. Klebonui labiausiai nepatiko, kad jam Velykų apetitą sugadinau.

Po Velykų išėjau iš tenai, atsižadėjęs ir algos.

„Gal bent tai pataisys jam apetitą“, — maniau.

Apie Sekmines gavau, rekomenduojant vienam geram dvarininkui, kuris mano tėvą seniau pažino, vargoninko vietą Skardžiuose. Ten man buvo nebloga. Klebonas pasitaikė jaunas, žmoniškas. Vėl man buvo smagu, kad esu tam pat krašte, kur mano tėveliai kuomet gyveno.

Skardžiuose ir pažinau Gundę, Kunigundą Gervydžiukę, kuri mano nykų gyvenimą buvo nušvietus...

IX

Nejaugi jis vėl sustos!

Malūnas tikrai pradėjo daug lėčiau suktis. Kuprelio veidą lyg koks šešėlis užslinko. Matyt, kad jis visai susigyvenęs su tuo bildesiu ir ūzesiu. Susijungęs su jais siela ir kūnu. Tai jie valdo jį, atrodo. Silpsta malūno eiga, puola ir Kuprelis ūpas ir jis ima širdytis. Ir dabar, pastebėjęs tą netvarką, pašoko nervingai ir puolė į giras. Jos, nors ir silpnai, dar sukasi. Ratai kruta.

— Te-eliakšt! Te-eliakšt! Te-eliakšt!

Piklius sunkiai dūsauja apačioje, pagelbos laukia.

— Vėjas kinta, — atsigrižo Kuprelis nuo girnų, branktą ir vienon, ir kiton pusėn pastūmęs. Skubiai laukan išėjo.

Po keletos minučių sugrižo linksmas.

— Vėjas apsvirtė. Pučia iš vakarų. Sparnus atsukiau prieš jį. Dabar eis, tik džiaugtis reiks!.. Tu buvai apačioje?

— Buvau. Permainiau. Nedaug ir buvo.

— Dabar vėl pasakosiu. Tiktai mums reiks dažniau atsiminti savo darbas.

Niekam dar aš nepasakojau savo gyvenimo paslapčių, savo nepavydėtinos istorijos. Tau pirmam. Gal bus kiek lengviau, kai tu mane išgirsi. Per daug jau mane vieną ta uola slegia, per daug vargina ir ardo.

Lig tol mano širdis nepažino meilės. Ji buvo sušalusi, sustingus. Niekas jos nešildė, karštu kvėpavimu niekuomet neapgobė.

Nujaučiau, kad yra pasaulyje meilė, kad žmonės pasiekia ją; bet man atrodė, kad aš jos niekuomet nepasieksiu, niekuomet neprilipsiu to kalno, ant kurio ji auksu žėri. Ir netikėjau, kad ji būtų tikras daiktas. Maniau, tai tiktai pasaka. O gal aš ieškoti nemokėjau, kol ji pati į mane neatėjo... Tėveliai man meilės nepaliko. Bobutė irgi nepakankamai mokėjo duoti.

Šionfeltas, nors ir koks man buvo geras, vis viena mačiau jame poną, savo šeimnininką. Kiti berniokai nuo manęs šalinosi, nemėgo. Mergiočių aš tarytum ir nemačiau, lyg jų ir visai negyventa.

Paklausi gal, kuo aš gyvenau: kas buvo mano džiaugsmas, kas sielvartas?

Džiaugiaus knygų skaitymu, galvojimu, aprašymais protingųjų žmonių. Jokių apysakų nei pasakų tuomet nei akyse nemačiau. Gal jų nebuvo pas Šionfeltą. Gaudavau nuo jo vokiečių istoriją ir istoriją viso senojo ir naujojo pasaulio. Man labiausiai istorija patikdavo. Ir šiaip gaudavau visokių senų knygų. Tik vokiečių kalboj. Jis mane gerai vokiškai išmokino. Nei vienos dienos negalėjau pabūti bent kiek neskaitęs. Nerimavau tuomet. Geriausias mano nusiramimas buvo knyga.

Vasaros vakarais mėgau sėdėti prūdo krašte. Žiūrėdavau tuomet į ramų vandens ribuliavimą, į giliai paskendusius debesius. Skaičiau žvaigždes danguje. Dabojau, kuri didesnė, kuri mažesnė. Sekiau jų kelią. Ir man tuomet atrodė, kad aš visai išnykstu, virstu kažin kuo ir aukštai išskrendu. O paskui mane skrenda, genasi visos nakties daina. Dingsta viskas iš akių ir aš matau naujus pasaulius, pilnus kitokio, tobulesnio gyvenimo. Jaučiau patį Dievą...

Kai kuomet man taip besėdint ir veversio rytmetinė užtikdavo...

Man suremdavo širdį, pamačius elgetą ar kokį pavargėlį žmogų. Ir klausiau savęs:

„Kodėl jis ne toks kaip ir kiti? Kodėl jis elgetauja, šunis lodo, kai kiti ramiai sau namie sėdi?.. Kam žmogus žmogų ėda, kam savo brolių persekioja, jį kraujuose maudo? Kam pjaunas tarp savęs gyvuliai, kodėl ir jie neužsieina?.. Kodėl mūsų pasaulis toks, o ne kitoks? Ir nejaugi jis kitokiu negali būti?“

Aš, regis, būčiau įmanęs, būčiau padaręs, kad visiems gera būtų, kad visi tik džiaugtis galėtų; kad žmonės mylėtų žvėris, o žvėrys žmones. Ir tai padaryti, norėjau galingu būti, galingesniu neg patsai Dievas. Net sudrebėdavau apie tai pagalvojęs. Ir tikėjau, kad kokią naktį nubusiu galingas, neįveikiamas... Žinojau, kad aš tik plūstu, bet laukiau, laukiau ko...

Susimąstė, susigalvojo Kuprelis. Akimis toli, regis, mato. Krūpterėjo staiga. Tarytum sugrįžo iš kur.

— Nueik apačion pažiūrėti. Kaip tenai... Kažin apie ką čia tau pasakoju?.. Na, nieko. Toliau!..

Maišą radau jau pilną. Dabar labai greitai mala. Sparnai tik švaisto ir švaisto palangiais. Piklius dūsauja skubiai, patenkintai. Ratų ir mažų ratelių dantys vien mirga, vien mirga. Vieni kitus gauda. Net sienos dunda, dreba. Voratinkliai kertėse šokinėja, kratosi. Vorai negriškus šokius šoka, patys apmiltinti, nubaltinti. Visas malūnas tarytum ne malūnas, bet koks didelis gyvis. Rūstus ir smarkus toks. Regis, kažin ką galėtų sutrinti ir sumalti.

X

Vėl pasakoja Kuprelis.

— Pamačiau ją pirmą kartą bažnyčioj.

Matydavau ją nuo viškų kas šventadienis. Prie paskutiniojo pilioriaus ties kairiuoju altorium. Nesistodavo niekur kitur. Kartais atsigrįždavo ir pažiūrėdavo aukštyn į vargonus. Tuomet, būdavo, mūsų akys sulieja akimirksniui savo žvilgsnius. Aš noriu žiūrėti į ją, jos atvirą grakštų veidą, gujas galias akis kuo ilgiausiai, bet ji bematant galvelę pakreipia ir jau į altorių meldžias. Laukiau jos žvilgsnių, nepraleisdavau nei vieno. Sekiau pakėlęs galvą, kuomet ji vėl atsigrįš. Nerūpėjo jau nei gaidų daboti. Iš karto visą puslapį perskaitau ir atmintyje laikau. Ir groti sekėsi geriau negu kuomet. Visa bažnyčia, viskas gaudė mano vargonais. Žmonės darės maldingesni, nuo klebono gaudavau veik kiekvieną šventadienį vis didesnę pagyrimą.

Laike pamokslo būdavo geriausia. Norėdavau, kad kunigas jį sakytų, niekuomet jo nepabaigdamas. Tuščia darėsi, kai žmonės pradėdavo eiti iš bažnyčios. Išeidavo ir ji...

Dingdavo ūkanota pasaka.

Po visam, būdavo, tekinas lekiu į šventorių. Ieškau jos tarp būrelio merginų ir berniokų. Niekur nebūdavo matyt.

Man nuostabu darės, kur ji galėjo taip greitai dingti. Viena kartą net pamaniau, kad gal man tik vaidinas.

Eidavau namon, tikėdamas ją kitą kartą kuomet pamatyti. Bet drauge slėgė baimė, kad niekuomet daugiau nepamatysiu.

Ateidavo ji bažnyčion sodietiškai, bet gražiai apsirėdžiusi. Matyt, mėgo tamsiai raudonas varsas. Labiausiai jai tiko beveik juosvas sijonas ir balta kaip sniegas bliuzė plačiom rankovėm.

Ūgio ji buvo neaukšto, vidutinio, bet labai dailiai išaugusi. Skaisčiais raudonais veideliais. Kaip pražydusi rožė. Galvelę gobė dideli, tankūs, tamsiai geltoni plaukai. Antakiai dar tamsesni. Iš tolo atrodė net juodi. Ir tai nepaprastai ją dabino.

Įeidavo ji bažnyčion guviai, bet drauge laisvai ir gracingai. Žvilgterėjus kiek atgal, klaupdavos ties tuo paskutiniu piliorium.

Tik ją pamatydavau, visa bažnyčia man nušvisdavo. Apsiniaukdavo, kai pastebėdavau, kad į ją dešimtys berniokų akių žiūri. Kad, rodos, būdavo, įmanyčiau, uždrausčiau vyrams į moteris bažnyčioje žiūrėti.

Nuo to laiko pradėjau daugiau savo išvaizdai domės kreipti. Pasisiūdinau dailesnius rūbus. Susitaisiau minkštus, blizgančius batus. Susigadojau gerą skrybėlę. Nusipirkau lazda sidabrine galva. Prausiaus geresniu muilu, rūpestingiau šukavaus. Ir nepajutau, kaip netrukus virtau visoj apylinkėj geriausiai vilkinčiu vyru.

Pirmai, nors man pinigų netrūkdavo, nesidabinau labai, nesitaisiau nei gerų rūbų, nieko. Ir batus ne taip dažnai šveisdavau.

Skusdavaus tik rečiau. Plaukai ilgiau galėjo kaip norėjo augti. Bet ji, nors jos dar nepažinau, visiškai mane pakeitė.

Ir aš pats nesuprantu, kodėl taip greitai ją pamylėjau? Kodėl taip smarkiai ji iš pirmo pamatymo mane sužavėjo? Tą pat dieną, kai dar pirmą kartą pradėjau groti Skardžių bažnyčioje. Tik atkėliau galvą nuo vargonų ir žvilgterėjau žemyn, į žmones, ir pamačiau ją. Man sužėrėjo ir sutemo akyse.

Sapnavau ją kas naktį. Jei kuomet nesusapnuodavau, visą dieną vaikščiojau apniukęs. Nežinojau, kokio darbo imtis. Klausiau ir pykau: „Kodėl aš šiandakt jos nesusapnavau?“

Šventadienio laukdavau labiau neg vaikai Velykų.

Kartą, kai nepamačiau jos bažnyčioje, negalėjau sau vietos rasti.

„Gal susirgo? O gal jau mirė?“

Mano vargonai gaudė, verkė ir meldėsi drauge su manim. Jei būčiau galėjęs, būčiau lėkęs jos ieškoti. Bet kur ir kokiame krašte gyveno, nežinojau.

Mišparams pasibaigus prireikė klebonijon nueiti. Nunešiau klebonui kai kokius popierius pasirašyti.

— Kas tau? Kodėl tu toks šiandien išblyškęs? — klausia klebonas. Susirūpinęs, nors ir pro juokus. — Matyt, tave kokia liga apima. Ką? Beskuo tu taip grojai ir giedojai graudingu balsu. Eik, atsigulk.

— Nieko, aš sveikas, — teisinuos. — Tik taip man truputį negera.

— Kas gi tau galėtų būti? Gal įsimylėjai ką? Gal patiko kokia mergiotė? O, jos moka pagauti bernioko širdį. Tai niekis. Tą ligą persirgsi.

Nieko neatsakiau. Nustvėriau pasirašytus popierius, ir pro duris. Dar ką klebonas sakė ir juokavo, negirdėjau.

Laukiau, tikėjau, kad ji kuomet atvažiuos kūma, atveš kieno mažutį krikštan. Arba bus kam pomergė, jaunąją prie altoriaus atlydės. Maniau, pamatysiu tuomet ją arčiau, galėsiu susipažinti, kokį žodį tarti ir nuo jos ką išgirsti.

Buvau prasimanęs vaikščioti medžioti. Susigadojau šautuvą. Išlandžiojau visas

parapijos girias, išbraidžiau pievas. Nei vieno sodžiaus neaplenkiau. Ir nei miške uogaujant jos nesutikau, nemačiau pievoje šieno grėbiant, nei darželyje gėles laistant.

Baigės vasara. Artinos tamsus ruduo. O aš vis niekur negalėjau jos rasti. Tik bažnyčioje, prie aukštojo pilioriaus.

„Gal man tikrai bažnyčioje vaidenas? Trotina mane kokia pikta dvasia?“

„Ne! Juk aš esu sveikas“, — priešinaus toms mintims.

„Bet gal ji niekuomet apie mane ir nepagalvoja? Gal ji bažnyčioje ne į mane žiūri? Į vargonus? Į kitą kokį anapus mano pečių? Myli kitą?“

„Ne! Ne! Ji į mane žiūri, mane mato“.

Ir kovojo, grūmėsi tos mintys, man galvą svaigino, nakčių užmigti neleido.

Ir štai vieną naktį, kai jau viso miestelio gaidžiai urmu giedojo ir diena aiškiai brėško, atėjo man viena mintis. Visai nauja, labai drąši.

— Priminsiu klebonui, kad reikalinga bažnyčios choras padidinti. Tik moteriškais balsais. Vyrų jau pakanka. Tegul iš sakyklos pasako ir karštai paragina.

„Bus ir ji!“ — Įsitikinimo viltis tiesiog mane iš lovos kėlė.

„Ateis! Tikrai ateis!“

Abejonės išblyško ir draikėsi. Ramu pasidarė. Užmigau ir atsikėliau tik vėlai.

Tuojau nuėjau į kleboną. Žodžių man nestigo choro mažumą ir silpnumą įrodyti. Buvau iškalbingas, vaizdus. Klebonas jau viduryje mano įtikinimų sutiko. Sakė, kad visai taip pat mano.

Laukiau sekmadienio nekantraudamas.

Atėjo ir sekmadienis. Klebonas po pamokslo ilgai ir šiltai ragino. Mergiotės domingai, galvas pakėlę klausė. Klebonas žadėjo joms daug malonės nuo Dievo ir garbės nuo kitų parapijų.

— Vis tai garbinimas, malda Viešpačiui. O kai malda graži, kai daugelis ją siunčia drauge, tai ji ir Dievui malonesnė, tai Jis ir greičiau jos išklauso, — aiškino.

— Fertig! — džiaugiaus.

Tuoj po mišparų, kas panorės išmukti giedoti, liepė klebonas visiems į mane susirinkti. Žvilgterėjau tuo metu į ją — klausos. Paskum persižegnojus greitai pro duris išėjo. Į mane praeidama aukštyn pažiūrėjo ir dailiai šypterėjo. Lyg norėdama būsimam mokytojui kiek įsiteikti. Tai man net kvapą atėmė.

XI

Kuprelis priminė darbą. Liepė man savo prižiūrėti, o jis tuo tarpu savo, kas reikia, atliko.

Ir vėl pasakoja neskubindamas. Nieko savyje neslepia, nieko nepalieka. Kiekvieną smulkmeną, jausmu persunktą, atiduoda. Jo vyriškai tenoringas, dar skambus balsas maišosi su malūno ūžimu ir bildesiu. Malūnas jam pritaria, gyvena jo virpėjimu. Jis, neklusnus jo įrankis, šiuo metu lyg klausos jo.

— Skubiai parsprūdau namon. Laukiau naujų giesmininkių ateinant — laukiau jos vienos. Pietuoti nerūpėjo. Tarnaitė prašė, sakė, kad atauš.

— Tegul sau! — pamojau.

Ėjau nuo lango į langą. Žiūrinėjau nekantraudamas pro juos. Šventoriuje ir palei šventorių vaikščiojo, šnekučiavo žmonės. Berniokai su mergiotėmis linksmi tarškė ir juokavo. Regis, kad ir pamokslą būtų užmiršę, kunigo žodžius vėju paleidę. Niekas nei nesiartino į mano namelį. Niekas.

Jei nesutikau jos, visą parapiją išvaikščiojęs, tai čia ir tikėtis nėra ko! — atsitraukiau nuo lango.

Nubodo. Jau daugiau valandos. Supykęs atsisėdau ir papietavau. Valgis buvo negardus. Nejučiau jo skonio.

Vėl laukiu.

Vis nieko nėra.

Priėjau prie fortepijono. Kai ką pasiutusio užbarabonijau. Trankiau pirštais, kur papuolė ir kaip papuolė. Riaukė, gaudė fortepijonas lyg koks priešistorinis gyvis, kito dar didesnio gyvio lamdomas. Maniau, nuo jo riksmo lubos sugrius. Nebojau. Dar pikčiau.

Staiga girdžiu — šneka priemenėje, mergiotės! Širdis sustojo.

Štai įėjo. Trys. Vyriškis ketvirtas. Ko jam?

Nėra jos tarp jų! Neatėjo!

Kuo nepasakiau įėjusiems:

— Eikit sau iš čia. Aš nenoriu tokių mokinti.

Jie ir neprašomi atsisėdo. Laukia ir į mane žiūri. O aš vaikščioju. Kambarį skersai ir išilgai žingsniuojau, tarytum čia nieko ir nebūtų. Pyktis, rodės, veržės iš kiekvieno mano judesio. Jie nieko nematė.

Viena mergiočių atsistojo, ilganosė tokia, ir sako į mane, visai nedrąsiai, — regis, ims ir rankon pabučiuos.

— Mes, tamsteli, giedoti atėjome... mokintis.

— Gerai, kad atėjot, — burbtelėjau praeidamas pro ją.

— O ar tuoj, tamsteli, pradėsi?..

— Ko?

— Mus mokinti.

— Palaukit. Jūsų per mažai atėjo.

— Daugiau ir neateis. Niekas nenori.

Sustojau, sukandau lūpas.

— Mums pareiti toli, kad tamsta greičiau... — pradėjo kita.

— Taigi, toli, — pridūrė vyriškis.

Nebuvo kas daryti. Turėjau pradėti. Nors viduje virė. Išmėginau jų balsus. Nekokie jie buvo. Viena spiegė, lyg ožka negalėdama nuo stogo nulipti, kita tvoron įkliuvusios avelės balsu bliovė, trečia, kuri pirma prašnekėjo, dar kiek žmoniškiau. Bernioko buvo toks balsas, kad nors sviesk jį pro langą.

Paskum jau neturėjau ko su jais veikti.

Dar kiek pasikankinę su do-re-mi-fa-sol-la-si-do, tylėjom. Mano giesmininkės sunkiai alsavo, o giesmininkas rankove prakaitą nuo kaktos braukė.

Vėl priemenėje balsai, linksmas, guvus šnekesys, skubūs žingsniai!

— Gundė! — sukuždo mergiotės.

Plačiai prasivėrė durys, ir... aš visas nutirpau: ji peržengė slenkstį. Žiūriu į ją ir matau lyg pro rūkus. Taip, ji, ji!

Priėjo, pasisveikino mane, lyg ne visai pirmą kartą būtų mačiusi. Linksmi, jaukiai prakalbino anksčiau atėjusius.

Giedra visiems pasidarė.

Vėl į mane:

— Prašau man ir draugei dovanoti, kad pavėlavom. Iš bažnyčios buvau namon parėjus. Būčiau greičiau atėjus, bet atvažiavo svečių. Turėjau užtrukti.

Ji šnekėjo su manim laisvai, artimai, o aš jaučiaus lyg sugautas. Neįstengiau surasti nei vieno tinkamesnio žodžio. Man buvo linksmas, keblu ir sarmatijaus drauge. Buvau kaip vaikas, pirmą kartą pamatęs kunigą.

Jos grynas, skambus ir vaiskus balselis plaukė kaip vanduo. Skardėjo ir jaukino visą kambarį.

Pamažu aprimau kiek, pripratau. Nors jos artis ir kaitino, ir neramino.

Pajaučiau įkvėpimo, įgavau drąsos, pradėjau bandymus.

Gera buvo mokinti. Mokiniau lygiai domingai visus. Nei balso, nei žodžio negailėjau. Mano kalba bėgo greitai, aiškiai, įgavo autoriteto. Net pats savo kalba gėrėjau.

Laimingas buvau tą vakarą. Jaučiau, kad išengiau naujan, lig šiol nežinoman, tik sapnuojaman pasaulin. Ten nebuvo jokių abejonių, kurios pakerta kiekvieną gyvą mintį. Jaučiau tik ramumą ir kūrybos valią.

Žiūrėjau į ją, gėrėjau. Džiaugiaus.

Ji giedojo, aukštai pakėlus knygą. Jos balsas liejosi, plaukė, dabino viską. Net kitų balsai įgavo skambesio. Lyg ji nudažė juos. Bet ar ji jautė, kad ji mane daugiau dabino neg ką kitą, šildė mano širdį, plėtė ir gilino vaidentuvę, kėlė mane iš aslos?

Gal ir jautė.

Pradėjo temti. Tamsu pasidarė kambaryje. O aš vis giedu su savo naujomis giesmininkėmis. Giedočiau visą naktį. Dar geriau tamsoje. Nieko nematyti. Minčių niekas nekliudo. Jos audžias, pinas į artimus lūkesius, tai tolimus staiga. Ir dar labiau viliojančius.

Jau štai, prisimenu, ketina giesmininkės traukti namon, prašo paleisti. Gaila jų, visų jau gaila. Bet kiek įmanydamas traukiu laiką, tai tam, tai kitam sulaukau. Ne, nepalieka. Vėlu, teisinai. Išėjo.

Norėjęs buvau Gundę kiek palydėti. Pasisiūlyti neteko drašos. Tik paklausiau, jos švelnutę ranką spausdamas:

— Ar toli tamstai namon?

— Visai netoli. Čia pat miestelyje. Sodžiaus gale, į ežerą... Tai ką, — paklausė trumpai, paslaptinai, galvutę į šoną pakreipus. Nusišypsojo, akysna pažiūrėjo.

Susisukė man galvoje nuo žinios, kad jos čia pat, visai netoli nuo manęs gyvenama. Tik koks pusė kilometro!

Ir nuo jos klausimo nejauku pasidarė. Susisarmatijau, atsakyti nieko negalėjau. Vėl pristigau žodžių.

Ji lyg palaukė ko, pastovėjo valandėlę. Paskum dar kartą žvilgterėjo, taip įdomiai, ir, apsisukus kaip voverė, greitai nuėjo paskui savo draugę. Toji paėmus jos parankio, klausė apie ką, tyliai kuždėjo.

Lydėjau jas akimis, sekiau kiekvieną žingsnį. Ir tarytum pamečiau ką, kuomet jos gatvės vingyje pasislėpė.

Jau geso vakaro aušra. Jos dažai blyško ir dilo. Žvaigždėmis buvo visas dangus nubarstytas. Vakarinė nuslinko į pat kraštą. Jos silpni spinduliai dar žybčiojo, pasakojo negirdėtas paslaptis, žmonių jaunas širdis žavėjo.

Ilgai vaikščiojau po kiemą. Nei rudens perimančio šalčio nejaučiau. Galvojau apie ją. Stengiaus prisiminti kiekvieną jos žodį, balso skambesį, akių šiltą, veriantį žvilgsnį. Stengiaus prisiminti, kaip tas žvilgsnis mane tirpdė, kuteno širdį. Stengiaus matyti ją kuo aiškiausiai savo vaidentuvėje. Kai tas paveikslas imdavo blykšti, stengiaus laikyti jį visomis pajėgomis, neleidau jam išdilti. Kai jis stovėjo prieš mane aiškiai, kaip gyvas, tiesiau į jį rankas, norėjau apimti.

Nuėjau gulti pačiam vidunaktyje. Tylu buvo visur, visi miegojo.

Gulėjau, varčiau, miegas nėjo. Mintys vis pynėsi apie ją, vis audė lūkesį.

„Daugiau aš nieko nenorėčiau, kad tik ji mano būtų, mane mylėtų.“

„Be jos man nei pasaulis nemielas, nei dangus, nei žemė. Ji viskas, viskas man amžinai!..“

„Ji, nors sodietė, neprasta, matyt. Gaidas pažįsta, gieda gražiai. Turi malonų būdą. Jaučiama šviesos. Gali ir geresniam neg aš patikti, gali ją koks ponelis pamylėti. Kur man, vargoninkėliui, prie jos siekti!“ — nusiminiau.

Nors džiaugiaus, kad šiandien ją pažinau, bet dar sunkiau man darėsi, dar labiau spaudė nežinės akmuo.

„Kodėl neatsigrįžo? Kodėl taip skubiai nuo manęs nuėjo? Žinoma, aš jai nei ne galvoje. Ji tik juokauja manimi.“

„Ne! Ne! Negali būti!“ — slopinau tą balsą.

Užmigau — kuomet, nemenu. Pavargęs, nuilsęs.

Atsikėliau prieš pat mišias. Buvau jau sveikas, ramus, lyg karštam vandenyje išsimaudęs. Buvo gera, kad pagaliau pažinau ją; lyg ką pergalejau; praardžiau kokią stiprią sieną, padariau joje spragą. Tikėjau, kad jau esu perlipęs per slenkstį, įžengęs tan naujan, neregėtan pasaulin. Viltis supė vaidentuvę, skleidė joje žavingus vaizdus.

Ilgu, baisiai buvo ilgu laukti kito šventadienio. Sulaukęs vakaro džiaugiaus, kad viena diena ta ilgoji savaitė jau sumažėjo, kad viena diena greičiau galėsiu ją pamatyti. Vargonai suš visai kitoniškai neg kuomet. Ir ji bus visai netoli. Ten pat, kur aš.

XII

Sekantį šventadienį atsikėliau anksčiau neg paprastai. Tik išaušus nuėjau rytmetinių giedoti. Bažnyčia buvo jau atdara. Bet viduj dar nei vieno žmogaus nebuvo.

Užlipęs ant viškų sustojau. Gundė su savo drauge sėdi klaupkose prie vargonų! Pamačius mane išėjo prieš, jaukiai pažįstamai pasisveikino. Paskum grakščiai pakreipė galvą ir sako, tiesiai akysna žiūrėdama.

— O kad mes, tamsta lietuviškai rytmetines užgiedotumėm? Ką? Pažiūrėtumėm, kaip lietuviškas balsas bažnyčioje skamba?

— Nežinau. Negalima. Ne, visai negalima... Pagaliau juk vis tiek ir lenkiškai, — paaiškinau.

— Ką tamsta sakai?! — šukterėjo Gundė atopakalin atsitraukdama.

— Iš tamstos žodžių matyt, kad jokio supratimo apie savo tėvynę neturi, Lietuvos nežinai, — nustatė ji pasigailėdama, nustebus.

Nieko aiškaus negalėjau jai į tai atsakyti. Apie savo tėvynę aš tikrai lig tol nedaug turėjau supratimo. Kai augau pas gerą Šionfeltą, maniau, buvau vokiečiukas. Tas gi senis klebonas, pas kurį pyragus minkiau, mane lenku vadino. Dabar ji štai nustebo, kad nežinau, kad esu lietuvis.

Ėmiau jai aiškinti. Sakiau, kad nors čia visi žmonės ir lietuviškai šneka, bet nuo seniai Dievą bažnyčioj lenkiškai garbina, taigi ir negalima jų papročių pertraukti, naujos mados įvesti. Dar sakiau, kad Dievas daug kalbų moka, daug jų pažįsta, taigi ir lenkiškai supranta.

Ji į mano aiškinimus tik karčiai nusišypsojo. Pastebėjau, kad ir karti šypsena ją dabina.

— Gal bažnyčioje negerai ginčytis, velniai gali juoktis, — visai nuginklavo mane Gundė, radus svaresnį ginklą ir karčią šypseną į draugingesnę pakeitus. — Bet būk geras, atei kuomet į mus. Mano tėvelis džiaugsis. Tuomet plačiau galėsime pasišnekėti, kodėl čia reikia lietuviškai giedoti, nors pirmai ir kažin kiek būtų lenkiškai giedota. Pradėkim dabar: „Garbinkim Viešpatį Dievą”...

— Na, Ievut, pradėkim! — Susėdo jos klaupkosna ir pradėjo. Negalėdamas atsiremti, išslydus visai mano atsparai iš po kojų, ir aš ėmiau tarti vargonais.

— Koks bus galas? — rūpinaus. Prisiminiau Velykas, filijos kleboną.

Po truputį pradėjau nurimti. Gundės balsas mane ramino. Rodės, ne mergiotė, bet koks angelas iš dangaus gieda. Ir pačios rytmetinės taip nuostabiai, sklandžiai lietuviškai skambėjo. Lenkiškai panašiai toli gražu negalėtų.

Sugiedojau ir aš, vargonus smarkiau paleidęs.

„Tebūna, kas nori!”

Nežinau kodėl, bet man atrodė, kad aš lietuviškai galiu laisviau giedoti neg lotyniškai ar lenkiškai. Gal vien dėl jos?

Gundė pastebėjus, kad ir aš giedu, atsigrįžė į mane ir nudžiugusiai, padrašinančiai galvute linkterėjo. Aš dar daugiau sustiprėjau savo naujoj padėtyj.

Davatkos, įėję bažnyčion, tuojau kėlė galvas į viškas. Sustovinėjo ir nustebę klausėsi. Į altorių eidamos ir tai dar po keletą kartų grįžosi atgalion. Nors davatkos žino, ką reiškia gražytis bažnyčioje, — velnią visam jo bausime gali pamatyti.

Po rytmetinių laukiau, kad Gundė ir rožančių giedos lietuviškai. Net pats buvau

pasiūlęs, bet ji manė, kad šiam kartui pakaks.

— Paskum kuomet.

Jos drąsus protingumas ir išrokavimas stebino mane. Visai mane iš pat pradžių sužavėjęs, atrodė, kad ji vis daugiau man patinka. Gėrėjas ja, kiekvienu jos žodžiu.

Po mišių klebonas pašaukė mane klebonijon.

„Žiūrėsiu, kas dabar bus!“ — galvojau eidamas, vyriškai visam kam pasirošęs.

Bet buvau paruošęs ir visišką apgynimą ir sau, ir savo žygiui, nors tikrumoj ir nežinojau argumentų, kam Skardžių bažnyčioje reikia lietuviškai giedoti. Lyg nujaučiau juos. Iš Gundės, iš jos balso žvilgančio ir spragančio skambesio. Jis vis aidėjo ir mano ausyse, ir širdyje.

— Kaip tu šiandien rytmetines giedojai? — paklausė manęs klebonas rimtai, oficialiai.

— Lietuviškai, — atsakiau drąsiai, pasirengęs nors ir kartais su juo kirstis.

— Kaip drįsai be mano sutikimo?

— Aš norėjau pabandyti, kaip lietuviškas balsas Skardžių bažnyčioje skamba. Skamba gražiai.

Klebono oficiališkumas tuojau išnyko. Jis žvilgterėjo į mane palankiai ir net nusišypsojo. Atrodė, kad aš jam patikau ir pasielgimu, ir atsakymu.

— Gerai, kad pradėjai. Labai gerai. Reikėjo jau anksčiau pradėti. Tik aš, neseniai čia atkeltas, nedrįsau. Gerai, kad tu pradėjai. Galėsi dabar kas šventadienis lietuviškai rytmetines giedoti... Paskum toliau ir iš rožančiaus lenkišką kalbą išvysime. Tik nereikia skubėti. Reikia pamažu. Pirmą rytmetinės, paskum rožančius, o pagaliau ir kiti giedojimai. Niekas nei nepajus.

Aš pritariau klebonui.

— Kokia mergiotė tau padėjo giedot?

— Dar gerai nepažįstu. Ji čia pat iš miestelio.

— Gražus balsas. Dailiai, labai dailiai gieda. Smagu buvo klausyti.

Džiaugiaus, kad klebonas ją gyrė.

— Ji, matyt, dar pirmą kartą?

— Praeitą sekmadienį atėjo.

— Šiandien ateisiu pažiūrėti, kaip jūs ten mokinatės. Gal dar lietuviškai ką sudainuosim... Reikia Lietuvą pamažu gaivinti, atsargiai krapštyti iš miego. Staiga nubudus galėtų išsigąsti, — baigė klebonas pamokinančiai. Gal man įspėti, gal save pateisinti.

Visai nelaukiau, kad toks bus galas.

Klebonas ateidavo veik kiekvieną šventadienį pasiklausyti, kaip mes giedame, o pagaliau pats pradėjo visus mokinti dainuoti. Po keletos savaitių kad užtraukdavome chorą kokią dainą, net visas miestelis aidėjo.

Nepaprastai dainas pamėgau. Kai dar buvau mažas, mėgau klausyti sodžiaus mergiotes vakarais dainuojant. Tiko man dainų graudingumas, liūdesys. Jų švelnus, smagus liūliavimas. Ir aš pamenu, kad tyliai joms tariau. Ir tardamas lingavau į šonus, tarytum mane kas supė ar vežė laivu per didelį, platų ežerą.

Jau kelintą dieną atnešė man klebonas *Aušros* dvejetą numerių. Skaityti lietuviškai dar nebuvo pratęs, daug žodžių man trūko, daug ko nepermaniau. Jis man noriai aiškino. Netrukus pats viską supratau. Pradėjau laisvai lietuviškai galvoti, lietuviškai jausti.

Nuostabiai greitai pasidariau lietuvis. Tik kažin, kieno buvo didesnis nuopelnas, Gundės ar klebono?

Gundė ateidavo giedoti rytmetinių tik su savo drauge. Kitos giesmininkės visai neateidavo. Joms buvo toli. Tik retai kokios, anksti iš namų išklydus.

Taip sutartinai ir dailiai mes visi trys giedodavom, kad, rodės, net šventieji bažnyčioje mūsų Dievo garbinimo klausėsi ir jų gaudūs veidai pragiedrėdavo kiek. Viskas joje virsdavo kitaip, sava ir artima. Ko tik nemelstum, vis rodės, Dievas čia išklausytų. O aš meldžiaus,

mano malda meilės prašė. O meilė buvo arti, čia pat.

XIII

— Ar tu girdi? — pašoko Kuprelis. — Girnos dykos mala! Lėk greičiau apačion! Griūnu laiptais.

Radau maišą, jis kabo palaidas! Vėjas, įsiveržęs pro duris, plavesuoja jį į šonus. Jame nieko nėra.

Vėl tekinas viršun. Į Kuprelį.

— Tamsta, maišas kabo tuščias!

Kuprelis nieko neatsakė, tik piktai į mane pažiūrėjo ir kaip skritulys nuriedėjo žemyn.

Aš paskui. Manau, kad jau čia nėra žinios, kas atsitiko.

— Žiūrėk, ką padarei!

Atkišė jis rankovę, kurią aš, mainydamas maišus, užstūmęs visai užmiršau atstumti. Jam dabar atkišus, maišas pusiaupilnis prisipildė sėlenų.

— Žiūrėk dar čia! — atidarė piklių iš šono. Pakėlė maršką.

Priėjau. Žiūriu skrynion. Net akyse tamsu pasidarė. Didelė krūva baltų kaip sniegas miltų, užterštų sėlenomis. Į galą, į rankovę net juoda.

— Reikės pyragai su sėlenomis valgyti, — nustato Kuprelis šaltai.

Stoviu ir nežinau, kas daryti. Žiūriu tiktai į miltus.

— Imk maišą. Nešk tuojau. Skrisk su juo viršun, — skubina jis.

Nustvėręs maišą tikrai skrendu.

Užpylęs — atgalion. Kuprelio jau čia nėra. Atsidengęs piklių, vėl žiūriu į miltus. Baisiai, baisiai jie suteršti. Pyktis kremta. Rodos, nežinau, ką įmanyčiau.

— Kas dabar su jais daryti?

Malūnas sustojo. Sustabdė kas. Įlėkė Kuprelis iš lauko.

— Semk sėlenas iš pikliaus. Pilk maišan.

Pritaisiau maišą prie durelių. Ėmiau žerti su lentele. Tiktai nuo paviršiaus, gražiai.

— Semk ir su miltais! — liepia.

— Kad gaila.

— Nieko, negailėk! — susijuokė pro pyktį. — Kaip sumalei, taip ir suvalgysi.

Tyliu. Ir jis tyli. Tylėdami žeriam sėlenas maišuosna. Su miltais.

Retkarčiais Kuprelis žvilgterėja į mane. Iš padilbų, bet nerūsčiai, tėviškai. Aš sarmatijuos ir pykstu pats ant savęs.

Susėmėm. Liko tik balti, gražūs miltai. Tik ne tiek daug, kiek turėtų.

— Nešk šitą maišą ir užpilk. Aš tuo tarpu malūną paleisiu, — sako Kuprelis jau visai ramiai.

— Ar su miltais nieko blogo nebus?

— Žinoma, ne. Jie pikliuje atsiskirs. Sėlenos nueis savo keliu, miltai savo. Tik darbo daugiau... Žiūrėk, dabar jau niekuomet nepalik užkišęs anos rankovės. Kitaip ji tik sėlenų prisipildo, o kai joms nėra kur išeiti, jos ir veržias per viršų skrynion, tiesiai miltuosna. Dar kitą kartą taip susigrūda gale rankovės ir pikliaus, kad jį suturi. Tuomet jau lūžta, genda kas. Taigi dabok!

— Kiek laiko sugaišom! — nustatėm abu, susitaikę.

— Gal ir aš kiek kaltas. Per daug įsipasakojau, — sutinka Kuprelis.

Ir vėl viskas sužžė, subildėjo.

XIV

Ir vėl sėdim vienas prieš kitą. Tarytum nieko ir nebuvo. Kuprelis man savo širdį atveria, neslepia jos, apsakinėja.

— Kartą jau vėlai rudenį mūsų giedojimo repeticijos ilgai nusitraukė. Lig pat

vidurnakčio. Tai buvo sekmadienį prieš pat Nekalto Prasidėjimo atlaidus. Tie atlaidai buvo dideli, nes Skardžių bažnyčios vardinės. Taigi rengėmės dailiai pagiedoti. Dar mokinomės vieną naują mišią, tai dienai pritaikintą. Baigėme kur jau vėlai. Giesmininkės, kurios buvo iš tolo, nuėjo miegoti špitoliuon. Kitos į savo drauges iš arčiau.

Gundė tą vakarą buvo atėjus be draugės. Visoms jau išsiskirsčius, paprašė:

— Palydėk Tamsta mane. Naktis tamsi, galiu dar paklysti. Tokiu laiku ir vaidinas. Aš bijau.

Džiaugiaus, kad ji pati paprašė. Jau buvau norėjęs, tik nediršau pasisiūlyti.

Rengiaus ją palydėti, kaip kokion išpažintin. Galvojau pasakyti viską, kas mano sielą slegia ir širdį graužia.

Vienok buvo baisu gauti neigiamas atsakymas. Geriau gyventi bent ir viena viltimi, neg žinoti, kad jau viskas pražuvo, kad paskutinis spindulys užgeso.

Sunki yra ir nežinia. Jos našta veržia pečius. Ir vis didėja. Ima noras ją nutraukti, lengviau atsikvėpti.

Ak būtų gerai tamsią naktį, kai niekur nieko nematyt, negirdėt, atidengti mylimajai širdį, parodyti jos žaizdas ir paprašyti, kad ji papūstų į jas savo lūpomis.

Ką galvojau, ko nedariau, nieko nenusprendžiau.

Išėję iš kambario, įlindom lyg maišan. Orą galima buvo imti rankomis. Tuoj pametėm vienas kitą.

— Kur tamsta? — sušuko ji tvoros atsidūrus.

— Čia, — atsiliepiu kaip pro pakulas.

Išgraibę tamsą pagaliau susiradom.

— Duok man tamsta savo ranką. Taip vienas sau eidami, atsidursim vienas vienam, kitas kitam miestelio gale. Tai ir bus palydėjimas! — juokavo Gundė.

Paėmiau ją po parankiu. Ji prispaudė mano ranką į save. Man per visą kūną perėjo smarkus, net geliąs virpėjimas. Paskum pasidarė šilta.

Ėjom arti vienas kito. Žengėm mažais trumpais žingsniais. Tamsa nereto. Vis buvo tokia gili, bedugnė. Retkarčiais sušvisdavo ore sniego lopinėlis. Ir vėl užgesdavo.

Gundė šnekėjo susimąsčiusiai, tyliai. Lyg ne žodžiais, o vien mintimis. Ir aš klausiaus ne žodžių, o minčių. Jos žadėjo man. Aš laukiau, bet nediršdamas.

— Ar patinka tamstai tokia tamsa, tokia tyla? Man be galo patinka. Nieko, rodos, nėra, viskas prapuolė, pasislėpė kur. Man patinka ruduo, žiema, ilgos naktys. Tuomet niekas akies neveria, gali apie vieną galvoti. Aš mėgstu užsimerkti, prisiminti kokį žmogų ir žiūrėti į jį. Žmonės pasakoja, kad vėlų rudenį gerai mylėti. Gal tikrai taip. Gali visą sielą, visą širdį atiduoti tai meilei, paskęsti joje, jos milžinėse bangose.

Jaučiau, kad man dabar reikia suardyti sieną. Ar aš, vyras, neturiu tai padaryti? Reikia tik vieno žodžio. Ir tas žodis trumpas, sklandus. Bet aiškus, nepaprastai aiškus. Kad, rodos, jis būtų ne toks, būtų geriau.

Perėjom visą miestelį. Štai jau jų kiemo vartai. Išlėkęs sulojo šuva. Gundė krūptelėjo. Pripuolė į mane, prisiglaudė. Atsargiai ją apskabinau. Ranka sudrebėjo. Atgal atitraukiau.

— A-a! tai čia mūsų kiemas? — lyg nubudo Gundė. — Tu, Margi, loji? Eik geriau miegot, čia savi žmonės!

Margis nutilo. Miegoti bet nėjo. Prisiartino į mane, ėmė uostyti kojas. Norėjo, matyt, įsitikinti, ar jam nesumelavo. Suurzgė. Ir tik nenorom vėl tamsoj išnyko.

— Kaip greitai praėjom visą miestelį. Turbūt labai skubinom, — stebėjos Gundė.

— Mes ėjom visai pamažu.

— Aš dabar eičiau dar toli, toli. Ir šnekėčiau, šnekėčiau. Tamsta klausytum manęs. Ar taip?

— Klausyčiau... — buvau dar norėjęs ką pridėti, bet ką, pamiršau.

— Štai jau sniegas pradeda snigti. Prisnisgs, matyt, daug. Bus visur balta, — traukė Gundė.

— Aš jau tamstą palydėjau. Eisiu namon, — pratariau tai nemanydamas. Norėjau dar drauge su ja pabūti, pavaikščioti dar kiek, nors ir visą naktį.

— Ko tamstai skubintis? Gal laukia kas? Regis, neturi kam? Pasišnekėkim dar. Atmeni, kai aš tamstai bažnyčioje žadėjau kuomet paaiškinti, kodėl reikia Dievas lietuviškai, o ne lenkiškai garbinti? Dabar paaiškinsiu. Laiko yra, diena toli... einam, atsisėsime svirno prieangyj. Tenai užuovėja, ten nesninga. Tamsta manai, kad sušalsim?

— Galbūt ne.

— Aš manau, kad ne.

Susėdom. Iš pradžių tolokai vienas nuo kito, paskum ji arčiau prišlijo.

— O ką, nešalta?

— Man nešalta. Tiktai gal tamstai? — paklausiau, ieškodamas tamsoje jos žvilgsnio.

— Jau tamsta greičiau sušalsi neg aš, — pajaučiau, kad jos plaukai liečia mano skruostą. Staiga vėl atsitraukė. — Paaiškinti tamstai, kodėl aš tuomet bažnyčioje lietuviškai sugiedojau?

— Dabar aš jau spėju, kodėl. Aš pats nuo tos dienos pakitėjau. Gaunu iš klebono *Aušrą* ir kitokių knygų. Dabar jaučiuos lietuvis.

— Tai nėra ko tamstai daugiau ir aiškinti, — nudžiugo ji. — Mano tėvelis irgi gauna *Aušrą*. Iš Prūsijos mums atneša. Nuo mūsų ir klebonas ima. Mes laikom visą sandėlį lietuviškų knygų. Mums nuo sienos atneša, o jau paskum, po truputį imdami, visoje apylinkėje platina. Jų yra keletas vyrų. Mano tėvelis neina gabenti, senokas jau, tai kiti, jaunesni. Bet pas jį visas knygų sandėlis. Jos labai gerai tėvo paslepamos, niekas jų niekuomet jokiū būdu nerastų.

— Jau ne kartą buvo krata, bet nieko nerado. Skundė ne vienas išdavikas. Ta vieta tik tėvui vienam žinoma. Nerodo jos nei man, nei motinai. Neparodo ir savo draugams. Jie atneša tik, atiduoda jam knygas, o kur ir kuomet jis paslepia, niekas nežino. Reikia kam, vėl atneša, paduoda. Bet svetimam niekam neduos, jiems tiktai ar jau labai gerai pažįstamiems ir ištikimiems. Jei ne taip, tai seniai būtumėm pražuvę. Daug reikia kantrybės, daug vargo! — atsiduso Gundė.

Nutilom, pristigę šnekos. Ji, rodos, viską pasakė, o aš nieko, lyg neturėčiau ko.

Praslinko tyli valandėlė.

Staiga aš, nei nežinojau, nei nejaučiau, kaip prašnekau. Ėmiau pasakoti apie save, savo margą buitį. Pasakojau smulkiai ir iš širdies. Pagaliau man pačiam graudu pasidarė ir turėjau nutraukti.

Vėl tylu.

— Ar tamsta neturi kokio draugo? Čia Skardžiuose ar kur kitur? — girdžiu jos klausimą, pilną šiltos gundinančios užuojautos. Jau buvau norėjęs ištarti žodį „Tamsta“, bet tuo metu lyg kas krūtinę man suveržė, lūpas sučiaupė. O ten, viduje, liepsnojo didelė ugnis, smarkiai kaitino širdį, stengėsi viršun išsiveržti — negalėjo.

Jaučiau tamsoje, kad ji žiūri man akysna:

— Nejaugi tamsta man nepasakysi?

— Dabar turiu gerą kleboną. Jis man vietos, manau, niekuomet neatsakys. Jis man beveik kaip draugas. — Jaučiau, kad mano sakiniai nelimpa vienas į kitą.

— Bet nejaugi tamsta neturi tikro draugo?

— Ne.

„Tamsta turi“, — maniau, man pasigirdo. Ne, tų žodžių niekas netarė. Gundė tyli. Aš negaliu turėti tikro draugo. Žmonės gali tik manęs pasigailėti, bet mylėti niekas manęs negali. Aš nenoriu pasigailėjimo, aš noriu meilės!

Bet jaučiu, kad Gundė sėdi prie manęs ir karštai ir tankiai alsuoja. Man vėl ramiau pasidarė. Bet aš nedrįstu, aš nenoriu žinoti, man geriau tikėtis.

Vėl tylim abu. Žiūrim tik, kaip sniegas vis tankiau tamsoj baltuoja.

Pasigirdo gaidžio „kakariekū“. Kartą, kitą.

— Jau gaidžiai gieda, — pratariau.

— Dar palūkėk tamsta. Patylėsim drauge.

— Žiūrėk, kiek daug prisnigo, — vėl sušnekėjo Gundė. — Visur pabalo. Žemė, stogai, tvoros ir medžiai. Rodos, viskas pasidabino kokiai šventei. Lyg kokio svečio laukiama. Man patinka žiema. Aš myliu šaltį. Jis toks piktas, žnaibo pirštus, nosį, už ausių stvarsto. Žmonės pasidaro žiemą guvesni, laksto, dirba daugiau, daugiau galvoja. Motinos vaikams pasakas pasakoja. Man patinka žiema. Kaip tamstai?

— Man irgi, — sutikau su ja. Tiesa, aš pirmai nejaučiau žiemos grožės, nemėgau šalčio, bet jos žodžiai man žiemą pagražino.

Ir vėl gaidys sugiedojo. Jam pritarė kiti. Neilgai trukus jų rytmetinė giesmė visą miestelio tylą suardė. Vienas traukė drūtu bosu, kitas baritonu gargaliavo, o koks trečias spiegė, lyg tvorą įkliuvęs. Buvo ir tokių, kurie taip smarkiai surėkdavo, kad savo „kakarietu“ užspringdavo ir nebaigdavo jo.

— Ne, tamsta, dabar tai jau eisiu, — tariu dar nesikeldamas. — Gali tamstos mamytė nubusti ir neradusi kažin ką pamanyti.

— Turbūt tamsta tiesą sakai, — gardžiai sušypso Gundė. — Dabar jau velniai nevaikščioja, ramiau bus eiti, niekas kelio nepastos... Matai tamsta, kaip prašvito nuo sniego; kelio nereikės graibyti, — surimtėjo. Reikia tamstai atsilyginti. Reikia palydėti kiek. Tamsta gal nereikalaus, kad pilnai atsilyginčiau?

— Dabar dar ne, — užsikrėčiau jos laisvu, linksmu ūpu.

— Geras iš tamstos bernelis... Na, tai einam, — pirma išspruko iš atšlaimo, mane palikusi už vartų. Sustojau ir laukia.

Ėjom dabar skubiau neg pirmai. Tylėjom. Galvojom kiekvienas sau, bet, regis, tą pat. Ir nesinorėjo šnekėti. Bijojosi minčių giją pertraukti. Taip gražiai ji apie mus pynėsi, vyniojosi ir artino vieną į kitą.

Stapterėjom ir pasakėm abu vienu metu:

— Gal jau bus gana?

— Gana, — atsakėm taip pat drauge.

— Jau daugiau pusės kelio tamstą palydėjau, — padavė ji ranką.

— Ačiū tamstai...

Buvom norėję dar ką vienas kitam pasakyti, bet susiturėjom. Tarytum kas neleido, nedavė daugiau šnekėti.

— Sudieu!

— Sudieu!

Pasispaudėm karštai rankas, lyg jomis norėdami nepabaigtą mintį išreikšti. Geriau pasidarė, nuo mūsų koks neregimas šešėlis nuslinko.

Žengęs keletą žingsnių, atsigrįžiau. Žiūriu, ir ji atsigrįžo.

Dar kiek paėjėjęs vėl atsigrįžiau. Gundė stovėjo ir sekė mane savo akimis. Pamačius, kad mano į ją žiūrima, vikriai apsisukė ir nuėjo, nubėgo.

Stovėjau. Negalėjau akių atitraukti. Gundė dar kartą atsigrįžė. Ir paskum tuojau išnyko nakties tamsoje. O aš dar ilgai mačiau ją toje pat vietoje. Tai arčiau, tai staiga vėl toliau. Tai artinos ji, tai bėgo. Tai artinos, tai bėgo.

Parėjęs radau grinčią nerakintą. Užmiršau su Gunde išeidamas.

Sušilęs lovoje pradėjau perkrauti visą praėjusią dieną. Praėjusią greta jos.

Stengiaus prisiminti, kaip ir visuomet, kiekvieną jos žodį, judesį, akies mirksnį. Paskum ėmiau viską atsiminti nuo pirmos su ja pažinties. Gėrėjaus ir džiaugiaus. Prie malonesnių vietų ilgiau sustodavau; laikydavau jas savo vaidentuvėjų tol, kol neatitraukdavo koks kitas dar smagesnis vaizdas.

Visų vaizdų viršumi plaukė skaidrus įsitikinimas, kad ji mane tikrai myli, trokšta mano širdies ir nori mane į savo jauną ir karštą krūtinę priglausti. Apačioje gi, dugne, lyg koks dumblas rūgo, kėlėsi ir drumstė viską.

„Ne. Ji tavęs nemyli. Ji tik tavim žaidžia. Ir nori tavo pagelba lietuviškus giedojimus bažnyčion įvesti. Jai, patriotei fanatikei, daugiau niekas ir nerūpi. Tai paprastas moteriškės gudrumas. Tu tik dovanai sau galvą kvaršini.”

Man tamsu darėsi nuo tų minčių.

„Abejok tu tik, abejok!” — barė įsitikinimas.

Ir vėl vienu matu viskas nušvisdavo, ir vėl plaukė vaizdai vienas kito gražesni. Vėl jie džiugino, viliojo. Abejonių dumblas dugnan nuguldavo. Matyt, tik pasislėpdavo. Tykojo iš pasalu. Bet vis mažiau ir mažiau jo bijojau, silpniau mane jis niaukė.

Sapne man Gundė prisisapnavo. Šnekėjomės, džiaugėmės. Rodos, vaikščiojom plačiam tolimam lauke. Laukas buvo lygiai apklotas sniegu, mirgančiu saulės spinduliuose. Po mūsų kojomis spiegė, girgždėjo, lyg kas grojo. Girgždesys virto nepaprasta, negirdėta daina. Ji mus linksmino ir žavėjo. Klausėmės jos ir rankas susitvėrę ėjom toliau, į didelį, apvalainą kalną. Juo aukščiau, juo labiau Gundė į mane glaudėsi ir dėjo savo galvutę ant mano peties. Jos plaukų atsiskyres pluoštelis švelniai mylavo, glostė man veidą, kakta. Pasiekėm pagaliau ir kalno viršūnę. Įjom apšarmojusian miškan. Medžių šakos lingavo ir, rodos, vis mojo į mus. Atsisėdom ant vėputės po aukštu, senu ažuolu.

— Aš myliu tave! — tarė Gundė ir priglaudė savo karštas lūputes į mano lūpas. Bučiavo vis smagiau ir smagiau.

Galva man svaigo. Negalėjau bučiavimui atsakyti.

— Žiūrėk! — atsitraukė nuo manęs. Ranka pamojo miško gilumon.

Skubiai pažvelgiau ton pusėn. Viskas ūmu laiku pakitėjo. Apšarmoję medžiai pražydo įvairių įvairiausiomis baltomis gėlėmis. Jos lingavo, nuolat stiebėsi į viršų, kėlė savo vainikėlius ir skleidė aplinkui neišpasakytai gardų kvapą. Bematant tarp jų pasirodė mažutės baltos paukštytės. Jos purpterėjo, paskraidžiojo ore, paskum eilėmis nutūpė ant medžių šakų ir ėmė čiulbėti plonais, skambiais balseliais. Vis smagiau ir svaigulingiau čiulbėjo. Pradėjo tarytum snigti. Ore lyg kokios rojaus musės skraidžiojo — lakiojo pažeme sniego žvaigždutės. Tankiau ir tankiau jos leidosi iš aukštybių. O saulė vis švietė; žaidė medžių šakose, paviršium kalno, lyg pro sidabrinį rūką. Tai žalia viskas rodos, tai rausva, tai melsva. Tai miškas išnyksta iš akių, paukščių čiulbesio negirdėti, tai viskas lyg iš kur atplaukia ir vėl paukščiai čiulba, ir vėl gėlės kvepia.

— Mes gyvensim ilgai, ilgai. Niekuomet nemirsim. Mums bus vis gražu, visur malonu, — skambėjo Gundės šneka, tardama tam čiulbesiui.

Staiga žydįs miškas sugniužo, sutirpo. Išnyko paukščių čiulbesys, aptemo ir saulė, dingo sniegas.

Palikau vienas. Aplinkui juodi, dangų siekią kalnai. Viršūnės jų aštrios; kaip ylos smailios. Aš lyg kokioje duobėje. Ir viršuje nieko nematyt, vien žaibuojąs debesys niūkso. Perkūnas jį skalandoja, krato, — kalnai net gaudžia.

Štai sužaubavo kryžiumi ir tiesiai į mane trenkė. Rodėsi, ir visam pasauliui galas...

Nubudau. Išsigandęs atsisėdau lovoje. Negalėjau susivokti.

Nudžiugau įsitikinęs, kad tai tik būta sapno.

„Gal jis ką blogo reiškia?” — dingterėjo galvon.

„Ar aš sapnui tikėsiu!” — numojau.

Vienok jis vargino mane visą rytą. Stovėjo akyse lyg įkyri šmėkla.

XV

— Mane laikas įtikino, kad sapnui ne tik galima, bet kai kuomet ir reikia tikėti, — atsikreipė į mane Kuprelis, matyt, norėdamas apie tai daugiau pašnekėti. — O gal tu netiki?

— Ne!

— Tiki ir tu, tik sarmatijies prisipažinti. Tiki taip pat kiekvienas. Esti tokių sapnų, kurie domėn tiek įsirėžia, kad mes negalim jų užmiršti per keletą dienų. Kitą kokį net keletą

metų pamenam, ir pagaliau visą savo gyvenimą. Sapnai kartais mums sakyte nusako, kad taip ir taip bus; kartais jie mus aiškiai perspėja. Bet mes paprastai tokių perspėjimų nebojam. Daug yra pavyzdžių mūsų gyvenime, daug jų yra ne vieno mokslininko užrašyta, kad sapnai išsipildo. Žinoma, išsipildo ne kiekvienas, o tik tie, kurie, išviršiniai tariant, labiausiai mus nugašdina arba nudžiugina, kitais žodžiais, sapnai patys savo reikšmę nurodo.

— Sapne pasikelia prieš mus ta uždanga, kuri nuo mūsų slepia visas gyvenimo paslaptis, — traukia jis toliau. — Sapne mes pamatom kitą, savo gyvenimo paslėptą pusę. Pranašingas sapnas yra fiziologiškai galimas daiktas. Mūsų praeitis palieka mumyse savo grynai materialius pėdsakus. Ir ant praeities, kaip tam tikru būdu paruoštoj dirvoj, auga žmogaus ateitis, vystosi jo tolimesnis kelias. Ir tą kelią mes tik sapne kartais pamatom, kai miegas atskiria mus nuo viso pasaulio. Pamatome, nors neaiškiai, kaip pro rūką, bet jau galime patys kai ką atspėti. Sapnas beveik visuomet esti simboliškas ir mums tik reikia mokėti išaiškinti tuos jo simboliškus ženklus.

— Geriausiai burtininkai gali tai atlikti, — sakau.

— Geriausiai kiekvienas pats gali savo sapno reikšmę išaiškinti, pradėjo Kuprelis lyg pykti. Bet nieko. — Todėl, kad kiekvienas žmogus pagal savo ypatybių turi ir savus sapnų simbolius. Išaiškinti kito sapną, — reiktų jo visos ypatybės pažinti, o tai vargu kam galima. Kas pagaliau žino mūsų gyvenimo reikšmę, jo tikslą? Niekas! Gal mūsų gyvenimas vien iliuzija, koks ilgas kankinąs sapnas? Gal atbusime tiktai tuomet, kai „amžinai užmigsime“? Gal čia, pasaulyje, tarp mūsų ar virš mūsų gyvena kitokie, dešimtis kartų tobulesni žmonės? Ir gal mes jų nematome tik todėl, kad jie už mus aukščiau gyvenimo kopėčiomis nulipę, kaip mes už infuzorijas?.. Ir tikrai ta visa gamta nėra tokia, kaip mes ją matome. Mes nujaučiam tai, bet tikėti nenorim — bijom. Sapno mokslinis ištyrimas daug mums ką atskleistų. Bet jo rimtai gal ir netiria niekas, kad bijo visą teisybę sužinoti. O drauge nustoti ir paskutinių vilčių, kurios žmonėms gyventi padeda. Gal apskritai geriau, kad žmogus nežino, kam jis gyvena ir kodėl jis miršta, — atsiduso Kuprelis.

Tyliu, nieko nesakau. Šiandien įsitikinau, kad Kuprelis visai ne toks, kokį maniau jį esant. Jis šiandien atidengė man turtų skrynias ir rodo brangenybes, kurių aš nei pamatyti pas jį nesitikėjau.

Dabar matau, kaip jis prieš mane stoja kitas, kaip auga ir didėja. Jo galvojimas man atrodo gal kiek pasenęs, o gal jis netinkamai išreiškia tai, ką galvoja, bet aš stebiuos ir džiaugiuos jo pajautimo gilumu ir jo minties drąsiau ieškojimu.

XVI

Netrukus to baisaus sapno sloginąs išpūdis išnyko ir vėl senoviškai vaidentuvėje džiaugiaus „savo“ Gunde, savo skurdaus gyvenimo šaunia gėle. Dėl vieno nerimavau, kaip čia reikės jai pasisakyti? Šiūšu net darėsi apie tai pagalvojus. Išgirsti, kad ji manęs nemyli, aš negalėjau.

Dvejetai savaičių praslinkus po to nuostabaus vakaro, man vėl teko ją palydėti, nors vakaras buvo šviesus, dangus žvaigždėtas ir į Skardžius žiūrėjo sušalęs mėnulis. Dar nebuvo visur sumigę. Tai šen, tai ten švietė grinčių langai. Kokį galą ejom nešnekėdami. Gundė niekur nesidairė. Ėjo galvelę palenkus, susimąščius. Buvau norėjęs greičiau ją prakalbinti, bet nežinojau, nuo ko pradėti, ir nedrįsau. Mintis apie pasisakymą žibters galvoje ir vėl gęsta, kai pažiūri į Gundę.

Gundė pagaliau paklausė, pasikreipus į mane šonu:

— Kas tamstai brangu tuose mūsų Skardžiuose?

Jos balsas buvo visai kitoks neg paprastai. Toks švelnus, kokio dar nebuvau girdėjęs.

— Visi brangūs, — skubiai atsakiau, lyg bijodamas, kad ji manęs ko nežinomo, slepiamo nepaklaustų.

— Kaip gali būti tamstai visi brangūs? — nusistebėjo Gundė.

— Man Skardžiuose kažin kodėl visi žmonės patinka, — atsikalbinėjau.

— Tai negali būti.

— Kodėl ne?

— Kur matyta: visi žmonės! Ar tamsta koks šventas ar ką, kad galėtum visus žmones mylėti?

Visai nutilau.

— Tikrai tamstai visi Skardžių žmonės brangūs ir malonūs? — klausia ji vėl nusišypsojus.

— Ir taip, ir truputį...

— O, matai!

— Negalima, žinoma, visų vienodai mylėti. Vienus myli labiau, kitus mažiau. Kai ką net labai. — Išsigandau, kad per daug pasakiau.

Gundė daugiau neklausė.

Ėjom tyliai. Aš bijojau, kad ji neišgirstų, kaip mano širdis plaka. Bet ji klausėsi ko kito, man negirdimo.

Įėjom Gervydžių kieman. Grinčioje buvo šviesu. Buvo matyt pro langą užstalėj sėdįs vyras, ties kažin kuo pasilenkęs. Priešais jo, kitam gale sėdėjo dar nesena, stalo atsirėmusi, moteriškė. Klausėsi ko domingai.

Gundė, man nieko nesakydama, ėjo tiesiai priemenėn. Aš sekiau paskui, bet ant slenksčio stapterėjau.

— Ką tamsta darai? Palauk, užeisi į mus paviešėti. Dar, rodos, niekuomet nebuvai.

— Kad aš tamstos tėvelių nepažįstu.

— Aš supažindinsiu.

Tikrai nenorėjau vidun eiti. Ir laikas buvo nepatogus, ir lyg ko sarmatijaus.

— Mano tėvelis džiaugsis tamstą pamatęs. Jis jau seniau, išgirdęs, kad ir tamsta skaitai *Aušrą*, prašė, kad paprašyčiau ateiti. Vis nedirsau. Maniau, kad tamsta nenorėsi, — linksmi įkalbinėjo Gundė.

Sutikau.

Tik įėjom ir aš pasakiau „Tegul bus pagarbintas“, tuojau Gervydis, padėjęs ant stalo laikraštį, atsistojo ir išeidamas viduraslin nuoširdžiai prašneko:

— O, koks svečias! Džiaugiamės sulaukę.

— Tamsta pas mus dar nebuvelis, reiktų seną bobą duot pabučiuoti, — juokavo Gervydienė, mitri moterėlė.

— Ačiū, — atsakiau. — Čia senos nėra, o taip vėlai ir rasti sunku. Prašau man dovanoti.

— Dovanoti negalima; neišsisuksi tamsta, — priešinosi ji. — Reikia duoti nors kuodelis vietoj senos bobos.

— Kad, mama, ir kuodelio pas mus grinčioje nėra. Išnešti jie prieš šventą dieną. Reikėjo atnešti, laukiant svečio, — įsikišė Gundė į tą linksmą šneką.

— Tai ką, dukrelė, reiks jau dovanoti svečiui šitą kartą. Sėsk tamsta, — nurodė ji man abiem rankom vietą.

Atsisėdęs perbėgau visą grinčią akimis. Ji gražiai išbaltinta. Asla su grindimis. Sienas šventųjų paveikslai dabina. Stalas malevotas, suolai taip pat. Languose, gerai, matyt, prižiūrimi, gėlių augalai žaliuoja. Visur malonu, jauku. Man susidarė ūpas, kad esu pas kokius gerus gimines.

Gervydis priėjo prie žmonos ir nusivedęs ją arčiau į duris, kažin ką pakuždėjo. Ji bematant išėjo priemenėn. Jis sugrižo, atsisėdo priešais ant zoslano ir ėmė klausinėti, kas apie mane girdėtis. Papasakojau, ką žinojau. Daug neturėjau ko.

— O kas pas tamstą? — paklausiau.

— Nieko sau; viskas lig šiol, ačiū Dievui, gerai. Gyvenu, kovoju, platinu *Aušrą*, ir ko daugiau. Noriu ir aš nors vienu spinduliu daugiau šviesos iš Prūsijos įnešti Lietuvon. Be galo

jau apsunco toje tamsoj. Reikia ją kiek praretinti. Dauguma mūsų tai nesupranta ir nejaučia. Jiems gerai, kaip yra. Jei matys, kad tu, žmogus, kruti, nori pratrinti sau ir kitiems akis, tuojau raudonsiūlius atatarunčkins. Tie jau nieko nepasigaili: išdraskys visur, išardys, ras ar neras, o dar tave priplaks. Dieve gi saugok rasti ką, nors vieną lietuvišką popiergalį, tai jau ir sakyk visiems saviems amžiną „sudieū“; netikėk daugiau pamatyti šito krašto. O tenai lig mirties vartysi akmenis, kepsi kaitroj, kentėsi šaltį ir badą... Štai ką gali padaryti geras kaimynas kokią dieną. Ir lauki žmogus, ar nesuskambės už vartų kardai, ar nepasigirs nuožmių burliokų koliojimas. — Patylėjo Gervydis, pagalvojo kiek galvą nulenkęs. — Ir man, tamsta, akyse prašvito tiktai, kai pakliuvo rankosna *Aušros* laikraštis. Tik paėmiau jį ir pavarčiau kiek, jis mane tiek sužadino, kad net ašaros iš akių ėmė byrėti. Tą pat dieną pasakiau sau: „Kas bus, kas nebus, o aš nesėdėsiu taip ilgiau!“ Ir pradėjau veikti, pradėjau platinti lietuvišką raštą. Keletą kartų net krata buvo, bet pas mane nieko negalėjo rasti. Tai dabar dar smarkiau veikiu.

— Bet ir labiau saugokis, tėveli, — persergėjo Gundė, sėdėdama prie lango.

— Niekai! Nepaims jau jie manęs, — padrašino Gervydis dukterį.

— Vis dėlto... — nerimavo ji.

— Nebijau aš jų! — mosterėjo ranka. — Tamsta matei paskutinį numerį? — atsigręžė į mane.

— Dar ne.

— Štai, pažiūrėk! — parodė *Aušros* numerį 10-11, 1884 metų.

Godžiai jį visą peržiūrėjau, perskaičiau antraštes.

— Straipsnis „Dvi Aušri Lietuvoje“ man labiausiai patinka. Nepaprastai gražios prie jo pridėtos eilės. Paklausk tiktai tamsta, aš perskaitysiu, — paėmė Gervydis iš mano rankų *Aušrą* ir pradėjo jausmingai, gražiai skaityti:

Prabrėšk, aušrele, spindėk, saulele;

Spindėk, aušros žvaigždele.

Papūsk, vėjeli, varyk miglelę,

Pabudink vieversėlį.

Telaukia žmonės dangaus malonės,

Galo baisios karionės.

Išvysim šviesą, pažinsim tiesą,

Sulauksim gerą česą...

Klausk tamsta toliau:

Žaliuos medeliai, čiulbės paukšteliai,

Žaliuos mūsų vaikeliai.

Žaliuos pievelės, žydės kvietkelės,

Žydės mūsų mergelės.

Papūs vėjelis, siūbuos javeliai,

Svyruos mūsų seneliai.

— O ką, ar ne gražu? — sušuko Gundė.

— Kaip tamstai patinka? — klausia Gervydis, o tuo tarpu ašaros jam sužvilgo akyse.

— Neapsakytai! — jaučiau, ir man šilta krūtinėje darėsi.

— Išmokim jas dainuoti! — pasiūlė Gundė.

— Kodėl neišmukti tokių gražių, — sutikau.

— Pamėginkit, — prašė Gervydis.

— Kad, tėveli, adventas.

— A, kad jį kur! — pagailestavo.

— Mes tėveliui po Kalėdų padainuosim. Lig tol ir išmoksime geriau.

Kalba nuėjo kita, daugiau adventui tinkama kryptimi.

— Nors *Aušra* menčiau atrodo neg lenkų *Tygodnikai* ir jų kitas šlamštas, bet ateis laikas ir ji daug šauniau sušvis. Ir ne vieną *Aušrą* mes turėsime, — šnekėjo Gervydis.

— Kažin, ar pajėgsime, — paabejojau atsidusęs.

— Tamsta abejoji? — jis kiek užsidegė. — Žiūrėk, ir pati *Aušra* rašo, kad „nenorėkime iš karto išvysti visą šviesą ateinančios saulės; nes ir pats prigimimas moko žmogų pažinti, jog visi prigimti daiktai iš palengvo tesidaro: patsai žmogus kaip ilgai auga, kol jį galime visiškai žmogumi vadinti; nei menka gėlėlė akimirksniu nepražįsta“. Reikia tamsta būti kantriems ir viltimi pasistiprint, norint ko gero atsiekti.

Susisarmatijau savo abejonių ir paaiškinti jų nemokėjau. Gerai, kad tuo tarpu įėjo grinčion Gervydienė.

— Ko taip tyliai sėdit? Ar šnekos pritrūkot?

— Ne šnekos pritrūkom, tiktai laukiam tavo vakarienės, — rado Gervydis išeitį.

— Pakentėkit truputį, tuojau bus. Čigonas juo alkanesnis, juo linksmesnis, o jūs atžagariai.

— Mes ne čigonai ir nevalgę nuobodaujam.

— Dėl Dievo meilės, nors valandėlę, — prašėsi ji besijuokdama. Linksmia moteriškė.

— Ak jau ne ką su tavim, — nusileido vyras.

— Tu, Gundė, nueik pažiūrėti, kad samavoras nebėgtų, — liepė jai motina.

Gundė skubiai žvilgterėjus į mane išėjo.

— Kurgi Julytė? — paklausė Gervydis žmonos. — Ji galėtų samavoro padaboti. Ją pašauktum.

— Jau miega. Sakė, jai šiandien galvelė sopa. Sugaravo ar ką... Jūs gi, ką be šnekos sėdit, geriau arcabomis paloštumėt. Turbūt svečias moka?

— Moku kiek, — atsakiau.

— Na, kad jau pritrūkome šnekos, tai reikia lošti, — pasikėlė Gervydis. Nuėjo ir atnešė iš skrynios arcabas. Man baltus, sau juodus pastatė. — Gerai ir šitas žaismas kai kuomet. Aš seniau gerai lošdavau, bet jau pamiršau daug. Viena, neturiu labai su kuo, o antra, gailiu laiko tokiems niekams.

— Aš irgi pamiršau, — pritariau. Būdamas pas Šionfeltą lošdavau su juo kiekvieną šventadienį. Ir šiokiomis dienomis lošėm kai kuomet, turėdami laiko. Vokietis, negaudamas kito pasilinksminimo, arcabas be galo mėgdavo. Tiko ir man, tiesą pasakius.

Gervydis laužė mane kiekvieną kartą. Net ir kampan pasodindavo. Aš daugiau turėjau akis padėjęs į duris neg į arcabas. Ji vis negrižo. Girdėjosi varstymas durų tai kamaron, tai seklyčion. Tai šneka apie nenorintį užvirti samavorą. Gundė retkarčiais smarkiai susikvatodavo.

„Gal iš manęs?“ — nugastavau.

Gervydis gi vis žėrė ir žėrė mano apleistas arcabas. Net sarmata buvo. Mėginau pasistengti, vis tiek pat.

Pagaliau Gundė įnešė murmuliuojantį ir šnypščiantį samavorą. Pati raudona kaip rožė. Išilusi, įkaitusi, graži.

— Kaip tamstai sekasi? — priėjo į mane.

— Nelabai kaip. Vis pralošiu.

— Kodėl taip? Nieko, aš tamstai padėsiu. Pamatysim, gal bus kiek geriau, — apėjo aplink stalo ir atsėdo priešais tėvo.

— O! Jau jūs dviese prieš mane vieną? Nepasiduosiu! — nusistatė Gervydis.

— Greitai paaiškės, — manė Gundė.

Iš tiesų. Tuojau viskas nuėjo kitu keliu. Aš pats pradėjau visai kitaip lošti. Senis jau negalėjo įveikti, nors kiek įmanydamas laikėsi. Šeimninė pakvietė vakarienei. Stalą puošė daug skanių valgių: ir dešrų, ir sūrių, ir sviesto — visko buvo apščiai.

Vakarieniaudami vėl šnekėjomės apie knygų iš Prūsijos gabenimą, apie raudonsiūlius

ir apie kalėjimus Sibire. Šnekoje lygiai dalyvavo ir Gundė, ir jos motina. Buvo matyt, kad ir jos buvo giliai persisėmę *Aušros* dvasios.

Toliau nukrypom į kitas puses.

Sužinojau, kad Gervydžio tėvas buvo šitame pat miestelyj kalviu. Jam gerai klojosi, darbo turėjo pakankamai. Daugiausiai vis dirbo dvaruosna. Už sutaupytus pinigus, baudžiavą panaikinus, nusipirko valaką žemės, įsitaisė geras triobas ir vieną sūnų kuniguosna išleido. Bet kunigas neilgai gavo pagyventi: antrais po išišventinimo metais mirė. Tas taip prigniaužė senelį, kad jis netrukus pats paskui sūnų nusekė. Žmonos jau seniai buvo nustojęs. Liko jis, Tomas, vienas. Jaunam pririekė ūkį pradėti. Ir daug vargo, nemažai nepasisekimų iš pradžių iškentėjo, kol patyrimo įgijo.

Taip mums besišnekant ir kuris metas prispyrė. Turbūt netoli dienos buvo.

Ėmiau namon rengtis.

— Dar diena toli, išsimiegosi tamsta, — priešinosi motina su dukterim.

Paaiškinau, kad rytoj šventa, vargoninkui anksti kelti reikia. O per slenkstį peržengęs gailėjaus, kad taip greitai išeinu. Jauku ir šilta ten buvo, jaučiaus kaip vaikas namie.

— Ateik tamsta laiko turėdamas ir šiokiomis dienomis. Pasiskaitysim, pasišnekėsime, — prašė visi išeinant. — Juk turbūt niekur nenuėini?

— Niekur, — prisipažinau.

— Tai bent į mus. Tamsta visuomet čia būsi geras svečias.

Jų pakvietimas, atviras ir draugingas, tiesiog man širdį pakėlė.

Gundė dar pro duris palydėjo.

— Nemanyk, aš tamstai nedovanosiu!

— Ko?

— Žinau ko. Ar tamsta nemeni, kad dar nesi atsakęs į mano klausimą?

— Į koki?

— Na, nieko. Dabar neklausiu tamstos. Bet kai prispirsiu kitą kartą, būtinai turėsi pasakyti. Sudieu! Grinčioje dar gali pagalvoti ką, suspaudė man ranką ir kaip voveraitė įsmuko priemenėn.

Pastovėjau kiek, lyg nežinodamas, kur eiti. Išnyko visi keliai. Atsiminiau, vėl susiradau.

Ėjau skubiai, tarytum bėgau. Lyg mane kas iš užpakalio vijo ar prieš traukė.

Apkvaitau nuo jų lipšnumo ir gerumo. Atrodė, kad Gundė jau man visai arti.

Bet baidė, kad jie šitokie ūkininkai, taip gerai gyvena. Vienok ėmė noras tikėti į stebuklus. Jei šventiesiems yra tiek stebuklų įvykę, kodėl negalėtų koks vienas įvykti ir Kupreliui vargoninkui?

Atsilankydavau į Gervydžius, kai tik rasdavau laiko. Stengiaus vienok, kad tie mano atsilankymai jiems neįgristų. Retkarčiais ir pats Gervydis į mane ateidavo. Atnešdavo su savim *Aušrą* ar taip kokią knygelę. Nuo klebono jau neėmiau, nuo Gervydžio maloniau buvo.

XVII

Vieną pavakarį po Kalėdų, prieš pat Tris Karalius, sėdėjau papietavęs ir patingęs namie ir galvojau. Galvojau apie Gundę. Atėjo pats prietemis. Žiūriu, prasiveria durys ir įlekia ji. Nusigandau net, iš kur ji taip ūmai būtų.

— Tuoju slėpk visas lietuviškas knygas! Rytoj žada būti krata miestelyje, gali būti ir pas tamstą, — nepasisveikinus dar išgašdino.

— Gal tiktai sudeginti? — susirūpinau.

— Nieko. Rasim joms vietą, — ramino Gundė.

— Kai visai sutems, parsinešiu jas namon. Tenai tėvelis paslėps jas drauge su kitomis knygomis, nei šuva nesulos. Tik surink gerai, nepalik dar kurios.

Puoliau rinkti, visur kratyti. Surinkau, rodos, visas. Surišiau paskum gerai. Duodu jai.

— Dar nenešiu. Šviesoka. Padėk kur.

Atkėliau vieną grindžių lentą ir paslėpiau ten pundelį.

— Bloga vieta. Na, šiam kartui pakaks. Paskambink dabar ką gražaus, aš paklausysiu.

— Kas labiau patinka? — Viską kitą užmiršau. Tik dabar pajaučiau, kad mes vienu du kambaryje. Tai buvo nuostabu. Ką reiškia tuomet koks pavojus?

— Tamsta pats parink. Tik labai, labai gražaus. Juk taip gerai moki.

Atsisėdau prie fortepijono, ėmiau gaidų ieškoti.

Gundė atsisėdo kėdėje netoliese, fortepijono įlenkime. Pasirėmė alkūne ir laukė galvelę pakreipus.

Kambaryj jau visai temo. Šešėliai iš kampų slinko sienomis giliau ir giliau. Klojosi lubomis ir asla. Tik siauri, palši takai nuo langų paliko.

Tylu, ramu, tarytum sutema viską savo plačiuosna skvernuosna suvyniojo ir nutildė.

Užmiršau, kad ir gaidų mano ieškoma. Norėjosi tylėti, tylėti ir žinoti tik, kad jos arti esama. Rodos, mačiau, kaip fortepijono paviršiumi tiesėsi kas nuo jos į mane, nuo manęs į ją.

— Gal šviesą užžibinti? — kuždu nenoromis.

— Kam? Nereikia.

Vėl pradėjau ieškoti. Bet ir ieškoti nenorėjau. Norėjau, kad rankos pačios sugrotų, ją visai sužavėtų.

Užkliuvau Bethoveno devintos sonatos, mano mėgiamiausios, bet lig tol dar nesuprastos.

Pradėjau skambinti. Pirma nedrašiai, suklysdamas, paskum geriau ir geriau. Nedabojau nei gaidų. Jos mano akyse susiliejo į vieną didelį juodą lopinį ir dingo iš akių. Jų vietoje mačiau jos skaistų, susimąščiusį veidą ir pro tamsą dideles žvilgančias akis. Tik į jas žiūrėjau ir kvėpiau savo sielą, meilės ištroškusia, muzikos garsuosna. Garsai manyje gyveno ir drauge kėlė mane į beribę erdvę, kur nėra skirtumo tarp dienos ir nakties, kur ji ir aš — vienas stebėtinai daiktas. Aplinkui tvaskėjo raudoni, mėlyni, žali, mūsų nepastebimi pasauliai. Mes buvom tik sau.

Pajaučiau jos ranką, švelnią, minkštą kaip gėlės palytėjimas, ant savo peties. Garsai apsilpo, tarytum atgalion sugrįžo, vis tilo, tolo.

— Kaip gražu! — kuždėjo Gundė.

Savo ranką pratiesė toliau, ant kito peties.

Pamažėl, nejučiomis nustojau grojęs. Atsišlijau nuo fortepijono. Ir pajaučiau, kad mano galva buvo atsišlijus jos krūtinės.

— Kaip gražu! Nuostabu! — kartojo Gundė susimąščius.

— Dabar tamstai nedovanosiu! — sušuko ji staiga linksma.

— Nedovanok... — paėmiau jos rankelę savo delnan. Paspaudžiau kiek, visą savo nedrašą užmiršęs.

— Žinai, ką nedovanosiu?

— Žinau.

Nutilom. Lyg pavargom kiek į didelį žygį besirengdami. Smagiai pavargom. Girdžiu ir jos, ir mano Širdys tuksi, skubina.

— Kas tamstai mielas Skardžiuose? — tarė Gundė lėtai, veik negirdimai.

— Tu! Tu! — suspaudžiau ją savo glėbyje, lyg norėdamas savin įtraukti.

— Aš?! — apskabino Gundė mano kaklą ir karštai savo veidą į manąjį priglaudė.

Sustingom, rodos, karštyje. Užmiršom viską. Ir pasaulio tarytum nebūtų, mums iš jo išėjus.

Sutemo. Juodi kampai užtiesė savimi visą kambarį ir ties mumis nulinko. Galvojo ką paslaptingo.

— Myli? — jos klausiu.

— Myliu, — atsako.

— Labai?

— Myliu, myliu!
— Kodėl mane myli?
— Tik todėl, kad myliu.
— Visuomet mylėsi?
— Visuomet, visuomet!

Susitiko mūsų lūpos. Susirišė į vieną begalinį pasibučiavimą. Rodėsi, kad tame pasibučiavime ištirpom ir naują gyvą lydinį sudarėm. Daug lengvesnį neg oras ir galingesnį neg laikas.

Tylėjom, — mums žodžių nereikėjo. Susėdom greta, susiglaudėm.

Ėmėm tyliai šnekėtis, tarytum ko bijodami, ko nežinomo, bet sergstančio privengdami.

— Tu esi mano ir būsi mano visuomet. Aš stengsiuos, kad tu būtum laiminga, sunkaus vargo nevargtum, o vien žydėtum man ir sau. Tu mane jau pakeitei. Aš, linksmumo nepažinęs, esu linksmas ir laimingas kaip vaikas. Dabar nieko nebijau, esu drąsus kaip plienu apkaustytas karžygis. Galiu grumtis su bet kuo. Noriu grumtis mūsų abiejų, Lietuvos dėlei. — Žodžiai man veržėsi patys savaime, pajėga veržė krūtinę, lyg mane kas užkerėta lazdele būtų palietęs.

— Aš būsiu tavo, tik tavo, be galo, be pabaigos, — kuždėjo Gundė ir glaudės į mane.

Ilgai taip šnekėjomės. Savo skaidrion, didelėn ateitin mintimis ir žodžiais lėkėm. Artima, taip artima ji atrodė. Traukė, mojo į save.

— Kuomet tu tikrai būsi mano? Kuomet tu mane baltą dieną savuoju galėsi pavadinti? Kuomet tai įvyks?

— Kuomet tu panorėsi, — nuleido, nulenke Gundė galvą ant mano krūtinės. Daugiau nieko nepasakė.

— Kuomet galėsim paprašyti tavo tėvelių palaimos, kad mums Dievulis Aukščiausias gyventi padėtų? Kuomet, Gundė?

— Nežinau, nežinau... — nutraukė, susimąstė kiek. — Pats pagalvok, bernelis esi, — šneką nukreipė kitur. Pralinksmėjo. Mąstyti nustojo. Man jau laikas namon.

Lik sveikas, berneli,
atjok pasbalnojęs žirgelį,
prie vartelių lauksiu.

— Žirgelio neturiu, — susijuokiau.
— Nors pėsčias, save pakaustęs, atlėk.
— Atlėksiu. Lauk, Gunde brangioji.

— Lauksiu, lauksiu,
pro langelį žiūrėsiu,
šunys ar neloja —
klausysiu.

— Bet jau lik sveikas. Duok knygas. Sudieui!
— Palauk, dar palydėsiu. Nuo šunų ir blogų žmonių apsaugosiu, draudžiau, ieškodamas kepurės ir nerasdamas niekur.

Kol suradau, Gundė ir išspruko. Išbėgęs paskui žiūriu, ji kieme stovi ir laukia.

— Greičiau, greičiau, — kojelėmis sutrepseno.

Man taip linksma darėsi į ją žiūrint. Jaučiau širdyje nuostabią šilumą, žinodamas, kad ji mano.

— Bet tu mane netoli lydėsi. Aš eisiu pakluoniais, kad kas nepamatytų. Žinai, kokie mūsų žmonės. Ko gero, dar patys galėtų suimti.

— Nors kelius žingsnius, — prašiau besidžiaugdamas.

O norėjos net namon palydėti.

— Gerai. Ligi Raugalo klojimo.

— Mažai.

— Mažai?

— Labai mažai.

— Tai ligi Krioklio. Gana?

— Gal.

— Dar maža.

— Mažoka.

— Toliau neisiu.

— Sutinku.

Ugi Raugalo klojimo nešnekėjom. Kad ir nereikėjo žodžių. Sniegas po kojų girgždė, spiegė. Rodėsi, vėl jo muzikos klausėmės.

— Aštri ta muzika.

— Erzina žmogų.

Tiktai tiek pasakėm jau ties Krioklio klojimu.

— Gal dar toliau? — paklausiau.

— Ne, jau bus gana. Kitą kartą... Reikia skubintis. Šaltis spaudžia... Aš vėl kuomet, prasimetus, atlėksiu... Sudieu!

— Kuomet gi tėvelių paklausim? — priminiau.

— Pasitarsim, paprašysim. Šiandien tartis šalta.

Mane pabučiavo atsiskirdama.

Nudulkėjo Gundė per pusnis kaip vėjas. Stovėjau ir laukiau, kol visai iš akių išnyko. Jaučiau dar jos lūpas, jų saldų palytėjimą. Nenorėjau nei pakrutėti iš vietos. Stovėčiau ir stovėčiau, rodos, taip.

O žvaigždės danguje nuo šalčio mirgėjo.

XVIII

Daug kas paaiškėjo man nuo to vakaro, daug kas prablaivo.

Mano naujas pasaulis kuriamas stipriai. Niekas jo neįveiks, kai jo viduje stovi Gundė. Draši, graži, protinga.

Jaučiau, kad ir aš pats stiprėjau, kitau į kitą žmogų.

Daug svajojau apie rytdieną. Aiškiai mačiau Gundę mūsų darželyje gėles pavasarį sodinant, namų ruošą darant. Jaučiau jos ranką mano plaukus taršant.

Drauge mane apėmė pasitenkinimo tinginys. Lyg ilgas šventadienis būtų atėjęs. Vaikščiojau sutingęs. Sutingęs grojau bažnyčioje vargonais, sutingęs giedojau egzektivias su kunigu. Jos mane erzino: juodas katafalis viduryj bažnyčios, ant jo baltas karstas, aplinkui liūdnei bemirgą žvakės. Dvejetas gugčiojančių bobelių. Kunigo nužemintas balsas, juodi, baltais kaulais ir kiaušais išsiūti rūbai. Tos valandos man būdavo kaip juodas šešėlis saulėtą dieną.

Aš linksmas, o čia ties akimis *memento mori*.

Metrikų rašymas man irgi žymiai pasunkėjo. Rašai juos, rašai ir žiūri — vieton Jono išėjo koks kitas vardas. Mergaitės neretai Kunigundomis virsdavo. Kiek popieriaus sugadindavau!

Vis labiau laukiau, kuomet ateis tas laikas, kai ją be abejonės galėsiu prie krūtinės priglausti, mylima žmona pavadinti. Ir kad būčiau įmanęs, būčiau liepęs tam laikui paukščiui sparnais atskristi, žaibu atšokti. Bet jis buvo neįprašomas. Vis toks pat lėtas, šaltas.

Atgydavau tarytum, kai Gundė į mane atlėkdavo ar eidama iš miestelio bent valandėlei užsukdavo. Grojau jai. Ji džiaugėsi, klegėjo. Ir tylus mano kambarėlis būdavo linksmybės

kupinas.

Žinodamas, kuomet Gundė ateis, tarnaitę išsiųsdavau kur su reikalu arba tiesiog liepdavau nueiti į draugę paviešėti. Ji būdavo todėl neapsakomai dėkinga. Bet aš būdavau dar dėkingesnis, kai ji iš ten greitai negriždavo.

Pirštis, prašyti Gervydžių Gundės rankos vis dar nedrįsau. Diena nuo dienos atidėliočiau. Tolimesniam, patogesniam laikui.

„Gal pasitaikys kuomet kaip...“

Nueidavau į juos dažnai.

Bet nuo kurio laiko pastebėjau, kad jie jau nebe tie. Ne tokie malonūs, ne tokie lipšnūs. Pamaniau, kad gal per dažnai vaikščiojau. Ėmiau rečiau lankytis. Bet jie nekitėjo.

Gervydis tik taip sau su manim šnekėjos, kad netylėjus turbūt.

„Tylėjimas prie svetimo žmogaus negražus daiktas“, — gal manė. Gervydienė taip pat po truputį nustojo juokavus.

Iš pradžių maniau, kad visa tai gal man tik taip regis.

Gervydis tik tuomet darydavos linksmesnis ir kalbesnis, kai gaudavo *Aušrą* arba jo draugams per sieną laimingai pasitaikydavo pernešti knygas. Skaitydavo tuomet balsiai, gėrėdavosi koku gražiai parašytu straipsniu. Apsakinėdavo. Juokdavos. Prisimindavo, kaip po Trijų Karalių antstolis pats, diriguodamas pas jį krata, klojime nuo šieno prėsimo nudribo.

— Taip smarkiai žnekterėjo, kad, maniau, prilips į padą. Tik gyvas prisikėlė. Raudonsiūliai už parankių nutempė rogėsną ir kaip meitėlį pardūmė namon. Nereikėjo nei krėsti toliau. Dar man vieną pagoną paliko, kuris, jam padą palietus, nuo peties atšoko. Laikau jį suvyniojęs ir pabalkėn pakišęs. Gera atmintis. Ir, manau, laimę reiškia. Sako, tik tik pagijo tas šėtonas. Keletą savaitių lovoje prastenėjo. Mačiau, dar ir dabar vaikščioja kreivas. Minės tą krata!

Bet nueini po kokios savaitės, ir jis su manim kitaip šnekas. Šalčiau ir nuobodžiau. Aš stengiaus dar rečiau lankytis, dar rečiau nueiti. Bet praslinks kelios dienos, ir mane vėl traukia. Vėl rūpi Gundė pamatyti, vienu kitu žodeliu persimesti, žvilgsnius sumegzti.

Negalėjau iškentėti ir eidavau.

Gundė buvo su manim vis tokia pat. Švelni, maloni. Savo meilės nuo tėvų neslėpė. Rodė ją. Jų akyse mane broliu ir net mylimuoju vadino. Matydavau, kai jie tai išgirde niaukdavos, nemėgdavo. Ji į jų pyktį domės nekreipė. Man buvo aišku, kad tarp jos ir jų, man nesant, esti kas. Barnis gal?.. O seniau jie savo Gundę be galo mylėjo, visai lepino.

— Tai mano mylimiausioji, — sakydavo Gervydienė.

Aš nenorėdavau, kad mano protinga Gundė būtų tokia neatsargi, mūsų paslaptis rodytų.

„Erzina tik juos ir gadina viską. Jei ji kitaip elgtų, gal viskas būtų kitaip“, — galvojau.

Gundė pati buvo kitokios nuomonės.

XIX

Laikas, lėtas, tingus, slinko.

Pagalčiau visai nustojau vaikščiojęs į Gervydžius. Negalėjau, turėjau nustoti.

Vieną šeštadienį, man į juos nuėjus, Gervydis, kai tik aš peržengiau slenkstį, paėmė kepurę ir išėjo, nieko man nesakęs.

„Matyt jau manęs visai nenori“, — dingterėjo man.

Kitą kartą sustikau jį gatvėj. Pasisveikinau. Jis nieko neatsakė, dar nusigrįžė.

„Kodėl jie taip manęs nekenčia? Kuo aš kaltas?“ — joku būdu negalėjau suprasti.

Rečiau mačiau ir Gundę. Išsiilgdavom vienas kito neapsakytai. Pasimatę iš džiaugsmo nežinodavom, ką ir daryti.

Ji naktimis ištrūkdavo į mane. Mato, visi miega, atsikelia, apsitašo ir išeina.

Vis dėlto blogai buvo, kad seniai dar ant manęs pyko. Tokie jie pirmai buvo malonūs, tokie geri. Lyg savo žmogų godojo.

Vieną naktį, kai Gundė sėdėjo pas mane, pasakiau jai apie tai.

— Ko tenai paisyti senių, — atsakė susirūstinus. — Jie nori, kad aš mylėčiau tą ir už to eičiau, kas jiems patinka. Nesulaukta jų! Jau nuo Kalėdų peršasi į mane koks tai dviejų valakų berniokas. Ir, žinoma, patinka jiems. O aš jo nei iš tolo nenoriu matyti. Vyra pati galiu išsirinkti, nereikia man svetimų akių. Neduos man kraičio, tuščia jų, ir be jo apsieisiu. Tegul visą žemę Julytei užrašo... Tėvas gal sutiktų ir tau mane atiduoti, sako: „Vargoninkas žmogus nekvailas, galės pragyventi“, bet motina: „Kas iš to, kad jis vargoninkas ir protingas, bet nesveikas. Kai pasens, visai kupron suaugęs.“ Riejas ir riejas jie kasdien. Tėvas jau taip pat pradėjo galvoti. Kur moteris neįveiks!.. Ir jis, tas mano tėvas, skaito laikraščius, knygas, o nesupranta, kad žmogus tik meilėje gali laimingai gyventi: nepadės jam nei turtai, nei niekas. Gražumas netrunka praeiti: čia buvo jaunas, žiūrėk, jau ir paseno, sukrito. Gerai, jei dar koks gyvenimas, o jei ne, tai ir galas... Nemėgstu aš daugiau savo tėvų... — nutilo Gundė, susimąstė. Langan įsižiūro: į mėnesienos balzganą juostą.

Atsitraukė. Vėl ėmė šnekėti. Ne taip jau susirūpinusi. Tarytum būtų ką suradus. Prašvito.

— Ji pati, mano motina, ištekėjo prieš tėvų norą. Papasakot?

— Gerai.

— Motinos tėvas buvo pas grafą Argaudą, Šilainių dvare, virėju. Gerai gyveno. Susitaupė krūvą pinigų. Dukterims, visoms penkioms, skyrė po tūkstantį rublių. Su tokiu kraičiu visos greitai ištekėjo. Tai už ūkveizdų, tai už raštininkų. Liko pati jauniausioji ir pati gražiausioji. Ji, vieną kartą išsprukusi sodžiu vakaruškomis, susipažino su tėvu. Ir iš karto vienas kitam puolė širdin. Taip susimylėjo, kad dar ir dabar tos meilės neužmiršta. Jos tėvas baisiai nenorėjo, kad jo duktė eitų už kalvio sūnaus, ir jokių būdu nesutiko jų palaiminti. Jie slapta vedė. Mat jis, senis, buvo su grafu keliems mėnesiams Varšuvon išvažiuavęs. O grafas be savo virėjo niekur nevažiuodavo. Nevalgydavo svetimo virta. Jam vis vaidindavos, kad jį nunuodyti kas taiko... Motina gi nesipriešino labai, leido save perkalbėti. Užtat tėvas, jau sugrįžęs, prakeikė savo dukterį, nei rublio jai nedavė ir dar kraitį ketino atsiimti, kurį ji rūbais ir šiaip šiuo tuo buvo pasiėmus. Teismu grasino, prašė grafo pagalbos, bet grafas nieko negalėjo padaryti, tik kunigą iškėlė, kuris juos sutuokė.

— Taigi, matai, ir mano motina, kuri keikiama ištekėjo ir dabar taip laimingai gyvena, negali dar suprasti, kad tik meilėje laimė. Kodėl taip?.. — paklausė Gundė lyg manęs, lyg pati savęs.

Paskum, apniukusiomis akimis žvilgterėjus į tolį, prieš save, padėjo galvą ant mano peties. Prisiglaudė. Nutilo.

Niekuomet man nebuvo taip gera, niekuomet aš taip nejaučiau, kad Gundė mano su siela, su visu kuo. Jaučiau, kad ji mane myli tiek pat ir galėtų eiti paskui, sekti mane nors pasaulio kraštan.

Glaudžiau ją į save, tą nepaprastą, stebuklingą turtą, ir galvojau tylomis:

„Nejaugi ji bus mano? Mano, mano amžinai! Tokia graži, tokia nuostabi. Nejaugi ateis laikas, kai ji visuomet galės taip būti prie manęs? Galės mane myluoti, skambinti, be galo, be krašto?!“

Ir į tų šviesių svajonių, lūkesių pasaulį spraudėsi, veržėsi, lyg šešėlis mėnesieną naktį, mintis:

„Visaip dar gali būti. Ji gali būti ir ne tavo, o ko kito.“

Bet ta abejonė greitai pranykdavo, lyg juodan dugnan nugrimzdavo. Man darėsi lengviau.

— Olesi, — pasigirdo jos balsas, lyg tolimas aidas. Aidas kokio negirdžiamo garso. — Tu nebijok, kad mano tėvai dabar tavęs nemėgsta. Nieko. Aš, nors ir prieš jų norą, būsiu tavo. Jie kiek papyks ir atsileis. Suminkštės širdis. Tas mano diedutis virėjas koks jau buvo

kietaširdis, vienok paskum atsileido. Ir kraitį, tūkstantį rublių, atidavė. Nors negreitai, po keliolikos metų. Jie dar greičiau, pamatysi, atsileis. Ne toks gi jau mano tėvelis. Jis pirmas dovanos. Motina gal dar kiek paširs. Bet ir ji nelauks ilgai. Viskas bus gerai. Ir žemės pusvalakį gausim. Pamylės jie mus kaip tikrus vaikus, nematys nei tavo kupros, nieko... Bet palaukim, gal dar jie ir taip atsileis, geruoju sutiks mane tau atiduoti? Kaip manai?

— Abejoju, — buvo mano nuomonė.

— Ko tenai abejoti. Taip visuomet esti. Ne pykti gi žmogui visą amžių.

— Taip. Bet...

— Bet.

— Bet gali tekti labai ilgai laukti.

— O kas?

— Man sunku vienam gyventi. Man per ankšta vienam.

— Tiesa, — atsiduso Gundė. — Vienas ir vienas...

— Aš laikiu, sesut, kad greičiau, o laikas bėga, bėga kaip upelyje vanduo. Norėčiau jau visuomet čia tave matyti, tavo artį jausti, tavo mintį girdėti.

— Bet ar mums ir taip ne gerai? — klausia Gundė paslaptinai, jaukiai. — Manai, paskum bus geriau? Žinoma, bus geriau, bet ne taip, kaip dabar. Kai mes jokių rūpesnių, vargų nepažįstam; tarytum jų ir nebūta. Taip kur kas geriau. Tuomet jau aš būsiu moteris, tu rimtas vyras. Greičiau imsime senti! — pasipurtė Gundė lyg nuo šalto vandens. — Ar blogai, kad aš esu jaunytė mergelytė, o tu bernužėlis, jaunikaitis? Kokie tie žmonės nesuprantūs, kam taip anksti vesti. Pati jaunystė žydi, o jie ima ją ir nuskina. Keista... Juk galima ir taip draugauti ir mylėti.

Pribrūko šnekos. Sėdėjom tylom. Gundė glostė man galvą, kedeno plaukus. Aš gaudžiau jos pirštus. Bet taip tingiai, neskubiai.

Kambaryje, kaip paprastai, buvo tamsu.

Tiktai girdžiu, staiga kas sučežėjo.

Apsidairiau. Niekur nieko. Tiktai kampai, kaip kokios nakties akys, nemirkčiodami juodavo.

Po valandėlės vėl sučežėjo. Bet jau arčiau, prie mano darbo kambario durų. Pirmai neaišku buvo, kokioje vietoje. Matyt, kad kitame kambaryje slapstėsi kas.

Vargoninkų butai dėl įvairių aplinkybių paprastai esti tik iš dviejų kambarių. Pirmame, tuojau iš priemenės, žiemą stovi krikšto stalas; jan užaina žmonės tai apšilti, tai atsigerti, tai su koku reikalu į „poną vargamistrą“; tas kambarys esti kaip kiekviena sodietiška grinčia. Kitas kiek geriau atrodo. Pabaltintas kiek, su grindimis. Jame stovi senas, išklebetuotas fortepionas (pas mane buvo naujas, geras), keletas palūžusių kėdžių ir ne visai patikima medinė lova. Keletas šventųjų spausdintų paveikslų kari. Kampe trikojis stalas. Ant jo išdilę, parūdiję gaidos... Pas mane ne visai taip atrodė, o tikrai kiek geriau. Antras kambarys buvo į du padalintas, grindys buvo geros, sienos lygios, baltos, stalas nešlubavo ir gaidos buvo naujos. Pats ištaisiau nemažai atvažiavęs.

Taigi klausomės, ausis suglaudę. Gundė taip pat išgirdo. Tik nieko man nesako.

Sugriebiau degtukus kišenėje ir staiga čirkstelėjau.

Gi pamatėm tarpdurėje bestovinčią mergiotę. Ji nusigando ir kaip vėsula išmušė pro duris. Nei pažinti nebuvo galima.

— Gal Julytė mane atsekė? — nusiminė Gundė. — Bus dabar! Sugavo!

— Man atrodo, kad ne ji. Čia didesnė, tokia drūta. Taip kas, — raminau ją.

— Vis viena blogai. Gal dar mūsų šneką girdėjo. Paleis, išplepės... Jau ir taip apkalbinėja.

— Iš kur žmonės žino? — nustebau.

— Jiems daug nereikia, jie uosles geras turi, toli suodžia. Jei ko netenka, keleriopai prideda.

— Čia greičiausiai būta mano tarnaitės, — spėjau. — Ji sugrižo iš sodžiaus ir įėjo,

mums nepatrikus. O paskum jai buvo įdomu išgirsti, ką šnekam. Pagaliau parūpo ir pažiūrėti.

— Įsakyk jai, susimildamas, piktuoju ar geruoju, kad ji miestelyje, sodžiuje nepradėtų plepėti, savo draugėms davatkomis pasakoti, — sunerimastavo Gundė.

— Gerai. Aš įprašysiu. Nepanašu, regis, kad ji imtų savo poną šmeižti, visaip apkalbinėti.

— Kažin, ar ji tokia. Davatką sunku pataisyti. Jos visos kaip lazda brauktos, tik ir minta gandais ir apkalbinėjimais.

— Ji tarytum kitokia... — susimąščiau.

— Bet dar kažin ar ji? Gal taip kokia? — vėl pradėjo abejoti Gundė.

— Ji tai ji, — tvirtinu, pats gerai savo tvirtinimu netikėdamas.

— Aš tiek buvau išsigandus, kad širdis dar ir dabar šokinėja, — prispaudė Gundė mano ranką į savo krūtinę. — Maniau, kad vagys ar kas. Toks vėlus laikas. Ir tu, matyt, išsigandai kiek. Aš jaučiau, kai krūptelėjai... Na, nieko, tiek to, kad tiktai žmonės dar blogiau neimtų šnekėti. Nėra ko bijoti, bet nesmagu, kai šunys loja.

— Geriau būtų mums greičiau vedus; ir žmonės neturėtų ko kalbėti, ir tavo tėveliai nesierzintų, viskas aprimtu, — prašnekau lyg į ją, lyg į save, lyg į tolį ir bijodamas ko.

— Žinoma, — sutiko Gundė tyliai, be didelio pritarimo. Galvą nuo peties atkėlė ir iš lėto atsitraukė.

Neilgai trukus ir išėjo. Palydėjau ją pakluoniais. Nešnekėjom nieko. Tik „sudieu“ sakydama paklausė, beveik linksmai sudominta:

— Kažin, kas mane namie laukia?..

XX

Jau sugrįžus ji buvo, mano tarnaitė. Rengėsi gulti ir šnabždėjo poterius. Į mane, rodės, nei nežiūrėjo. Bet tik nusigrįšiu, girdžiu, šypsosi. Atsigrįšiu, vėl nieko: šnibžda, poteriauja.

„Tai jos būta“, — nustačiau.

— Ko tu juokies? — paklausiau.

— Kad baisia mane juokas ima.

— Iš ko?

— Taip sau. Iš vieno daikto.

— Iš kokio?

— Sužiūrėsi, kokio.

— Pasakyk, — spyriau.

— Kad nežinau... Tamsta supyksi.

— Kam aš galiu pykti. Sakyk.

— Bijau.

— Keista tu mergiotė. Aš pyksiu, kad tu juokies! Kas gi tave prajukino?

— Kad, kad nežinau...

— Greičiau! — pradėjau širsti.

— Tamsta jau pyksti!

— Sakyk, tai nepyksiu.

— Mat... Šiandien Krioklys grįžo gerokai įkaušęs. Pasilakęs... Ėjo daržais. Rioglino. Ir pataikė Rapeikos duobėn, iš kur rudenį molis buvo imta. Duobė gili, vandens pilna. Atodrėkis mat dabar. Išsimaudė gerai. Ištraukė visą šlapią, tik su kvapu. Ir viskas, — bet į mane žvilgterėjus vėl nusišypsojo.

— Tai buvo vakar, o ne šiandien. Sakyk tiesą.

— Aš tiesą ir sakau, tik nežinojau, kad tamsta jau žinai.

— Tu man dulkių į akis nepūsk! Tu iš ko kito juokies.

— Ne, tamsta, iš to. Juk be galo juokinga. Ėjo, ėjo ir įdribo... — vėl nusišypsojo.

— Eik sau! — supykau.

— Kad tamsta taip nori, pasakysiu ir kitą juoką.

— Na, na! — paraginau.

— Sakysiu, jau sakysiu. Bet tamsta tikrai nepykysi?

— Ne.

— Pareinu aš, žiūriu, grinčioj tamsu, durys atviros. Įeinu vidun, šnabžda kas, kužda. Ir vienas balsas, ir kitas. Apie portepijoną. Manau, vagys, norį išnešt jį. Nusigandau. Užsiėmus kvapą priėjau arčiau. Klausau, klausau. Pažinau pagaliau. Paskum dar arčiau pasistengiau prieiti... — nusikvatojo.

— Kad tave!.. — net sušukau. — Bet tu, girdi, nepasakok niekam, — ėmiau prašyti.

— Nei vienu žodeliu! Aš tau ir algos pridėsiu, ir taip šio to.

— Kiek gi pridėtum?

— Trejetą, penketą rublių mėnesiui, kiek tik norėsi.

— Kiek daug! Niekam, niekam nesakysiu!

— Ir Gundė tau kai kuo atlygins... Būk gera.

— Tylėsiu, būk tamsta ramus. Juk aš ne šmeižikė kokia.

— Ačiū tau, Marijona.

— Nejau ji tamstą myli? — staigiu nusistebėjimu paklausė manęs. — Jai tiek daug jaunikių buvo iš visų kraštų. Nei suskaityti negali. Būdavo, važiuoja ir važiuoja. Tik šiemet kažin kas nematyt. Tėvai dar vis pirmai neleido, sakė, jauna, suspės. Piršėsi jai ir vargoninkas, buvęs čia prieš tamstą... Ji ne vienam galvą susukė. Tai mergiotė, reta paieškoti! Gudri kaip voverė ir apskri kaip skregždė... Bet tamsta neatleisi manęs, jei vesi Gundę? — susirūpino tarnaitė.

Tylėjau.

Mano širdij virte virė. Galvoje užė šimtas girnų.

XXI

— Eik, žvilgterėk apačion. Girnos sausos dunda, — nutraukė Kuprelis.

Pašokau, ištrauktas iš savų minčių. Maišas buvo dar tik puspilnis. Užnešęs viršun, skubiai užpyliau.

— Dabar jau paskutinį kartą perleisim. Netrukus bus baigta. Aš ir netikėjau, kad šiandien bus toks geras vėjelis. Mat kaip mala, net klausyt malonu!

Kuprelis, matyt, pastebėjo mano veide susirūpinimą.

— Lik. Neik namon. Dabar malsiu rugius dvarui. Rupiai. Turėsime daugiau laiko, mažiau reikės daboti.

— Ačiū, — sakau, — liksiu. Nors ir lig vėlaus vakaro.

— Tu gal kai kuomet atvaidinsi mano gyvenimą. Parodysi, kaip aš gyvenau, savo kuprų prislėgtas, — sako Kuprelis atvirai ir nuoširdžiai; tik staiga sukando lūpas.

Aš tylėjau.

— Nenoriu ir aš eiti iš šito pasaulio, jame nieko nepalikeš, — taria Kuprelis lėtai. Jam tie žodžiai labai sunkūs. Jis pasveria juos. — Noriu, kad ir apie mane žinotų, ir mane kas minėtų, su manim džiaugtų ir gal paliūdėtų... Baisu išnykti, nieko nepalikus! Nieko nepadarius!

Man jaunam ta baimė dar nebuvo suprantama, svetima. Bet iš Kuprelio veido mačiau, kad jam buvo ji labai baisi ir sunki.

— Žmogus tam ir sutvertas, — tęsė jis vaikščiodamas ir giliai susimąstęs, — kad po savo neilgo amžiaus, gal po trumpos laimės ir virtinės vargų, paliktų kokią atmintį, pasistatytų kokį paminklą... Vieni nieko daugiau nepalieka, tik savo vaikus. Bet ir tai paminklas, gal visų geriausias! Kiti palieka savo darbus, savo veikalus... Ką aš paliksiu? Rodos, daug norėčiau, daug galėčiau, bet man visko trūksta... — sustojo, nutilo Kuprelis. Žiūri pro mane, pro sienas, į beribį tolių.

Ne tas šiandien Kuprelis. Vis kitoks jis man atrodo, vis mažiau jį pažįstu. Tarytum jis, visą savo gyvenimą pasislėpęs, dabar atvirose duryse ant jo slenksčio atsistojo.

Išgirdęs, kad girnos išmalė, Kuprelis pamojo ranka ir nuėjo dvaro rugių užpilti.

Aš nuėjau apačion sudoroti sumaltų maišų, sutvarkyti viską.

Išjungęs piklius, užpylęs dvaro rugius, Kuprelis atėjęs man padėjo sustatyti kampan mūsų sumaltus maišus ir juos gerai suraišioti.

Grįžom antran aukštan.

Kuprelis, priėjęs į langą, pasistiebė, pažiūrėjo pro jį ir paklausė, kuri valanda.

— Jau po penktai.

— Lig saulėleidžio laiko turim. Paskum dar kol sutems... Bet aš matau, kad tu alkanas, — sušypso jis.

— Iš kur?

— Nesakius aišku. Kadaikščiau kas. Atėjai prieš dešimtą, o dabar jau po penktai. Einam mano kambarėlin. Kuo turėsiu, pavaišinsiu. Juk tu mano geras svečias.

Kuprelio kambarėlis, atidalintas dviem sienelėm nuo viso malūno, atrodo visai jaukiai. Net trikampė išvaizda nieko nekliudo. Sienos melsvais apmušalais išklijuotos. Paveikslais, paveikslėliais nukabinėtos. Daugiausiai jo paties darbo. Reginiai, portretai visoki. Sodietiško rokoko staliukas, šalia tokios pat dvi kėdės. Lova, baltai apdengta. Visur švaru, niekur jokios dulkelės. Čia anksčiau nebuvau dar buvęs. Jis čia paprastai nieko neišleidžia.

Geriausias kambarėlio papuošalas buvo spinta, pilna knygų. Ten buvo matyt Kant, Leibniz, Ludwig Feuerbach — vokiečių kalboje; Flammarion, Meyer — rusiškai; net Jules Verne su Wells ir Conan Doyle. Ir dar daugybė kitokių.

— Vis tai mano perskaityta, — pastebi Kuprelis kiek pasididžiuodamas.

— Iš kur jų tamsta tiek ir ėmei?

— Pripirkau po truputį. Iš kai kur gavau ir dovanoms.

Viename kampe matau labai keistą daiktą. Ne paukštis, ne kas. Spėjau nustebeęs, kad tai modelis kokiam keistam monoplanui.

— Ir tai tamstos išradimas?

— Taigi. Matysi, aš skraidžiosiu, nei vanagai nepagaus. Mano bus geresnis neg visi kiti, lig šiol išgalvoti. Jis bus labai lengvas ir valdomas ne koku prietaisu, o paties žmogaus judėjimo. Reikės tiktai truputį pasilenkti, ir jau žemyn skrisi, atsiloši — aukštyn kelsies, pasikreipsi — šonan važiuosi. Vis tai be jokio regulatoriaus... Stebėtina, kad žmonės dar lig šiol negalėjo tinkamai oro pavergti. Juk tai lengviausias ir patogiausias kelias.

Nuėjęs išėmė Kuprelis iš mažutės spintelės sviesto lėkštelę, didelį sūrį, apystorę dešrą ir duonos pusbakanėlį. Iš mažo krepšiuo išėmė du peilius ir dvejas šakutes.

— Būk geras, ragauk, — maloniai kviečia.

— Ačiū, paragausiu.

— Kuo turiu, ir vaišinu. Gal Dievas duos kuomet, geriau galėsiu pavaišinti. Jei tiktai norėsi užsukti į Kuprelį.

— Kodėl ne?

— Tu esi mokytas, o aš kas?

— Niekus tamsta šneki!

— Na, nieko. Ir aš gal kuomet pakilsiu aukščiau. Pinigus dabar kraunu, skatiką į skatiką dedu. Jei tik kokia knyga pavilioja.

— Gardžios tamstos dešros, — norėjau nukreipti šneką kiton pusėn.

— Nieko, gal ir gardžios, — atkando, pažiūrėjo ir padėjo. — Mat kaip keistai pasaulis sutvarkytas, vienas kitą valgom. Iš to tik ir gyvenam... Štai kiaulė bėginėjo, kriukė, ėdė žolę, javus, o dabar mes ją valgom. Jei gamta keletą dienų pati tarp savęs nesipjautų, tuojau visam galas būtų. Kad ir žmogus — valgo visokių gyvulių gyvulėlių mėsą, visokius augalus, vaisius; jį iš savo pusės kamuoja vargai, priespaudos, kankina visokie priešai, ligos. Kas mielą valandą reikia žmogui sau gyvenimas pirkti. Ir kokia brangia kaina! Juk visa žmonija, nuo pat

pradžių savo sąmoningesnio gyvenimo, stengiasi tą kainą sumažinti, papiginti. Bet ką matom: vieniems gyvenimas paliko pigus, beveik dovanai gaunamas, kitiems be galo brangus, kad ir išsipirkti negali. Ir vėl kadaikščiau kas, kai stengiamasi tą nelygybę prašalinti! Ir prašalinta tiek mažai, kad atrodo, kad pabranginta. Rodos, jokių pajėgų nėra visa tai sulyginti. Ir ar atsiras tokių, nesitikima. Bet tos pajėgos yra, yra, tiktai paslėptos, kelias į jas geležiniais vartais užrakintas, ir raktas niekam nežinomas. Daugelis jas mato tik pro rakto skylutę. Kas neturi gerų akių, nieko neižiūri. Daugelis ir tų pačių vartų nemato... Bet ateis Genijus ir ras tą raktą ir tuos vartus atidarys. Ir išsiverš pro juos vėsula negirdėtos pajėgos, ir nugriauš, suardys jos tas sienas, tas pilis, kurias žmonės patys sau per tūkstančių tūkstančius metų sulipdė ir dabar dar lipdo. Nuplaus, nuneš tų sienų griuvėsius į giliausią jūrą milžinė banga, kur šėldamos vilnys viską sumals, į smulkų smėlį pavers. Ir nušvis kitoks gyvenimas... Jau yra to Genijaus apaštalu, yra pasiuntinių, kurie skubiai skina, ruošia jam taką. Neužilgo ateis...

Nutilo Kuprelis. Užsidengė rankomis akis. Giliai susimąstė. Paskum atkėlė galvą ir klausia manęs, klausia retai tardamas, tarytum jo žodžiai kaip vandens lašai kristų juodon bedugnėn:

— Ar tu lauki to Genijaus?

— Ką aš žinau, — atsiliepiu iš gilumos širdies.

— Gal tu per jaunas, per silpnas tai žinoti. — Vėl užsidega Kuprelis ir tęsia toliau. —

Ir tikėjimas bus tuomet kitoks, ir žmonės supras Dievą ir mylės Jį kitaip... Ir žmonės, kam gyvena, žinos ir savo sielą jaus, ir į kitą pasaulį aiškiais laiptais lips... Ir meilė bus nevylinga, tik skaisčiai širdį į širdį riš ir savo vaisius saulės atokaitoje augins...

Vėl nutilo. Vėl paskendo savo giliose mintyse.

Mane lyg šaltis suspaudė ir kausto kaulus, šaldo kraują. Noriu išnykti, dingti. Užmiršti viską... Nieko nematyti.

Ir štai, rodos, keliuos. Keliuos į beribius, išmirusius plotus. Visur lygu, tuščia, tamsu ir šalta. Bet lyg ir gera. Nematau, nežinau, kas ten apačioje dedas, kaip ten viskas grumias, kraujuos putoja ir nyksta... Kas man rūpi.

Bet štai balta juosta švysterėjo. Ji tęsiasi, auga. Viską uždengė. Viskas jau balta. Balti, platūs tyrainai. Staiga daiktais žalia pasirodo. Plačiau, plačiau. Žalia visur. Žaliuomj rudi, palši taškai sumirgėjo. Vienas į kitą artinas, lekia. Daugiau ir daugiau. Sukibo, susistvėrė. Užmarguliavo. Raudonos dėmės paplito. Vien jau raudona, tik raudona...

Susisukė galvoje.

Nusigandęs pravėriau akis.

Kuprelis jau nėra. Išėjo kur.

Prieinu į langą. Kojos nutirpę, vos pajudinti galiu.

Žiūriu pro jį.

Dangus iš visų pusių niaukias. Juodi debesys kyta, voliojasi aukštyn. Vėjas didinas ir didinas. Smarkiai svyra, linguoja Juodalksnyno viršūnės. Rugių laukai lyg jūra siūbuoja.

Ir linksma, kad aš matau mišką, rugius, pievas ir sodžius aplinkui. Ir bekylančius debesius.

Dar linksmiau daros, kai pamatau keliu važiuojant žmogų, dvi kažin kur skubinančias moteriškes ir vieną į debesis sužiurusį vaiką. Sugrižo Kuprelis. Nurimęs, pralinksmėjęs kiek.

XXII

Kuprelis pasakoja toliau.

Praėjo mėnuo, du, bet šnekos apie mus nepadidėjo. Šmeižė po truputį, senoviškai. Manėm, kad taip viskas ir nudils, tarnaitė išstylės. Džiaugėmės kaip ir pirmai. Matydavomės bažnyčioje ir pas mane.

Tėvai, tiesa, nesiliovė Gundę barę, bet barė taip sau, ne per piktai, tikėdami, kad jų duktė susipras, mes mane mylėjus. O ji galvojo, kad jiems nubos taip nuolatos barti,

nusiramins palengva, nutils ir leis ją tėviškai palaiminę man vesti.

Bet per pačias Velykas nei iš šen, nei iš ten paplito po visą miestelį ir sodžių lyg kokie pilki rūkai bjauriausios šnekos. Šnekėjo, būk tarnaitė rado mus vieną naktį lovoje gulint, būk jau Gundė greitai laukia vaiko, ir taip be galo, be krašto.

Kai aš apie tai išgirdau, mane tarytum kas šaltu vandeniu perpylė, tarytum krūtinę replėmis suspaudė. Niekuomet netikėjau, kad žmonės gali taip pramanyti, taip šmeižti, taip visų akyse nekaltą niekinti. Įsitikinau, kad žmonės tai vis viena kaip šunys, kurie, jei mato kieno laimę, stengiasi ją išplėšti, pikčiausiu būdu išvogti. „Jei ne man, tai ir ne tau.“

Sugedo man visa Velykų šventė. Vieton pakilauš džiaugsmo sunkiausias akmuo prislėgė.

Jau kelintos man tokios liūdnos Velykos. Visuomet apie Velykas, į pavasari, mano skurdžiam kūne kaip berže sula kildavo didžiausi lūkesiai, smagiausios viltys. Ir nublukdavo viskas, lyg geležinės nakties šalnai nukandus.

Šį kartą įniršau, pradėjau ieškoti kaltininko. Prispyriau tarnaitę. Ji gynėsi, kryžiavojosi, kad niekam nei vienu žodžiu neprasitarė. Prigrasiau iš tarnybos pavaryti, neprisipažino. Šokau mušti, tuomet pasisakė.

Mat ji neiškentėjo ir pasipasakojo Velykų naktį šventoriuje savo geriausiai draugei Rožei. Gavo jos žodį toliau nepaleisti. Bet ir Rožės nebūta kietesnės, ir iš jos tuojau pat ištrūko.

Įsakiau tarnaitei tuojau išsikraustyti. Paplūdo ašaromis, dideliu balsu suraudojo, nieko negelbėjo. Sugrižo, žiūriu, sekantį rytą. Vėl ėmė ašaroti, kojospa pulti, maldauti. Priėmiau atgal. Suminkštėjo mano širdis. Nors niekaip nesupratau, kodėl ji taip norėjo čia pas mane likti.

Pravaduose Gundė jau neatėjo ant viškų. Negiedojo kaip lakštingalė šalia manęs, nedžiugino savo skaidriai švintančiu žvilgsniu.

Laukiau bažnyčion ateinant.

— Gal bent tarp žmonių pamatysiu.

Neatėjo. Nepamačiau.

Tuoj supratau, kad nelabai kas gero ir ją ištiko.

„Tėvai supykę galėjo sunkiai primušti.“

„Ją primušti, Viešpatie Aukščiausias!“

„Gal jie išvežė Gundę kur į gimines, kad ir nematytų manęs? Gal laiko užrakinę?..“

„Kiek jai reikės be jokios kaltės iškentėti! Kiek paniekinimų iš tėvų išgirsti!“

Kad įmanęs, rodos, būčiau kažin ką su tais žmonėmis padaręs. Mano pyktis neturėjo jokių ribų.

„Bet ne tik čia šneka, turbūt ir visoj jau parapijoj“, — maniau.

Visą savaitę bijojau iš namų išeiti. Bažnyčion ėjau besislėpdamas. Nejauku buvo net kokį žmogų sustikti.

Paskum pradėjau galvoti:

„Kas man, esu nekaltas! Ką man tie žmonės gali padaryti? Kam turiu jų bijoti, jų lenktis? Tiktai blogiau.“

Bet pamatęs kokį miestelėną ar miestelėnę, sukdavau šonan iš tolo.

Neatėjo Gundė bažnyčion nei kitą sekmadienį.

Visiškai nusiminiau. Baisus nerimas mano širdį kaip vinimis narstė.

„Eisiu jos pažiūrėti! Apginsiu ją!“ — nutariau.

Sustojau ant slenksčio.

Tiktai naktį nuėjau Gundės palangėn paklaudyti.

Apėjau iš kitos pusės, nuo lauko. Persikoriau per tvorelę. Ant kojų pirštų prisiartinau į grinčią. Tylu. Visi miega. Nuslinkau pasieniu į seklyčios langą, ties kuriuo jos lova stovi ir kur ji su sese miega. Suspaudžiau kvapą. Klausau... Staiga Margis iš kažin kur sulėjo. Puolė į mane, bet pažinęs nustojo ir ėmė jau linksmi urgzti, ant krūtinės šokinėti. Vos nusikračiau

jo. Supykęs paliko ir nuėjo.

Klausiau arti valandos.

„Gal išgirsiu kokį balsą, ar ką? Gal ji suvaitos ar sudejuos?“

Neišgirdau nieko.

Pabarbenau į stiklą. Kartą, kitą, trečią. Pagaliau kumščia rėmuosna pabeldžiau. Smarkiai, nekantriai.

Girdžiu, sučežėjo kas lovoje. Persivertė, atsikėlė.

— Kas čia? — klausia plonas Julytės balsas.

Neatsakiau.

Lukterėjau kiek. Laukiau Gundės. Paskum dar sunkesne širdimi tais pat pakluoniais parėjau namon. Be mažiausios žinios, be nieko.

Bet trečią sekmadienį pamačiau Gundę. Klūpėjo prie pilioriaus kaip ir praeitą rudenį. Niekur nesidairė, į nieką nežiūrėjo. Bet visa jos grakšti, išdidi stovykla sakyte sakė:

„Aš jūsų nepaisėju. Apkalbinėkit, kiek norit!“

Kunigas išėjo mišių laikyti. Sugiedojo „Pulkim ant kelių“. Aš smarkiai paleidau vargonus. Net užė bažnyčia. Žmonės tarė vargonams, jų smarkumo pagauti, kiek kas išgalėdamas. Gundė atsigrįžė, žvilgterėjo į mane, išsiilgusiai nusišypsojo ir sugiedojo, jau į altorių nusikreipus. Jos skambus, sidabrinis balsas išsiskyrė iš visų, pakilo aukščiau ir išdidingai bangavo tarp bažnyčios skliautų.

Man tuojau prablaivėjo akyse ir širdyje pasidarė šilta, pakilu.

Bažnyčios langai nušvito saule. Bažnyčioje įsiteikė ramaus maldingumo ir taikos nuotaika.

Lyg niekas visoj parapijoj niekam blogo nebūtų padaręs.

Gundė retai, pavogčiom atsigrįždavo į mane. Retai sumegzdavo su manim savo žvilgsnį. Tai svaigino ir gaivino mane. Aš dėjau į savo žvilgsnį visą sielą, atsakinėjau jai visu vargonų pajėgumu. Ir aš jaučiau, kad parapijietėiai džiaugėsi, kad turi tokį gerą vargoninką. O drauge ir meldėsi giliau.

Manyje atslūgo visi sunkumai, augo nauja viltis.

XXIII

Sekmadienio šventa nuotaika greitai praėjo.

Šnekos apie mus kilo vis aukščiau. Ir vis tamsesniais dažais. Pagaliau net klebono ausių pasiekė. Pašaukė jis mane į save. Ėmė barti, pamokslą sakyti:

— Ar girdėjai, ką apie tave žmonės šneka? Ar žinai, ką esi geresnio padaręs? Ar tai pritinka bažnyčios tarnui? Sakyk, ar pritinka?! — prišoko į mane iškėstomis rankomis.

Aš sukandau žadą. Nei žodžio negaliu ištarti.

— Kaip tu dabar drįsti mišias giedoti, kaip drįsti Dievą suteptomis lūpomis garbinti?! — trepterėjo koja. — Tokie palaidūnai negali būti vargoninkais, negali nei vieno žingsnio į šventus vargonus nukelti. Jiems vieta ne bažnyčioje, o tvarte... Aš tave skaičiau dar žmogumi, maniau, esi ko vertas, bet pasirodei pirmas šelmis... Atmink, kad sugriovei gyvenimą geriausiai mergaitei, kuri kaip krikštalas buvo skaidri; mergaitei tokių tėvų! Taip gali pasielgti tik paskutinis ištvirkėlis. Kaip tave šventa žemė nešioja!.. Ir kaip ji, tokia graži mergaitė, galėjo tokiam raganiui pasiduoti!

Stovėjau sustingęs ir laukiau, kad tiktai žemė greičiau prasivertų ir mane greičiau paslėptų. Ausys ugnimi degė. Krūtinę peiliais raižė. Galvoje šimtas kūjų kalė.

Klebonui sustojus rėkti, trepsėti, aš atitokau kiek. Pamatęs, kad jis prakaitą nuo kaktos braukia ir dar galvoja iš naujo pradėti, aš su ašaromis akyse, pridususi balsu ėmiau teisintis:

— Dvasiškasai tėve, leisk man žodį pasakyti... Aš, dvasiškasai tėve, visai nesu kaltas, mane tik piktos žmonių kalbos apšmeižė. Labai gerai suprantu, kad tai, kame mane kaltini, būtų didžiausia nuodėmė. Apie tokius daiktus aš net sapne nesapnavau. Aš, tiesa, myliu

Gundę, negaliu be jos gyventi, myli ir ji mane, bet tarp mūsų nieko blogo neįvyko. Aukščiausias Dievas liudininkas.

— Netark Jo vardo suterštomis lūpomis. Eik iš mano akių! Laukan! — pravėrė duris.

Sugniaužęs kepurę, išėjau. Tarytum ne jis mane išvarė, bet kažin kokios pajėgos, susirinkę jo kambaryje, mane įsirižę išstūmė. Net atsikvėpiau, kai pamačiau, kad esu jau namie. Bet jos ir čia mane atsivijo. Ir sustoję iš oro aplinkui plačiomis akimis žiūrėjo į vidų.

Neturėjau vietos. Lig vakarui visokios juodos mintys galvoje sukinėjosi. Kaip vinimis smagenis narstė.

„Nejaugi ir kunigas gali tokiems melams įtikėti? Nejaugi ir jis prisidėjo prie tų žmonių, kurie varu man stengiasi laimę išplėsti?.. Juk širdies aš negaliu jam parodyti.”

Ir pikta darėsi ant klebono. Norėjau mesti Skardžius ir eiti, kur akys neša. Tuoju, nieko nelaukiant.

Negalėjau. Mane rišė kas prie Skardžių, prie bažnyčios, prie Gervydžių sodybos, prie mano buto. Rodos, kažin ką padaryčiau, kad tik čia likčiau.

Vakare nuėjau klebonijon. Vos mane įsileido. Užmiršęs sarmatą ir asmenišką savigarbą, išsipasakojau klebonui viską, nuo pat pradžios, geriau neg išpažintyje. Nes jaučiau, kad skęstu.

Klebonas klausė piktai, susiraukęs. Įsitikino vienok, kad aš nemeluojau ir nieko nepridedu. Suminkštėjo. Pradėjo šnekėti draugingai, raminančiai.

— Tiesa, kad žmonės daug ką nekaltai nušneka ir ne vieną taip pražudo. Jiems burnos neužriši. Pagaus kokį gandą ir laksto su juo lyg su pūsle, kol į didžiausią baraboną neišpučia... Aš iš pradžių netikėjau toms kalboms, bet atbėgo Gervydienė, permirkusi visa ašarose, pradėjo tave keikti ir skųstis, kad tu jos brangiausią dukrelę iš kelio išvedei, purvuosna sumindei. Aš pamaniau, kad taip gali būti, nes patarlė sako: „Tylus kampas velnius veisia”... Na, vis tik ir skaisčioje meilėje reikia būti atsargesniems ir taip toli nenubristi, kaip jūs nubridot. Dievas mat kartais siunčia žmogui bausmę, kad jį į gerą kelią sugražinti, kad jį persergėti... Eik ramus namon, o aš pasistengsiu dar su Gervydaite pakalbėti ir paskum jos tėvelius nuraminti. Seniai gal per daug jau nusimine. Na, žinoma, savas vaikas; niekas negeidžia, kad jam kas bloga įvyktų.

Nežinojau iš džiaugsmo, kaip geram klebonui ir ačiū gražiau pasakyti.

XXIV

Mėnuo, daugiau praėjo. Šnekos žymiai aptilo. Mat apie vieną daiktą ilgai bekalbant ir liežuvis atšimpa, ir nubosta. Žmonės ieško pagaliau ko naujesnio. Nuo manęs užgriuvo ant vieno iškunigio, kuris, metęs seminariją, vedė.

Bažnyčioje Gundė jau drąsiau ir dažniau į mane atsigriždavo. Bet ant viškų neidavo, matyt, tėvų buvo užginta. Pritardavo iš tenai, iš apačios.

Susitikti mums vis nebuvo kaip. Negalėjau nei aš į ją nueiti, nei ji į mane. Jau Gundė nediršo pasivogusi atlėkti.

Būdavo, sutemus nueinu, pavaikščioju, pavaikščioju paežeryj, tiesiai ties Gervydžių sodyba, ir vėl grįžtu namon.

Vis stengiaus, kad tiktai būti į ją arčiau. Net savo lovą perstačiau prie kitos sienos, į Gervydžių pusę, kad bent vienu žingsniu mus mažesnis tolimas skirtų.

Einu aš po vakarinių, prieš Šeštinių šventę, mišparų iš bažnyčios, gi žiūriu, Gundė, po liepomis atsistojus, manęs laukia. Daugiau nieko aplinkui nebuvo. Jei ir buvo mišparuose kelios davatkos, jos bažnyčioje dar tupėjo.

Gundė sutiko mane išsiilgusiu linksmumu:

— Sveikas, Olesi, seniai matytas! Ar dar gyvas esi? Ar neužkrimto dar tavęs Skardžių išgirtieji žmonės?

Tik spaudžiau jos ranką, jaučiau jos švelnumą ir šilumą ir tylėjau laimingas.

— O-o, su manim buvo blogai... Labai blogai. Jau tu tiek nekenėtėjai.

— Kaip? Kaip? — išsigandau.

— Daug pasakoti... Kitą kartą. Čia gali dar kas mus pamatyti.

— Kuomet susitiksim? — skubiai paklausiau, pažvelgęs jai į pagilėjusias akis. Daug, nabagė, suliesėjo per tą laiką. Nepažinęs gerai, nepažintum tuojau. Lyg po sunkios ligos. Man dar gražesnė ji atrodė. Buvo tokia tenva, lėna, švelnutė. Pajaunėjo tarytum.

— Gerai, rytoj? Mano tėvai išvažiuoja Dargiuosna į atlaidus. Bus lig vėlaus vakaro. O gal ir svečiuosna kur užsuks, tai ir neparvažiuos tą pat dieną. Laiko turėsime. Tu tuojau po mišparų, po visam, ateik paežerin, Raganakrūmin. Tenai mūsų niekas nepamatys. Niekas dabar tenai nevaikščioja. Prisišnekėsime, prisišnekėsime!

Bažnyčios durys girgžterėjo, ir jose sujuodavo sendavatkė, keliais sunkiais rožančiais nešina.

Gundė tik spėjo pasakyti man „sudieu“, greitai apsigaubė skara ir nubėgo nuo šventoriaus.

Davatkė kiek nežiūrėjo, ko nedarė, bet, matyt, nepažino, kas ten buvo. Kažin, ar ji galėjo tą naktį ramiai užmigti?

XXV

Atlikęs visus darbus, sekančią dieną, kaip buvo sutarta, nuskubinau paskirton vieton.

Tai buvo didelis, aukštas, tankiais krūmais apaugęs skardis. Tenai augo ir alksniai, ir ievos, ir šermukšniai, ir daiktai išispraudę links-mūs kleveliai.

Atsisėdau ievų pavėsyje ir laukiau Gundės.

Apačioj skardžiai pliuškena pavasaringos ežero vilnys. Plaka į kraštus, lyg juos išrauti norėtų.

Girdėtis skambūs narų šūkavimai, rėkavimai laukinių ančių, nerimaujančių dėl tarp ajerų linksmai pakrikusių ančiukų.

Aplinkui krūmuose tai šen, tai ten sučeža lapai, švysterėja šakelė, — kokia paukštytė neša savo besočiams maistą. Jie cypia ir rėkia dar labiau, sulaukę maisto.

Štai sušlamėjo kas netoli. Nekantriai, greitai. Žiūriu, prasimuša pro žalią tankumyną mano Gundė. Tamsiai raudonu sijonu, balta jake. Prisisėgus į banguojančią krūtinę margų avižių ir rūtų pluoštelį. Ir vieną vasaros pirmą rugiagėlę.

— O aš tavęs ieškau! — sėda pailsus Gundė greta manęs. — Maniau, nerasiu.

— Čia gražu! Ir mes tik du!.. — sušunka Gundė prasiveržusiu, išsiilgusiu džiaugsmu.

Šliejamės vienas į kitą arčiau.

Staiga apsiskabinam ir bučiuojamės, bučiuojamės.

Užsimiršom tame pasibučiavime, tarytum išnykom kur. Grįžti nesinorėjo iš to nežinomo, nematomo, bet visam kūne, visoj sieloj juntamo pasaulio. Jis buvo nematomas, bet aiškus kaip vasara, gilus kaip dangus.

Prisiminėm pamažu, kad esam žemėje, gyvenam tarp žmonių.

— Papasakok, kas tave ištiko, — paprašiau.

— Ar reikia?

— Aš noriu.

— Ne! Nepasakosiu dar, taip pasėdėsime... Žiūrėk, koksai dangus. Toks mėlynas, mėlynas, tarytum kokia bedugnė. Ir kokie neatsargūs balti debesėliai joje plauko. Kur vienas, kur kitas. Kai kur po du... Žiūrėk, tie du glaudžias vienas į kitą.

— Matau, Gunde.

— Gerai jiems dabar. Turbūt kaip mums... Žiūrėk, jie į vieną susilieja. Jau vienas, tiktai vienas. Vėl skiriasi. Po truputį, po truputį, nenoromis. Žiūrėk, visai išsiskyrė! Vienas plaukia tenai, kitas kitur. Tas mažesnis, žiūrėk, nyksta; tuoj visai jo nebus... Išnyko. O tas vienas plaukia. Liūdnas koks. O gal ir jis jausmą turi?

— Galbūt, — žavi mane Gundės vaidentuvė.

— Žvilgterėk ton pusėn. Matai, kiek tenai smulkučių debesėlių? Visi jie vienijas, skirstos. Tyliai, ramiai. Susilies, ir išsiskiria. O tenai štai, ties bažnyčios bokštu, matai, kokie du dideli debesys vienas į kitą eina. Vienas, kaip meška koks, eina pasistiebęs ant paskutiniųjų kojų; priešakines aukštai bauginančiai pakėlęs laiko. Į jį išsižiojęs lekia vilkas. Sudraskys, rodosi... O ano debesėlio, kuris vienas plaukė, žiūrėk, jau nėra. Kaip greitai išnyko. Ten štai ties ežeru, tarytum koks kalnas, tarytum grafo Argaudo rūmai kabo... Visaip tie debesys draikosi. Kodėl taip?

— Dievas juos žino.

— O tu nežinai?

— Sunku viską permąstyti. Juos vėjas visaip nešioja, visaip draiko; vienoj vietoj jie taip atrodo, kitoj kitaip ir mums žiūrint panėši tai į kokius gyvulius, tai į paukščius, tai net į žmones.

— Gal tik todėl. Bet žmonės sako, kad jie reiškia kai ką, kai kam parodo ką. Jei angelą pamatai, tai būsi laimingas, jei seną bobą, ne. Vis tai burtai... Juk tuos pačius angelus ir tas pačias bobas gali visi pamatyti. Taip?

— Žinoma.

Nutilom. Sužiurom į dangų, į tuos visokius debesėlius. Ir netikėjom, rodos, savo pasiaiškinimams. Norėjom, laukėm, kad jie patys ką pasakytų, patys paaiškintų, kam jie taip plauko, draikosi.

Jie nieko nesakė. Vien tik vienijosi, vien tik vieni nuo kitų bėgo ir nyko dangaus mėlynojo bedugnėje. Ramiai, iškilmingai.

Išlindo kažin iš kur juodas pakaruoklis debesėlis ir sustojo ties mumis viršuje. Išsiplėtė. Užtemdė saulę. Kažin kas ne taip pasidarė. Truputį šalta, lyg jis būt pavogęs ką.

— Dabar, jei nori, papasakosiu, — sugrižo Gundė iš dangaus. Tarpkrūmin aplinkui žvilgterėjo. Apsidairė.

— Papasakok, — sugrižau ir aš.

— Antrą Velykų dieną, jau pavakarį, pareina mama iš sodžiaus ir nieko nesakydama puola į mane ir trenkia kumščia pakalon. Paskum nustveria už rankų, ištraukia viduraslin ir visu smarkumu bloškia žemėn.

Man akyse aptemo.

Parbloškusi asloje ėmė mušti ir spardyti kojomis. Ir vis tyli, nieko nesako.

Man dingterėjo, kad mama iš proto išėjo. Pradėjau rėkti visu balsu, šaukti pagalbos.

Įbėgo tėvas ir visas išbalęs kaip drobė klausia jos:

— Ką tu dirbi?!

Ji vis tyli ir dar pikčiau mane muša. Pagaliau tėvas sugriebė ją už pečių ir atplėšė nuo manęs. Tuomet mama užsidengė priekaiščiu akis ir sukniubusi ant suolo baisiais užraudojo.

Tėvas, atkėlęs mane, visą sudaužytą, ėmė rūpestingai klausinėti:

— Sakyk, Gunde, kas čia yra?

— Nieko nežinau, tėveli.

Tuomet mama pradėjo tarti savo raudai:

— Tai tau dukrelė, tai tau mūsų geroji! Tai ką ji padarė! Suėdė ji mane, suėdė! Suteršė ji mūsų namus, apibjaurino visą giminę!.. Aš tau sakiau, aš tau sakiau, kad reikia geriau ją priturėti, reikia geriau įžaboti. Tu vis manęs neklausei. Dabar žinokis!

— Kas čia yra, aš nesuprantu, — visai jau nusimineš ėmė tėvas spirti.

— Tu dar nesupranti?! — suriko atsistojusi motina. — Tu dar nežinai, kas čia yra?! Tu nežinai, ką padarė tas prakeiktas kupris tavo dukterei?! Tu nežinai, kad jis sudergė ją?!

— Kaip?! Kaip?!

— Eik, paklausk visą miestelio, viso sodžiaus šnekos!

Man galvoje tuščia pasidarė. Visu kūnu kaip ledas šalta srovė perbėgo.

— O tai tau gerai, o tai tau leisti ją giedoti, — barė tėvas mamą. — Aš sakiau, bet ne,

tu užsispyrei... Kaltink dabar pati save.

— Užmušti ją, užmušti! — vėl šoko mama į mane su kumštimis, bet tėvas ją atstūmė. — Nelaiminga aš, nelaiminga, tokią paleistuvę pagimdžiusi, — atgal ant suolo krito. — Kad geriau ir tavęs būčiau nepažinus... Kur man dabar dėtis, kur man dabar dėtis?.. Tegul geriau negyventų toksai vaikas.

— Na, ką tu dabar man atsakysi? — piktai priėjo į mane tėvas.

— Ką aš galiu atsakyti, būdama visai nekalta, — ištariau pro ašaras.

— Tu nekalta! O kad pasakytum teisybę, tai... — ėmė tėvas į kampus dairytis.

— Tėveli mylimas, aš nieko nežinau, aš visai nekalta, — puoliau jam rankų bučiuoti.

Bet jis išsirovė ir nuėjo už krosnies.

Girdžiu, kad virves nuo sienos kabina. Kaip žaibas sprukau iš grinčios. Įlėkusi seklyčion, užrakinau duris.

— Ką jie čia mane nekaltai plaks! — augo manyje pasipriešinimas. Net ir langenyčias iš vidaus uždariau ir skersinius uždėjau.

Atsivijo tėvai paskui.

— Atidaryk, o jei ne, tai užmušim! — grasino.

— Darykit, ką norit, — atrėžiau piktai.

— Duris išlaušim!

— Laužkit.

Apie valandą beldė, daužė, bet manęs nepasiekė.

Dvi dienas neišėjau. Nevalgiau, nemigau. Jau nebeldė, bet pamokslus, pamokslus man rėžė anapus durų!

Trečią dieną sužinojau iš Julytės, kad klebonas pasišaukė tėvus. Paskum, kad jis išaiškino jiems, kad čia dar nieko blogo nėra atsitike, kad aš tik nekaltai apšmeižta. Vargais negalais įtikėjo seniai. Prisipažino net paskum, kad klebonas jiems aiškines, kad meilei kelio negalima pastoti, kad reikia dukrelę atiduoti tam, į ką jos širdis traukia. Ir kad, Dieve sergėk, negalima nieko varu varyti. Tuomet tik tėvai patys savo vaiko buitį sugriauna, dėl ko jis dažnai visą gyvenimą juos keikia.

Tuoju iš klebono sugrižę išprašė tėvai mane iš seklyčios. Mama apskabino mane ir apsiverkė.

Bet kai aš pasakiau, kad tiktai už to tekėsiu, už ko norėsiu, mama vėl ėmė spirtis:

— Už ko norėsi, už to tekėk; bet už kuprio, kad čia man žemė skirtųs, niekuomet neištekesi!

— Tikrai, Gunde, mes tavęs jam neduosim. Pagalvok tiktai pati! — pritarė tėvas.

— Nieko negalvosiu! — atkirtau visu pasipriešinimu.

Panašiai ne vieną dieną mes susikertam. Ir niekas neįveikia...

— Tai vis dėl tavęs, — užbaigė Gundė ir giliai atsiduso.

— Kad tik tu truputį būtum kitoks, kad tik neturėtum tos kupros, būtų viskas gerai; seniai jau būčiau tavo, — pradėjo ji po valandėlės kitu balsu, žemai palenkus galvą. — Tėvai nei kiek nebūtų priešinęs, būtų seniai išleidę. Bet dabar... Ir žmonės sako: „Kur jai už tokio eiti: ji gali sveiką, gražų vyrą iškirsti...“ Nejaugi jau negalima tos kupros atitaisyti? Juk gal gydytojais galėtų taip padaryti, kad jos nebūtų matyt, kad ji išnyktų?

— Deja, niekas negali, — atsidūrė mano balsas kaip į šaltą uolą, kur mano svajonės dėl nugaros išlyginimo seniai jau buvo palaidotos.

Ir pajaučiau dabar, kokia mano kupra buvo sunki. Neatkeliamą, kitus bauginanti.

Gundė paraudonijo. Lyg pajautė, kad aš jos vidaus mintį atspėjau. Tarytum sugauti, abu nutilom. Sunku buvo tylėti. Bet ir aš, ir ji neturėjom rodos, ko šnekėti. Į šalis dairėmės ir tik pavogčiom vienas į kitą. Keista, nejauku darės.

— Ko mes tylim? — pertraukiau, nes man per sunku buvo.

— Ir aš nežinau.

Ir vėl nutilom.

Mano galvoje išdygo menka, mažutė mintis. Augo ji, kėlėsi po truputį. Nedrįsdama, privengdama ko. Toliau — drąsiau. Pagaliau išsiveržė. Kad ir būčiau norėjęs, negalėjęs būčiau jos sulaikyti. Tikrumoj nenauja ji buvo:

— Ar tu pirma manęs mylėjai ką?

— Ką sakai? — lyg nesuprato, lyg nenugirdo.

— Ar seniau, pirmai mylėjai ką? — atkartojau švelniai, įsivogdamas jos širdin.

— Kam tau? — šaltai pažiūrėjo akysna.

— Taip...

— Kodėl klausai?

— Neturim ko šnekėti, tu papasakotum, aš paklausyčiau.

— Papasakok tu, aš paklausysiu, — staiga įsivogdama pakreipė galvelę.

— Aš dar nieko nemylėjau ir manęs niekas.

— Gal ir aš nieko?

— Ne, tu turbūt mylėjai.

— Mylėjau, — ne tuoj atsakė. — Bet kokia ten buvo meilė: vaikiška, pati pirmutinė.

Prisiminus net juokai ima... Ar žinai, ką aš mylėjau? Lenką. Buvo jis Argaudu ūkveizdos sūnus. Trejus metus mokinomės drauge liaudies mokykloj. Paskum jį tėvas išsiuntė toliau mokintis Lenkijon. Atvažiuodavo tik vasarai ir Kalėdoms. Baisiai išsiilgdavom vienas kito. Todėl atvažiuavęs saldinių ir ko kito man atveždavo. Lakstydavom drauge po miškus, rinkdavom gėles pievoje, eidavom uogauti. Tėvai mums negindavo — geruoju tarp savęs sugyveno... Jis buvo nepaprastai gražus berniokas, tiktai man jis ne visai patiko — buvo lenkas. Aš spirdavau jį lietuviškai šnekėti, o jis mane lenkiškai. Dėl to dažnai smarkiai susibardavom.

— Kuo pasibaigė? — mane rūpino.

— Pasibaigė taip, kad visai išsiskyrėm. Jo tėvas, susipykęs su Argaudu, išsikėlė Lenkijon ar Galicijon. Paskutinį kartą atsisveikinom mūsų klojime. Raudojom apsiskabinę didelėmis ašaromis. Čia jis žadėjo užaugęs mane vesti, amžinai neužmiršti. Aš sakiau, kad tiktai tuomet už jo eisiu, kai jis užmirš lenkiškai. Ir vėl susibarėm. Išsiskyrėm vienas kitam grūmodami.

Kvaili dar buvom. Man tuomet buvo koks penkiolika, o jam šešiolika metų.

— O ar neužmiršai jo.

— Kur tau. Nei pėdsakų tos meilės neliko. Kas gali lenką, savo priešą, mylėti?

Kam man buvo visa tai žinoti? Širdį nerimas ėdė, kam paklausiau. Dabar norėjau daugiau.

— Man užaugus mane daug kas pradėjo mėgti, daug kas važiavo pirštis, bet visi jie tai dėl to, tai dėl kito man nepatiko. Piršosi, lindo ir tavo pirmtakūnas. Baisiai jo nekenčiau. Turėjo bjaurų, ožišką balsą, ilgas kaip kartis kojas ir baltus, siaurus ūsus. Bet buvo visuomet labai poniškai apsilvkęs. Bijojosi mūsų ir dulkių. Tėvams, tiesa, patiko. Mokėjo savo geru liežuviu pataikauti, prisimeilinti jiems. Gyrėsi savo pinigais, žemės kažin kur esančiomis keliomis dešimtinėmis ir turtinga teta.

Jokiu būdu negalėjau jo atsiginti. Taigi kartą sustikus jį priemenėje tiesiai pasakiau: „Jei tamsta pasipirši man dar kartą, suodžiais tėvų akyse išstepsiu.“ Išsigando, daugiau nesipiršo ir lankytis nustojo.

— Smarki tu esi mergiotė! — sakau pralinksmėjęs ir pasigėrėdamas jos pasakojimu, bet kirminas dar labiau ėmė širdį krimsti.

Gundė arti prisiglaudė, bet slapčiomis iš užpakalio žvilgterėjo į mano kuprą.

Nuo to žvilgsnio mano kuproje svetima, šalta srovė perėjo.

Vis daugiau stebėjau, kad ji tą dieną kitaip į mane žiūrėjo, kitaip šnekėjo. Buvo ne tokia linksma ir meili. Pralinksmės kiek, švelniai prisiglaus, ir vėl susimąsto, susirūpina. Tarytum joje stigo ko, tarytum persilaužė kas.

Nusistačiau prieiti aiškumo. Greitai, tuojau pat. Drauge ėmė baimė kai ko nesuardyti.

Suvaržiau save, ėmiau vartoti pusiau juokaujantį, pusiau rimtą pobūdį.

— Kuomet būsi mano? Aš šeimininkės neturiu. Nėra kam gerai valgyti pagaminti.

— Juk tarnaitė yra.

— Kas man iš jos.

— Tai ko norėtum?

— Tavęs, Gunde. Be tavęs negaliu užmigti.

— Kas mus sužieduos?

— Skardžių klebonas.

— O kas palaimins?

— Tavo tėveliai.

— Nelaimins. Nekenčia jie tavęs.

— Palaimins Dievulis. Jo palaiminimas geresnis.

— Reikia, kad tėvai pirma.

— Ne. Dievas pirma, paskum jau tėvai.

— Bet kunigas kitaip nesutiks.

— Sutiks, aš žinau. Šnekėjau su juo.

— Kažin... Žmonės vėl ims kalbėti.

— Tuščia jų! Pakalbės ir nustos, kai matys, kad nebijom.

— Nežinau... — svyravo. — Gali blogai pasibaigti.

— Mes galim taip padaryti, kad niekas nežinos, — įtikinėjau.

— Kaip?

— Nueisim klebonijon, užsirašysim ir paprašysim klebono, kad išsiųstų vyskupui dispenso prašymą. Nereikės nei užsakų. Ateis dispensas, nueisim kokią naktį bažnyčion, kunigas ir sujungs mumis. Ir viskas. O kai tėvai sužinos, kad Dievas jau palaimino, negalės ir jie priešintis.

Tikėjau, kad mano sumanymas Gundei patiks. Bet ji, dar man pasakojant, kraipė galvą, o paskum:

— Kokios tenai bus vestuvės be gėlių, be iškilmių, be jokio daikto, ir dar naktį! Žmonės ir laidoja gražiau.

— Mūsų gyvenimas dabar nei kiek ne geresnis, — visai pamečiau ūpą.

Gundė ėmė mane raminti:

— Palūkėk dar, Olesi. Aš nuo tavęs nepabėgsiu. Tu mane vis viena rasi. Anksčiau ar vėliau. Palaukim dar rudens, gal dar ir tėveliai sutiks. Žmoniškiau viskas bus. Mums patiems bus geriau.

— Kad labai ilgai... — pradėjau daužyti lazdele pievą.

Sužiurau į vakarus, į sėdančią saulę, norėdamas tenai atspėti ką. Ji, didelė, raudona, skendo į tirštai pakilusius rūkus. Darėsi vis didesnė ir geso.

Paskendo saulė pilkoj tirštumoje.

Toje vietoj ištryško smarkios raudonos srovės. Nudažė rūkus, nudažė debesis. Visas dangus pasruvo raudonumu.

Raudonumas didėjo, degė.

Tuojau raudonumu persisunkė pievos, užsidegė miškai, paraudo ežeras, sužibo kalneliai.

Krūmai, tvinkdami raudonume, sušlamėjo, nutilo ir vėl sušlamėjo. Šiurpas juos perėmė.

Niekur jokio balso.

Man buvo šiūšu.

Nustvėriau Gundės ranką:

— Žiūrėk, kaip viskas raudona!

— Tai prieš didelį vėją, — atsistojó ji ramiai. — Pamatysi, koksai rytoj bus vėjas. Gal net medžius su šaknimis raus ir stogus kilnos.

— Aš nemėgstu šitos varsos.

— O man patinka. Man patinka, kaip visur raudona... Žiūrėk, dangus daiktais skaisčiau raudonas, daiktais tamsiau. Ir žemėje taip pat. O žiūrėk, klonys, grioviai net prisunkti raudonumo.

Pažiūrėjau. Atsigrižiau tuojau į rytus. Tenai kilo didelis, žalsvai juodas, kaip milžinas koks, nakties šešėlis.

— Einam namon.

— Einam, — sutiko Gundė.

Po truputį, nei nepamatėm, visas raudonumas dingo kur, išbluko.

Eidami pakriaušiu žiūrėjom į ežero ramume bepliuškančias žuvis. Jos šokinėjo, gainiojos. Visas ežero paviršius mirgėjo. Joms šiandien buvo linksma.

Vakarų aušra visai atslūgo; paliko tik kaip juosta, atausta neaiškiomis varsomis.

Dangaus skliauto viršuje dygo žvaigždės. Vis tankiau ir tankiau mirkčiojo. Bet vasaros nakties pilkumoj jos atrodė dar tolimesnės.

— Ar tiesa, kaip knygos rašo, kad žvaigždės yra tokios pat saulės, kaip ir mūsų? Kitos ir didesnės. Ar tiesa, kad apie jas sukasi po keletą planetų žemių, ant kurių gyvena žmonės? Vienur tokie, kitur kitoniški. Vienur labai protingi, kitur dar menkesni neg mes. Ar tiesa?

— Aš tikiu, kad tiesa, — patvirtinau. — Mirusiųjų žmonių sielos skraidžioja tarp tų planetų, nuo menkesnių vis į geresnes. Gal ir mes mirę pereisim kokion geresnėn, tolimon planeton. Tenai būsim kitoki neg čionai, protingesni ir laimingesni. Nekęsim tiek vargo, tokio persekiojimo.

— Kaip būtų gerai! — nudžiugo Gundė. — Gal tenai tu nebūtum toks kuprotas, o aš būčiau dar gražesnė?

— Žinoma, — nusišypsojau.

— Kaip būtų gerai. Aš ir dabar norėčiau numirti ir nuskristi ant anos štai žvaigždės, kuri taip šviesiai, nemirkčiodama žiba, — parodė į vieną aiškiausią.

— Nuskrisim gal kuomet ir pasieksim ją, bet dar pirma reikia ant šitos žemės pagyventi, reikia čia siekti tobulumo ir atlikti žmogui paskirtą uždavinį.

— O jei mes neįstengsim?

— Turim padėti vienas kitam.

— Padėk man, suprask mane, — paspaudė Gundė mano ranką.

Priėjom kluono. Ties svirnu buvo matyt ratai, iš atlaidų parvažiavusių Gervydžių.

— Tėvai jau parvažiavo! — nusiminė Gundė. — Nerado manęs namie, bus man! Sudie! Aš greičiau lėksiu, — skubiai perlipė tvorą ir pasileido risčia per visą kluoną.

Sugrižau dar į ežerą. Daugiau valandos vaikščiojau nieko negalvodamas. Per tą šneką krūmuose mestas mano širdin grūdas sparčiai augo ir plačiai skleidė savo dygius lapus.

Vaidentuvėje stovėjo klaukus raudonas saulėleidis ir vis baisiau atrodė. Bijojau jo, užmiršti jį stengiaus. Tarytum pranašavo man ką.

Bet pranašystė gal buvo mano paties sieloje, viduje.

XXVI

Nutilo Kuprelis. Nulenkę galvą, pasirėmė rankomis ir žiūri aslon. Bet, rodos, jos nemato, o veria akimis pro ją, pro žemę.

Ten apačioj daug jam kas aišku.

Staiga pašoko, lyg atsiminęs ką. Išėjo.

Matau, iš anapus Beržyno sparčiai kyla juodas debesis. Savo sunkius sparnus kečia vis plačiau ir toliau.

Nuo jo skyla, plyšta mažesni sklypai ir greitai bėga priešakin. Tarytum būrys iširdusių medžioklės šunų. Štai jie apsupė saulę. Visur aptemo. Skregždės arčiau pažemio narstosi. Pro

malūno langus kaip vilyčios šaudo.

Kartais dusliai sumurma debesyse. Taigi dar toli, gal šonan nutrauks.

Malūnas smarkinas. Urzgia, dunda ratais. Sutrinti, sutriuškinti ką stengias. Bet labai kieta. Neįgali. Ir greičiau, tankiau sparnais mosuoja. Švaisto tik ir švaisto.

Sugrižo Kuprelis.

— Vėjas didėja, — pranešė.

Užrakino duris, patikrino langus.

Viduj vis tamsiau darosi.

Bet Kuprelis vėl apsakinėja. Jis, rodos, mato, ką apsako. Aštriai išispaudė tie vaizdai jo atmintin. Meilė juos įkaitintu raštu surašė. Neišdils jie. Neišdildins jų niekas.

— Sekminėse einu aš iš bažnyčios, kaip paprastai, per miestelį. Nors pirmai, nuo Velykų, eidavau kur aplinkui; nenorėjau, kad pamatytų.

Dabar jau nieko nebojau. Mano nameliai stovėjo kitoj pusėj vieškelio priešais bažnyčios.

Pamačiau Gundę rinkoje tarp žmonių. Pirmą dar kartą. Prieinu arčiau. Su koku jaunuoliu linksmai šnekasi. Jaunuolis aukštas, gražus, juodaplaukis. Dailiai miestietiškai apsirengęs. Atrodo net lyg užsienietis. Bet šneka skambiai lietuviškai.

Žmonės apie juos tankiu ratu apstoję. Domiai klausosi, užsienietį nuo galvos lig kojų žiūrinėja.

„Kas jis būtų?!“ — smarkiai man parūpo.

Prilindau į tą ratą. Įsiskverbčiau vidun. Kai kas žvilgterėjo į mane ir kiek nusišypsojo. Kiti nei nepastebėjo, tik į juos visą smalsumą kreipė.

Gundės balsas, šnekant su juo, skambėjo taip nepaprastai gyvai ir skardžiai. Aš nežinau, ar jos balsas skambėjo taip kuomet šnekant su manim. Jos akys žvilgėjo dar neregėtu džiaugsmu. Mačiau, kaip skruostai švito ir degė.

Ji manęs nepastebėjo, ji matė tik jį.

Tarytum kas liepsna į mane papūtė. Negalėjau ilgiau klausyti ir žiūrėti. Pro žmones, prasistumdamas alkūnėmis, bėgau namon.

Prilėkęs į savo grinčią dar stapterėjau, dar delnu prisidengęs pažiūrėjau, ar tai tikrai Gundė, ar neapsigaunu aš. Ji! Ir dar tokia linksma, tokia lipšni tam nepažįstamam!

„Gal koks artimas giminitis?“

„Ne, giminės negali sukelti tokio džiaugsmo!“

Man pradėjo aiškėti. O aiškumas buvo neįmaldaujamas.

Įėjęs kambarin nežinojau, kas daryti. Trankiau kėdes, blaškiau knygas. Tuoju atėjusių mergaičių chorą pavariau be jokių paaiškinimų. — Ne iš pykčio, nežinau iš ko.

— Eikit šiandien namon. Nenoriu, negaliu jūsų mokinti, — paaiškinau sėsdamas prie fortepijono.

Nieko neatsakė, tiktai viena į kitą įstabiai žvilgterėjo ir išėjo.

Pašokau nuo fortepijono. Ėmiau smarkiai žingsniuoti iš kampo kampan. Paskum atguliau lovon, išspaudžiau galvą pagalvin, prisiminiau viską, ir iš akių ištryško karštos ašaros. Krūtinė, rodėsi, plyš.

Ilgos, begalinės dienos bėgo be saulės, be miego, o aš nemačiau Gundės ir nieko apie ją negirdėjau. Nenorėjau girdėt.

Manyje pradėjo augti pyktis. Neišaiškinamas, neįveikiamas.

Keletą šventadienių nežiūrėjau į ją nuo viškų. Nei galvos nekreipiau ton pusėn.

Nekenčiau Gundės, visomis pajėgomis nekenčiau.

Ir ar tu žinai, kas yra mylimą žmogų nekęsti? Didžiausias priešas bjauriausiasiais darbais nesukels tokio pykčio, tokios neapykantos, kaip mylimas, brangus ir artimas sielai žmogus vienu žodeliu, vienu ne ten nužengtu žingsniu. Tu jo nekenti taip, kad net širdis į kąšnelius draskosi. Kad, rodosi, įmanytum, padarytum jam ar pats sau galą...

Pagaliau vieną dieną tarnaitė išdrįso man pranešti, kad ji žino, kas yra tas

nepažįstamas. Aš nenorėjau nei žinoti, kas jis yra, bet negalėjau užkimšti sau ausių.

Jis buvo tas pirmasai Gundės mylimasis, apie kurį ji man Raganakrūmyje pasakojo. Tai Argaudo buvusio ūkveizdos sūnus, išvažiavęs su tėvais Galicijon. Ten išėjo gimnaziją, paskum tik ką pavasarį baigė Krokuvos meno akademiją. Ją baigęs norėjo aplankyti savo gimtinę, Argaudiškius. Dabar svečiuose pas patį grafą Argaudą.

Vardas to nepažįstamo Jonas Staševskis. Krokuvoj draugavęs su lietuviais ir Lietuvą ir lietuvių kalbą pamėgęs.

Tarnaitė žino, kad jis dažnai lankosi pas Gervydžius. Gervydžiai jį mėgsta ir pavelija Gundei su Jonu Staševskiu laukais ir paežeriais vaikščioti. O ten jis paveikslus piešia. Miestelio siuvėja matė, kai vieną vakarą Gundė beveik nuoga vandenyje stovėjo, o Staševskis ją paveiksle piešė. Bet Gervydžiai tiems gandams netiki.

Visas miestelis, visas sodžius vėl pradėjo apie Gundę šnekėti. Bet ne taip baisiai šmeižė, kaip su manim, tarytum bijodami aukštą poną apšmeižti. Atvirksčiai, dažnai buvo girdėt žmonių palankaus nustebimo, kad Gundei pavyko tokį šaunų jaunuolį privilioti.

Jei Gundė mane sutikdavo kuomet, šonu praslinkdavo, o jei išsukti nebuvo kur, užkalbindavo keliais kasdieniniais žodžiais kaip paprastą pažįstamą ir vėl toliau skubindavo. Sulaikyti ilgesniam pasišnekėjimui negalėdavau: stigdavo man žodžių ir gerklę lyg kas virve surišdavo. Ir aš pats vengiau ją sustikti. Nenorėjau, man sunku buvo.

Man gėlė ją pamačius įsivaizdinti, kad jos skaidrios žavingos akys kitą myluoja, kad jos žvangus sidabrinis balsas gal kitam širdį kaitina.

Tuomet jaučiau, kaip ji buvo manyje įaugusi ir kaip plyšo iš mano minčių, viso mano kūno. Ir visai nebojo, ar aš ištversiu, ar ne. Ir tuomet kilo manyje pyktis, akis man iš kaktos spaudė.

XXVII

Vienok sapnuodavau Gundę gražiai. Sapnas viską keitė. Lyg praeitį į ateitį perstatydavo. Nubusti nesinorėjo. Sapnuoti ir sapnuoti visuomet. Be pabaigos... Kartą sapnuoju. — Kitoks jau buvo sapnas. Ne tie, pirmieji.

Ateina Gundė naktį į mane, gražiai, baltai apsirengus. Rūtų vainikėlis ant galvos. Tik atrodė lyg kiek apvytęs.

Jaukiai nusijuokus, prašo, kad pagročiau.

— Tikrai labai gražaus ką.

Atsisėdau. Groju. Vienas po kito vis gražesnius daiktus. Valandą, kitą, trečią. Gundė žiūri, šypsos, veideliai raudonuoja, akys kaip žvaigždės spindi. Bet visą ją lyg koks rūkas, lyg koks plonas voratinklis dengia. Nematomas, šaltas toks.

Paskum prieina į mane, apskabina, smarkiai pabučiuoja, bet šaltos lūpos, ir atsitraukus duoda ranką:

— Sudieu, Olesi!

— Kur eini?! — nusigandau.

— Kitur. Gana jau. Pas tave pasikieminėjau. Dabar toliau reikia.

Atsiklaupiau prieš ją. Sudėjau rankas. Prašau:

— Dar pabūk. Nors truputį, nors vieną valandą. Aš daugiau tau pagrosiu.

— Kad tavo groja vis ta pati. Ir tu tas pat... Einu jau aš, — pasukė į duris. Išėjo.

Išsekiau ir aš paskui. Tylėdamas einu.

Priėjom gilų bekrastį ežerą. Gundė ir eina tiesiai per jį. Brenda paviršium. Neskenda.

— Kur eini?! — surikau.

Ji nieko neatsakė. Nuėjo, nubrido.

Noriu ją vyti, iš vietos negaliu pasijudinti. Šaukti pagalbos — žodžio neištariu, tarytum žadą sukandau.

Gundė priėjo jau lig vidurio. Staiga iš anos pusės milžinas vandens kalnas pakilo.

Tiesiai prieš ją ritasi. Štai bangos jau aplink ją pučia, šniokščia. Gundė grįžta atgal, bėga nuo jų. Bet kalnas privijo ją, susukė verpetan ir grumia gelmėsna...

Aš išsiveržiau iš vietos, bet Gundės jau nebuvo matyti. Vien kalnas su paviršiumi skleidėsi, lyginos.

Nubudau šaukdamas:

— Gunde, Gunde! Sugrižk, sugrižk!..

Nuo tos nakties nuo mano širdies nuslinko juoda uždanga. Mane visai nauja nuotaika apėmė.

„Turiu ją gelbėti iš to dailininko nagų. Jai pavojus gresia.”

Kitą dieną išėjau, nežinomo jausmo vedamas, jos ieškoti. Ėjau nežinodamas nei kaip, nei kur.

Nuo pykčio paliuosuota meilė mane vedė.

Eidamas pakluoniu, pamačiau Gundę pakraštyj ežero baltarūbius bevelėjant.

Širdis ėmė plakti.

Ėjau tyliai, atsargiai.

Priėjau iš užpakalio. Vis tyliai, ant kojų pirštų, kad nei nepajustų. Stebėjau, koks buvau lengvas.

— Gunde! — prasiveržė man džiaugsmas.

Ji krūpterėjo.

—A — kad tave kur! — paraudo ir nulenkė galvą.

Aš stoviu ir nežinau, kas toliau daryti. Rodosi, keistokai prakalbinau svetimą mergiotę, o tai doram vargoninkui nepritiktų.

Pagalčiau, bespausdamas kojas smėlin, sugalvojau vieną sakinį:

— Ką čia dirbi, Gunde?

— Velėju, — atsakė ne visai taikingai.

— Ką? — suklypau.

— Ar nematai?

— Ko pyksti ant manęs? — Girdėjau, kad mano balsas darės liūdnas. — Juk tau, regis, ant manęs visai nėra ko pykti. Aš ant tavęs ir tai nepykstu. Viską tau dovanoju...

Ji tylėjo ir neramiai piršteliais priekaištį skabė. Veideliai judėjo, raudonijo, balo.

— Aš tau, Gunde, nieko pikto negeidžiu, — vis liūdniau man pačiam darės. — Aš noriu, kad tu būtum laiminga, kad tau visuomet gera būtų. Bijau, kad per savo neatsargumą nenukryptum kur, nepražūtum. Juk žinai, kad esu tavo geriausias ir širdingiausias draugas, labiausiai ir tikriausiai tave... mylįs, — ištariau tą žodį taip tyliai, kad turbūt ji neišgirdo. — Aš matau, kad tau artinas baisus pavojus...

— Apie kokį pavojų tu šneki, aš nieko nesuprantu, — patraukė pečiais.

— Noriu iš jo išgelbėti, — sustojau. Nutrūko mintis. Pyktis ūmai perėmė. Vos sulaikydamas jį toliau sakau. — Žinau... žinau jau... žinau, kad myli kitą... Myli lenką Staševskį... Pražudys jis tave... Viską labai gerai žinau.

— A, štai ką jis man sugiedojo! — suplojo Gundė delnais.

— Visi dailininkai blogi žmonės. Moteriškės jiems reikalingos tik paveikslams piešti. Geriausiam atveju. Be to, jis lenkas, tik prisimeta Lietuvą pamėgęs. Jam reikalinga tave suvilioti. Tu tokia graži, tokia skaisti, tokia jauna! Saugokis jo! — net rankas iškėliau.

— Nėra jau jis toks blogas žmogus, kaip tu spėjai. Jis darbštus, jam gerai sekasi. Pamatysi, jis bus garsus dailininkas. Jis jau nemažai paveikslų pardavė. Dabar apsigyvens Varšuvoj. Ten pieš paveikslus vienai bažnyčiai. Jis doras žmogus. Ir geras lietuvis.

— Niekuomet jis nebus lietuvis!

— Tu žinai! Pamatysi.

— Visai jam įtikėjai!..

Susisukė man galvoje. Viskas aplinkui ratu nuėjo. Rodėsi, mane koksai verpetas nustvėrė. Prapuolė ir ji iš akių.

Pasvirau staiga ir tuo metu lyg atbudau.

Gundė stovėjo susimąsčiusi. Siekė akimis toli, kiton pusėn ežero.

— Nei aš eisiu už jo, nei nieko, — palenkė galvelę. — Bet kas tiesa, tai tiesa, jis doras žmogus ir geras lietuvis.

— O tu jį myli? — staigiai išsiveržė man klausimas iš krūtinės.

— Ką?

— Gi jį, tą lenką.

— Lenką? Ne, — lyg nubraukė ką nuo akių.

Pažiūrėjo Gundė į mane. Ir ilgai savo žvilgsnį mano veide laikė, tarytum pro mano akis pamatyti ką stengė. Lyg ką išsemti iš jų norėjo.

— Ne! Aš jo nemyliu, — atkartojau.

— Nemyli?! — nudžiugau.

Nieko daugiau neatsakė.

Pradėjau ieškoti šalbierkos kišenėje. Radau. Tai buvo motinos žiedas, padabintas mažute deimanto akele, kuri ji man, visai mažam vaikui, mirdama padovanojo. Bobutė man sakė, kad ji buvo tą žiedą gavus nuo vienos didžponės, o kai užaugo jos dukrelė, mano motina, tai ir padovanojo jai. Aš jį visuomet su savim nešiojau, godojau kaip didelę nepaprastą šventenybę ir maniau, kad jis turi kokią stebuklingą pajėgą. Primindavo jis motiną ir aš tikėjaus...

— Te tau šitą žiedą. Turėsi bent mūsų meilės atmintį.

— Kam? Nereikia, — atstūmė susisarmatijus mano ranką.

— Imk, Gunde.

— Nereikia. Taip minėsiu.

— Bet paimk; aš tau seniai jį žadėjau.

Paėmė. Užsimovė ant pirščiuko. Pralinksmėjo, lyg tas žiedas būtų kokius rūkus išsklaidęs.

— Ačiū... Koksai gražus! Spindi, mainosi visokiomis varsomis, kraipė ranką ir gėrėjosi juo.

Atrodė, kad visai susitaikinom. Lyg ir nebuvo nieko tarp mūsų. Buvo koks kietas ledas, bet jis sutirpo, žymių nepalikęs. Tai žiedas sutirpino, padarė stebuklą. Artimai išišnekėjom. Apsakiau jai savo sapną.

— Labai gražus, nors ir labai baisus.

Paaiškinau, kad blogai pranašauja, gero nereiškia.

— Juokingas esi, kad sapnams tiki. Sapnams tiki tik senmergės davatkos. Aš, žiūrėk, netikiu jiems ir niekuomet blogai nesapnuoju.

Parėjau namon, tarytum sugrižęs iš tolimos, tamsios šalies.

Viskas man atgijo, pražydėjo iš naujo. Lyg nieko ir nebūtų buvę; tai lyg man buvo tik taip pasivaidinę ar keistai pasisapnavę.

XXVIII

Jau kelintą kartą, išiklausęs Kuprelio, giliai susimąstau. Man kyla įvairių klausimų ir iškyla naujos problemos. Kuprelis vis daugiau mane stebina. Ne tik kuo jis pasakoja, bet ir pasakojimo būdu, jo nepaprastu intensingumu ir ritmingai kintančiu sklandžiu stiliumi.

Kuprelis atrodo man tikras menininkas. Aš jaučiu, ką jis pasakoja, yra tikra, teisinga, bet visu pasakojimo būdu jis iškelia tikrovę aukštesnėn plotmėn, jis kuria iš jos savistovius meno vaizdus. Jie perdeginti, bet neperdege sielos kaitroje — juose girdimas šilto kraujo tuksėjimas. Gyvas, jautrus.

Kiekvienas gyvas žmogus yra kūrėjas, poetas; kiekvienas kuria pagal savo išgales. Kai išgalės išsenka ar kai jų visai nėra, prasideda ardymo, mirties darbas.

Kūryba tai kova. Patvariai kovai reikia ritmo, laimėjimui vilties. O ritmas ir viltis —

gal du visos gyvybės komponentai.

Kuprelis mato, kad susimąščiau ties neatsakomais klausimais. Tyli, laukia. Jam lyg patinka, kad aš maštau.

— Aš tau, rodos, pasakojau, — sako jis paskum, lyg grįždamas į koki dar nepaaiškėjusį klausimą, — kad man mažam dar esant patiko lietuvių dainos. Tiko ir patsai tos kalbos skambesys. Visai kalbą pamėgau, kai išgirdau Gundę šnekant. Taip ypatingai nuostabiai ji mokėjo lietuviškai šnekėti, kad tiesiog mane sužavėjo. Aš dabar suprantu, kad jos lietuviška kalba galėjo tikrai sužavėti ir lenką Staševskį, mano meilės priešą.

Lietuvių kalba tiesiog dabino Gundę. Gimta kalba turbūt dabina kiekvieną. Ji sušvelnina žmogaus sielą, pagražina mintį, sulygina patį būdą, net išvaizdą pagražina. Kai išgirdau Gundę kartą lenkiškai šnekant, visai kitaip ji man atrodė, lyg ne ta būtų. Visas tas svetimos kalbos skambesys ją dengė nelygiu, šiurkščiu apsiaustu, nelipo, nesiglaudė į ją. Aš pats visai gerai vokiškai šneku, kur kas geriau neg lenkiškai ir lietuviškai, bet vokiškai šnekėdamas kitaip save jaučiu, ne taip kaip lietuviškai. Pašnekėsiu vokiškai, paimu lietuviškai, tarytum mane kas glosto; žodžiai iš pačios sielos, iš paties kraujo teka. Taip turbūt kiekvienam.

Labiausiai savo kalbą pamėgau, kai susipažinau su Gunde. Ne dėl to, kad ją pamilau, bet tik kad nebuvo kam pirmai į mano sielą prašnekėti. Tuo pat laiku pažinau ir *Aušrą*, kuri sąmoningai mane pamokino savo kalbą mylėti. Nors tuomet nelabai rūpėjo skaityti, bet *Aušrai* rasdavau laiko. Tuomet skaičiau meilės, gyvenimo didžiausią knygą, varčiau jos įvairius puslapius, kol neperverčiau visų ligi galo...

— Girdi? Perkūnas dunda, — nustebo Kuprelis, tolimą, bet jau smarkų dundesį išgirdęs. — Iš kur ta audra? — atsikėlęs nuėjo į langą. — Ar matai? Pažiūrėk... Beskuo čia, girdžiu, malūnas pradėjo tyliau eiti. Reikia sustabdyti, — skubiai išėjo.

Iš tiesų audra jau visai buvo netoli.

Artinosi juodas, didelis kaip kalnas, verpetais dūkdamas debesis. Žaibai skersai ir įstrižai jį raižė. Perkūnas kratė, dundėjo nesiliaudamas.

Sutemo kaip naktį. Tarytum tas debesis niekuomet nenuslinks, vis turės užgulęs žemę. Įlėkė Kuprelis visas sušilęs.

— Kiek man vargo! Tiktai lauk, ir nulauš sparną arba net ir visą kepurę nuvers. Menkas daiktas toks malūnas: mažas vėjas — blogai, didelis — dar blogiau.

Staiga sužaubavo, visur šviesiai žaliai nušvito. Net akys apraipo.

Trenkė perkūnas. Visas malūnas sudrebėjo. Ratai vienas į kitą ėmė dardėti.

— Gal malūnan pataikė? — atšokau nuo lango.

Įnirtęs vėjas minutei prapuolė. Paskum papylė, lyg debesis būtų pratrūkę.

— Ko čia audros paisyti, klausyk, aš pasakosiu. Malūnas apdraustas, nėra ko bijoti, — nusišypsojo Kuprelis atsisėdęs ir ramiai pasakoja toliau. Kai perkūnas smarkiau ima griauti, jis balsiau pasakoja. Viską gerai girdžiu.

XXIX

Ir štai vieną šeštadienio vakarą dingterėjo man galvon mintis:

— Eisiu palangėn padaboti, ar nėra pas Gudę kokių svečių.

Ilgai svyravau. Ta mintis traukte traukė iš namų, bet daug kas ir neleido, draudė. Juk žinojau, kad taip daryti nepadoru. Nepadoru įtarti mylimą žmogų, nepadoru geram vargoninkui slankioti patvoriais ir pasieniais.

Išėjau tačiau. Visa mano atspara buvo pralaužta. Jaučiau, kad esu menkas, silpnas žmogus. Sarmatijaus, bet kai kas stipresnis, nematomas viliojo mane ir traukė.

Naktis buvo tamsi. Ėjo pats senagalvis. Tik kelios žvaigždės mirkčiojo juodoj erdvėj. Ir tai nuododžiai, nenoriai.

Priėjęs į Gervydžių sodybą, apsidairiau.

„Gal eina kur kas?”

Niekur nieko. Nei garso, nei balso.

Patylomis, lyg bijodamas ir savo šešėlių užgauti, prakėčiau tvoroje statinius. Dar kartą paklausiau, apsidairiau aplink. Įlindau.

Patvoriu, mindydamas dilgynes, nuslinkau į seklyčios pusę.

„Kad jos kur, kaip čėža!” — nerimavau.

Toliau pažėjęs, pastebėjau languose šviesą.

„Tai jau yra kas!”

Buvo apie pusiau dvyliktos. Sodiečiai paprastai eina anksti gulti, vasarą žibinių nedegina. Seklyčioje tuo labiau, kur vieni svečiai priimami.

Einu, slenku kvapą suėmęs. Širdis tunksi, plaka. Greičiau noriu sužinoti.

Pasiekiau langų. Jie uždengti!

Atsistojau prie sienos. Manau, nors balsą išgirsiu. Nieko! Girdėti, murma, šnabžda kas, bet taip tyliai, kad nei balso pažinti, nei suprasti.

Kiek pastovėjęs, atsiminiau, kad iš ano šono, nuo daržo, yra nedidelis langelis.

„Gal tas ir neuždengtas?”

Perėjau tenai. Neuždengtas! Perlipiau griovį, pilną dievų priaugusį, iškastą ta puse namų. Atsistojau pašalyje. Po truputį, palengva prisitraukiau į langelį.

Žvilgterėjau...

Kraujas sustojo mano gyslose. Galvon aršiau perkūno kas trenkė. Akyse juoda pasidarė. Atšlijau nuo sienos. Pasvirau į griovį.

Bet vėl tuojau puoliau į langelį, veidu į stiklą prisispaudžiau ir nagais rėmuosna išsiskverbiau. Mano akys plačiai prasivėrė.

Jis, tas lenkas, tas mergaičių viliotojas, Staševskis, sėdi sofoje prie apskrito stalo. Gundė sėdi ant jo kelių!..

Staševskis čiupinėja viena ranka jos krūtis, kita, tampriai ir begėdiškai apskabinęs, spaudžia ją į save.

Ko aš niekuomet nedrįsdavau, tai daro jis. Kas man buvo šventa, jam buvo paprastas daiktas. Man kraujas akyse stojos.

Gimdė nesipriešino. Štai apskabina jį abiem rankom ir smarkiai, karštai pabučiuoja. Rodos, viską jam atiduotų...

Žiūriu, suspindėjo tarp jų kas. Tai mano padovanoto žiedo akelė. Ištryško lempos šviesoj raudonais, žaliais spinduliais. Ir tarytum mane koks džiaugsmas paėmė, tai pamačius. Geriau širdyje pasidarė. Paskum vėl juoda bedugnė atsivėrė. Joje raudoni ir žali spinduliai žybčiojo, žaidė tarytum.

Dar kartą ir dar kartą Gundė jį pabučiuoja. Smalsiai, lyg išsiilgusiai glaudžias į jį, rankomis veidą glosto ir glamonėja. Nesisarmatija!

Prakeikiau aš Gundę tą valandą. Prakeikiau ir visas pasaulio mergaites.

Tegul visos moterys skradžių žemių kur nueina! Tegul nelieka nei vienos! Tegul žemė ir tuos vyrus praryja, kurie svetimon meilėn drįsta išiveržti, savo velniškais nagais viską išdraskyti!

Verčiau priklaupęs po langu, griežiau dantimis ir keikiau.

Dievą meldžiau:

— Viešpatie Visagalis, pamatyk mane! Pagailėk manęs! Nubausk juos arba man mirtį atsiųsk!

— Žvaigždės, visas dangau, atverkite savo galybes! Sunaikinkite viską!..

Bet niekas man nepadėjo, niekas manęs neišgirdo.

Vėl žaibas praskyrė tamsą. Nušvietė visą kambarėlį, Kuprelio veidą. Per veidą riedėjo dvi didelės ašaros. Jos tuo metu taip sutvisko, lyg pačiu žaibu užsidegė.

Kuprelis pasimatė baisiai toje šviesoje: visas išdžiūvęs, išsekęs. Į kuprą išitraukęs.

Veidas mėlynas. Akys šaltai, žiauriai spindi.

Man atrodė, kad pamačiau koki šėšėlį, atėjusį iš ano pasaulio, kuris iš tenai praneša amžinus sopulius ir nepabaigiamas kančias. Atrodė, kad tos žaibo šviesoje ugnimi sutviskusios ašaros ne jo, o kokios seniai jau su kūnu atsiskyrusios, klajojančios sielos.

Perkūnas toliau nudardėjo, lyg veždamas per dangų žemei ardyti galingas patrankas. Čia, regis, nesuardė, gal geriau pavyks kur toliau.

Kuprelis patylėjo tamsoje, turbūt aprimo kiek ir vėl apsakinėja:

„Šoksiu pro langelį ir tą žaltį savo rankose sugniaušiu! Nei atsigrįžti nespės.”

„Padėsiu geriau namus. Tegul supleška jie toje ugnij!” — blyksterėjo galvoje kita tokia pat nereali mintis.

Išsitraukiau popieriaus iš kišenės. Sugraibiau degtukus. Išėmiau vieną. Jau pusiau pabrėžiau.

„Dar žvilgtersiu į ją. Paskutinį kartą...”

Jie sėdėjo jau greta vienas kito. Jis, apskabinęs ją pusiau, kai ką kalbėjo. Bet ji neklausė ir, atsilošusi nuo jo, žiūrėjo seklyčios kampan. Giliai susimąščius, lyg matė ką, lyg ką nujautė.

„Gal mane atsiminė? Gal pagailo manęs?..”

„Nužudysiu ją vieną! Tą lenką suvedžiotoją.”

„Jos gaila... Vis viena gaila.”

Išsiplėšiau iš pamato akmenį ir jau šaltai žiūrėjau į jų šnekučiavimą. Laukiau tiktai jo išeinant.

Laukti teko ilgai. Pradėjau drebėti iš pykčio ir iš baimės, kad mano kerštas gali nepavykti.

Jie vis džiaugėsi vienas kitu. Gundė vėl pralinksėjo.

Žiūriu, pagaliau Staševskis atsistojo. Paėmė jos ranką, norėdamas atsisveikinti. Atsistojo ir Gundė. Staiga Staševskis apskabino ją visu aistrumu, ėmė bučiuoti veidą, kaklą. Paskum pakėlė ir neša lovon. Gundė iš pradžių nesipriešino. Jau paguldė Staševskis ją lovon. Tuomet šoko Gundė iš lovos ir ėmė su juo kovoti. Nepaprastomis, netikėtomis pajėgomis. Išsiveržė pagaliau. Bėga į langą. Staševskis ją vejas ir vėl nustveria. Jis surinka. Gundė įkando jam ranką. Jis sustoja ir lyg nežino, kas daryti.

Gundė nusigrėžė kiton pusėn. Lukterėjus kiek, priėjo į langą ir atskleidė dangtę. Atskleidė kitą, trečią, visas. Staševskis nusikabino nuo gembinės skrybėlę, priėjo į ją, atsisveikino, netardamas nei žodžio, ir išėjo. Matėsi tik, kaip lūpas kramtė. Gundė vienok palydėjo jį pro duris. Jam nematom paskui išsekė.

Mečiau langelį. Aplinkui namų, ant kojų pirštų nulėkiau darželin prie kelio. Įlindau serbentų krūmuosna. Akmenį abiem rankom suspaudžiau.

Žiūriu, jis jau išėjo iš kiemo. Gundė sugrįžo priemenėn.

Štai jau Staševskis netoli manęs. Eina šalikeliu. Niūniuoja, mastaguoja lazdele...

Man akyse užsidegė. Kraujas užvirė.

Jau tušt tiesiai ties manim. Pašokau. Krūmai sučežėjo. Jis susilaikęs domingai pradėjo dairytis. Tuo metu nei nepajaučiau, kaip paleidau į jį akmenį...

— A-a! — suriko Staševskis dusliu balsu. Susiėmė krūtinę ir susėdo.

Man užėmė kvapą. Pritūpiau krūmuose. Žiūriu, kas bus.

Staševskis, pasėdėjęs kiek, stojas ir sunkiais žingsniais, nesidairydamas, pasviręs velkas namon. Sustos, pastovės kiek ir vėl eina.

Man didelis sunkumas atslūgo nuo širdies. Man geriau darės, kai mačiau, kad jis vis geriau eina. Sekiau jį iš tolo, pasiroošęs, jei būtų blogiau, padėti jam.

Nusekiau lig Argaudiškių. Įsitikinau, kad jam kokio pavojaus gal ir visai nėra.

Grįžtant namon mane vis daugiau kankino sąžinė.

„Jei jau norėjau jam keršyti, turėjau eiti atviron kovon. Taip iš pasalų... Ne, taip vyrai nedaro.”

„Juk jis gal ir visai nežino, kad aš myliu Gundę?”

„O kuo jis kaltas, kad Gundė pati jį myli?”

„Jei kiek, būčiau nužudęs nekaltą žmogų.”

„Ir vis viena, žmogui nužudyti žmogų!.. Ne! Ne!”

„Žmogus turi būti stipresnis neg jo jausmas. Tai ir turi žmogų skirti nuo gyvulio, kad žmogus gali save suvaldyti.”

Tikrai nudžiugau, kai po keletos dienų pamačiau Staševskį vaikščiojant miestelyje sveiką. Bet jis buvo išblyškęs ir rimtas.

Dar po dvejetos dienų išgirdau, kad Staševskis išvažiavo. Žmonės pasakojo, kad Varšuvon. Taip pat pasakojo, kad jis buvo manęs likti Argaudiškiuose visą vasarą, bet staiga išvažiavo. Žmonės visai spėliojo kodėl. Vieni spėliojo, kad susipyko su karštuoliu grafu Argaudu, kiti, kad su Gunde.

— Kas jam Gundė, tokiam mokytam žmogui, — darė kai kas išvadas.

Bet manyje negerai darėsi.

Buvau kaip iš vėžių iškeltas. Krypau ir vienon pusėn, ir kiton. Įvairiausios mintys galvoje verpetais siautė.

XXX

Einant dienoms, slenkant naktims vis daugiau aprimau. Rodės, kad ir meilė iš galvos išgaravo. Daug dirbau, daug skaičiau. Toli saulėje vaikščiojau, kasdien maudžiaus. Vėl tapau žmogus. Buvo sveika, blaivu, gera.

Bet po dvejetos savaitių pastebėjau, visai netyčia, kad Gundė vėl kelia galvą į viškas. Šypsojosi man meiliai, žavinčiai. Kaip ir seniau. Kokį laiką nekreipiau, rodės, domės, o pagaliau vėl tirpau visas nuo jos žvilgsnių.

Vieną šventadienį, tai jau buvo liepos mėnesio pabaigoj, Gundė išėjus iš bažnyčios priėjo į mane. Pradėjo linksmai šnekėti, juokauti. Klausė, kas pas mane girdėti, apsakinėjo, ką pati veikia. Gyrės, kad audžia gražias bovėlnas, kad šiomet daug sienų drobės išaudė. Rūgojo, kodėl aš nenoriu jos sustikti, net ir pažiūrėti nenoriu.

— Užmiršai visai, tarytum manęs ir nebūtų. Blogas esi. Pykstu ant tavęs.

Besišnekučiuodami atsisėdom ant suoloelio po klevais. Nebojom, kad ir žmonės šventoriuje vaikščiodami į mus šnairavo.

Gundė man parodė vieną praeinančią panelę, kuri ėjo pasispaudus ranką didelio, ilgo jaunuolio. Iš viso buvo matyt, kad tai buvo nebent kokie ponai. Šnekėjosi lenkiškai garsiai, drąsiai, tarytum jie visai vieni būtų šventoriuje.

— Patinka ji tau? — nusijuokė Gundė. — Ko gi reikia:

Skryblius kaip sietas,

Panelė kaip skietas,

Nosis kaip kačerga.

Tai grafo Argaudio duktė. O tas štai žardas, kuri jį veda, jos sužieduotinis. Dievas geras, neaplenkia nieko, — kvatojos Gundė net pasilenkdama. Kitą šventadienį, po mišparų, Gundė priėjo į mane šventoriuje ir netrukus sako:

— Žinai ką? Aš į tave šitą vakarą ateisiu svečiuosna. Lauksi manęs?

— Gerai, lauksiu! — Net nustebau, kai savo atsakyme pajaučiau tiek džiaugsmo.

— Bet gal geriau, kad tu sustiktum mane kur?

— Kur tik nori!

— Lauk ties Drimbšos sodyba. Tenai pakalnėje yra toks kapčius, atsisėsi po juo. Žinai?

— Žinau, Gunde!

— Paskum nueisim į tave, tavo grinčion. Tu paskambinsi, aš paklausysiu. Pasišnekėsim. Be galo tavęs išsiilgau!

Ji karštai paspaudė man ranką. Išsiskyrėm.

„Ir kodėl ji šiandien tokia linksma, tokia guvi? Nejaugi ji taip greitai jį užmiršo?“

Kilo man klausimai, dygo abejonės.

„Tegul. Palauksiu, pažiūrėsiu toliau.“

Jaučiau, kad buvau ramus. Bet nerimas manyje augo, ir vėl didėjo ilgesys prie Gundės.

XXXI

Labai palengva, bet audra vis traukiasi tolyn. Vis rečiau sužaibuoja, rečiau sugriaudžia. Jei ir sugriaus, tarytum tas dundesys toli kur iš pažemių veržias. Pranyksta tuojau, be jokio aido. Lietaus smarkumas menkėja. Lyja tik pabiromis.

Kambarėlyje darosi šviesiau.

— Dar, matyt, saulė nenusileido. Visai prašvis, — sakau Kupreliui.

— Turbūt. Bet jau vakaras netoli.

Jis mažai perkūną girdėjo. Nekreipė į jį domės. Buvo savyje paskendęs, savo praeityje.

— Sutartą valandą nuėjau paskirton vieton. Atsisėdau ant kapčiaus ir laukiu. Jau vienuolikta — jos nėra. Pusiau dvyliktos — dar nėra.

„Tiktai pasijuokė iš manęs!“ — manau nekantraudamas.

„Palauksiu dar bertainį, nebus — eisiu namon.“

Praėjo ir tas bertainis. Bet dar neinu.

Pykau ant jos, kad neateina, o ant savęs, kad buvau toks greitas įtikėti ir dabar nei iš šio, nei iš to sėdžiu čia visos nakties pajuokai.

Tik štai žiūriu, atrieda pakluoniais, keleliu, mažas, juodas taškas.

— Tai ji! — nudžiugau.

Prisiartino — šuva!

Bet supykti nespėjau. Pažinau, kad tai Gervydžių Margis. Jis ėmė apie mane šokinėti, gerintis. Dar neužmiršo.

Pasirodė ir kitas taškas, tiktai kur kas didesnis ir pailgas. Nuskubinau jo sustikti. Bet Margis, metęs mane, anksčiau jį sustiko.

— Ilgai tau teko laukti? — guodė mane Gundė. Jaukiu, žavinčiu balsu. — Gal nepyksi? Dovanok man... Mat ta gudruolė Julytė ilgai nemigo. Turėjau laukti, kol užmigs. Jau, rodos, ji miega, tiktai aš pamėginsiu keltis, ji ir klausia: „Kur tu eini?“ Atsakau: „Niekur neinu, tiktai ant kito šono apsiverčiau.“ Ji tarytum įtiki ir vėl miega. Sukrutėsiu gi, ir vėl klausia. Bet pagaliau tikrai užmigo... Tai einam į tave. Čia gali mus kas užėti.

Nuėjom. Margis paskui.

Seniai, seniai Gundė pas mane buvo! Net šilčiau, šviesiau pasidarė, kai ji peržengė slenkstį. Kitas kvapas, kitas oras.

— Gi pas tave langai nedengti! — tik atsisėdus visai teisingai pastebi mano viešnia. — Aš šiomet pas save įtaisiau. Be dangčių bloga.

Norėjęs buvau tan žodin pasakyti, kad iš tiesų gerai, nes dangtys neleidžia pamatyti, kai merginos apgaudinėja savo mylimuosius, bet susilaikiau. Tegul tai būna užmiršta.

— Imkim nors marškomis uždengsim. Gali kas pro langą pažiūrėti, — žiūri Gundė neištikimai į langus.

Nurengėm mano miegamajam lovą ir užtiesėm langus.

— Dabar paskambink sukčinį, — prašo.

— Kodėl sukčinį?

— Kažin kodėl jo šiandien noriu. Gal todėl, kad netrukus ištekėsiu, savo vestuvėse šoksiu.

— Su kuo? — mano balsas buvo tylus, vos girdžiamas.

— Su tavim! Štai su kuo. Mūsų vestuvėse. Ar dar tu nežinotai? Gundė — nusišypsojo ir priėjus į mane uždėjo savo rankas ant pečių.

Visi rūkai, rodės, pakilo ir vienu matu išsisklaidė. Tapo šviesu, aišku.

Prisiglaudžiau prie jos kaip vaikas. Nieko nesakau. Žodžių ir stinga, ir nereikalinga.

— Gal netiki? — glaudžia Gundė patylėjęs savo veidą į mano.

— Tikiu.

Ir vėl nutrūko mintys. Lyg nutraukė jas kas.

— Ar tu tikrai mane myli? — neiškenčiau, bet klausiu palengva, galvodamas. — Ar nemyli savo mažens draugo, Jono Staševskio? Jis buvo neseniai Skardžiuose. Žmonės visai apie jus šnekėjo.

— Jis man pasakojo išvažiuodamas, — juokė Gundė, — kad jam vieną naktį einant iš miestelio namon į jį kas akmenį sviedė. Pataikė krūtinėn ir apatinį šonkaulį įlaužė. Dabar rašo iš Varšuvos, kad reikės daryti operaciją. Prašo, kad atvažiuočiau.

— Ar važiuosi?

— Kur aš važiuosiu! Mes buvom geri mažens draugai, bet kur jis mane ves! Aš jam netinku.

— Bet myli jį.

— Olesi, nekalbėk apie tai daugiau.

Atšlijau nuo Gundės. Mačiau, kad jai buvo sunku.

Norėjęs buvau prisipažinti, kad aš mečiau akmenį į Staševskį, jos mažens draugą. Bet kam dabar? Jai ir taip sunku. Ji pagelbos, atsparos ieško.

„Gal mes abu tokie pat nelaimingi?“

Stengiaus suprasti ją, save. Ėmė noras ją paguosti.

— Žinai, Iles, — vėl prisiglaudė Gundė į mane nerami, nuliūdus, — tu visai dovanai ant manęs pyksti, dovanai sau visokius spėliojimus galvon bruki... Aš tave... myliu, myliu be galo, be krašto! Mylėk ir tu mane tiek pat. Viskas bus gerai. Tu myli mane?

— Myliu, myliu! — ėmiau ją bučiuoti. Akyse, jaučiau, pasidarė drėgna. — Bet aš labai bijau, kad tu nuo manęs nenuėitum. Aš kuprotas, tu gali gražų, sveiką vyrą gauti. Tu gal iš tiesų negali manęs mylėti.

— Tylėk, Olesi! Aš myliu tave. Tu man patinki, tu man gražus.

Tie žodžiai tikrai nuostabiai paguodė mane.

— Žinai, Olesi, eikim jau rytoj į kleboną ir prašykim, kad išsiųstų vyskupui dispensą prašymą. Gal ilgai netruks?

— Daugiausiai dvejetą savaičių.

— Paskum, vedę, tuojau, tą pat naktį, važiuokim kur. Aš nenoriu čia likti. Man įkyrėjo žmonės, visa apylinkė. Aš negalėsiu būt laiminga čia likus!

— Kur mes važiuosim, Gundė?

— Toli kur. Amerikon? — mąsto. — Gal per toli. O jei Prūsijon?.. Ar tu turi kiek pinigų?

— Turiu kiek.

— Daug?

— Daugiau neg tūkstantį rublių.

— Tai nėr per daug, bet pakaks, kol rasim tenai kokį darbą.. Tu moki vokiškai, galėsi pakliūti vargoninku į kokį katalikų kunigą. Gyvensim gerai. Tenai lietuviškų knygų niekas nedraudžia. Skaitysim, dainuosim, kiek tiktai norėsim. Pagaliau, kai mano tėveliai atsileis ir pasiilgs manęs, galėsim sugrįžti. Ar ne tiesa? — paspaudė mano ranką.

„Ar visa tai tikrai tiesa?“ — klausiau pats savęs. Linksmos varšos juostomis aplink mane sukėsi. Ar tik mano galva sukėsi.

„Bet nejaugi visa tai tiesa? Nejaugi ji dabar tikrai bus mano? Kaip gerai! Visos kančios ir abejonės liks užpakalyj. Aš vėl pagaliau galėsiu būti žmogus, vyras. Vedęs vyras!“ — patenkinimas, išdidumas kėlė man krūtinę.

— Taigi jau nuo rytdienos pradėsim mūsų paslaptinių vestuvių ruošą. Dispensas, pasai, ruošą kelionėn. Gražu! — džiaugė Gundė patenkintai, svajingai. — Kiek daug naujo pamatysim: naujas kraštas, nauji žmonės. — Nutilo Gundė, į tolį žiūri.

— Dabar paskambink. Po tokio didelio sutarto žygio reikia pasilinksinti, prasičiukinti kiek, — pašoko Gundė guviai.

— Ką? — atsistojau.

— Ar užmiršai? Suktinį. Paskum ką pats norėsi.

Man skambinant Gundė išėjo šokti. Šoko įsisprendus, sukinėjos po visą aslą, plojo delnais ir kvatojosi. Skambinau smarkiai, linksmai, tarytum pats drauge šokau. Galvą atsukęs žiūrėjau į ją, kaip rožę paraudonavusią ir sukaitusią.

Šoko kokį bertainį, daugiau, kol visai sušilo, sukaito.

— Gana jau! — puolė ant kėdės.

Išitraukus nosinę ėmė vėdintis. Net jos sunkūs, varsingai tamsiai geltoni plaukai bešokant išsileido. Gražiai apdengė kaklą, pečius. Ant akių, ant krūtinės nugriuvo. Kiek pasivėdinus, pradėjo juos taisyti. Dailiai piršteliais suėmė, iškėlė aukšty, ant galvos. Kai rankas pakėlė, lieknas liemuo išsitiesė, išsilenkė; aukšta, apvalaini krūtinė siūbavo, kilnojosi.

„Tai mano žmona“, — džiaugiaus žiūrėdamas. Širdis tunksino sunkiai. Jaučiau, kad akys tryško.

Pašokau nuo fortepijono. Priėjau į ją. Apskabinau pusiau ir, stipriai priglaudęs į save, ėmiau ją bučiuoti, spausti.

— Eik, dar paskambink ką. Prieš mūsų ruošą, — lengvai, prilaidydama nuo savęs atstūmė.

Paskambinau Rainekės „Farandal“. Paskum dar keliolika mano mėgiamų daiktų, kuriuos, būdavo, skambinau tik retai, iškilmingą nuotaiką turėdamas. Ji klausėsi domingai, užsimiršus. Sekė kiekvieną muzikos garsą, kiekvieną perėjimą. Skambinau ilgai. Kažin kiek būčiau jai skambinęs. Jai!

Pradėjo aušti. Kambarys nupalšo.

Gundė atsistojo.

— Pabūk dar kiek. Neik! Daugiau paskambinsiu.

— Ką žmonės pagalvos, kai išgirs tave taip anksti skambinant? — juokė Gundė, guvi, laiminga.

Palydėjau ją visą kelią.

Ėjom susiglaudę, laimingi, žiūrėdami į auštančią dieną.

XXXII

Dvejetas savaitių — ir viskas buvo sudorota. Pasiruošėm kelionei, gavom pasus, dispensą vesti, viską. Klebonas buvo toks geras, kad norėdamas padėti geriau išlaikyti paslaptį, paruošė mums galimybę vesti kitoj parapijoj, pas savo draugą pakeliui į Prūsiją.

Nutarėm važiuoti pirmadienio naktį.

Šeštadienio naktį apie dvyliką atėjo Gundė į mane paskutiniam kelionės pasitarimui.

Buvo nuliūdus ir nepaprastai susirūpinus. Niekuomet dar nebuvo matęs jos tokios liūdnos. Aš gi buvau nuostabiai linksmas. Kad, regis, būčiau įmanęs, būčiau išsinešęs fortepijoną ant stogo ir tenai skambinęs. Skambinčiau, dainuočiau ir šokčiau, kad visi girdėtų ir matytų. Visas miestelis, visas sodžius!

Gundė gi įėjo grinčion bailiai, nedrąsiai, tarytum pirmą kartą. Įėjus tuojau atsisėdo ir nieko nepasakė. Lyg ją kas nepaprasto pakeliui ištiko.

Bet aš buvau per linksmas didesnės domės į tai atkreipti.

— Aš jau prisirengiau. Nors dabar galiu važiuoti, — sukinėjaus po kambarį, žiūrinėdamas, ar ko nepamiršau.

— Gerai, — linkterėjo galva.

— O tu, Gunde, ar jau prisirengi? — klausiu šalia prisėdęs.
— Jau.
— Tai poryt važiuosim, atsisveikinsim su Skardžiais.
— Taigi.
— Po dviejų dienų nei pėdsakų čia mūsų neliks.
— Nieko.
— O ar neieškos mūsų kas?
— Gal.
— Bet tu išblyškus, suliesėjai per tas dienas. Kodėl?
— Nežinau.
— Kodėl nežinai? — klausiu, juokauju.
— Nežinau, — vis taip pat atsako.
— Ir kodėl šiandien nuliūdus?
— Man liūdna.
— Kas graudena?
— Kelionė.
— Gal nenori važiuoti?
— Ne, noriu.
— Tai kam liūdėti?
— Liūdna... gaila...
— Ko?
— Visų... Visko gaila.
— Tai nieko, praeis. Visos jaunosios, prieš eidamos į altorių, verkia.
— Paskambink ką. Man sunku... Aš negaliu... negaliu, Olesi!

Skubiai ėmiau skambinti. Išrinkau švelnų, jaukų vestuvių valsą. Jį skambinant, regis, matai, kai leidžiasi saulė, užteka kitoje pusėje mėnulis, tilsta vėjas ir palengva nugula javų banguojanti jūra; ritmingai tilsta girios šlamesys ir lakštingalės varsinga daina virpančiai aidi per pievas, per laukus. Visas vakaras, visa gamta svajingai supasi, linguoja. Supasi ir oras apdrungęs ir danguje pradeda žybčioti žvaigždės.

Atsikreipiau į Gundę, visas valso nuotaikos ir greitos laimės prisigėręs.

Jos akys pilnos ašarų. Spindi, žvilga tos ašaros, kaip rasa jaunoj žolėje.

— Graudus tas valsas. Parink ką linksmesnio. Man ir taip negera... Linksmaus ką, Olesi, — prašo rankas laužydama.

Ką turėjau linksmo ir gražaus, viską išskambinau, pats improvizuodamas ir pridėdamas linksmumo. Stebėjau net, kad taip lengvai man sekės.

— Gražiai tu skambini, Olesi. Klausyčiau, regis, ir klausyčiau, žymiai aprimo Gundė.

— Eik dabar į mane, pasišnekėsim apie kelionę.

Atėjau. Susėdom greta. Apsiskabinom. Smagu buvo ir apie reikalus šnekėti. Vis daugiau jaučiau, kad ji jau mano žmona.

— Aš manau, kad mums nereikia per daug apsikrauti. Dar ir patrikti geriau kas gali. Aš paimsiu tik savo geresnius rūbus, baltarūbius ir daugiau nieko, — sako Gundė. — Tu irgi taip padaryk.

— Gal visa kita parduoti?

— O kam? Čionai gali palikti. Juk klebonas siūlė tau palikti viską, kaip yra. Jis tikis, kad mes greitai sugrišim. Ir naujo vargoninko nesamdys, o paims tik laikiną pavaduotoją. Jis mūsų tikras tėvas, tas klebonėlis. Tu gali paimti, jei turi kokius brangesnius daiktus, gaidas ir kiek knygų. Jei tenai ilgiau liksim, prisigyvensim. O Prūsijoje dar geriau, sako, viskas... Reikia žiūrėti, kad būtų lengva kelionėje, kad paskum netektų išmesti ko. — Gundė vis daugiau įsilinksmina.

— Taigi poryt naktį apie vienuoliktą tu atvažiuosi su savo daiktais karklynėn, prie galo ežero palei vieškelį. Išsikrovęs lauk, o žmogų su vežimu tuojau parsiušk atgal. Aš su Irša

atvažiuosiu po pusvalandžio ir jis mus abu paskum nuveš stotin. Žiūrėk, tik nevēluok!

— Aš jau nepavėluosiu! — džiaugiaus. Ėmiau bučiuoti ją, spausti.

— Kartais tu gali pavėluoti, — sušypsojo Gundė nuleidus akis. — Tu toksai keistas, tu ne toks kaip kiti. Lėnas, lyg kokia mergiotė.

— Ar negerai?

— Gal ir gerai. Tu tikrai visai kitoks neg kiti žmonės. Tu man patinki, — priglaudė Gundė savo veidą į mano.

— Man šiandien labai linksma. Aš šiandien kažin ką padaryčiau! papurčiau — Gundė, švelniai suspaudęs jos pečius.

— Ir nepadarytum.

— Viską aukštyn galvom apversčiau.

— Ne, neapverstum. Tau tik taip regis, tu neapverstum.

— Apversčiau!

— Ne, Olesi.

— Ar jau aš toks silpnas?

— Bet ne toks stiprus, — nutęsė.

Mane tik jukino šitas dialogas.

— Paskambink man prieš kelionę dar kokią maršą. Smarkų ir linksmą tiktai.

— Ar jau eisi? Pabūk dar kiek, palauk, Gunde! — nustvėriau jos ranką. — Aš noriu, kad tu šiandien ilgai su manim pabūtum. Man šiandien taip linksma, o tu išeini...

— Tu neliūdėk, būk linksmas...

— Negaliu be tavęs būti linksmas.

— Būk... Reikės dar pabūti dvi dienas. Jei mūsų kelionėje kas nesugaus.

— Dar bent kiek.

— Skambink. Aš pabūsiu, kol skambinsi.

Atsisėdau skambinti. Stengiaus maršą išžėsti, paskum sudurti su kitu. Norėjau skambinti visą naktį.

— Gana. Palydėk mane.

Mečiau skambinęs, padaręs šaunią užbaigą. Lyg koks įgudęs virtuozas didelio koncerto estradoje. Užsidėjau kepurę, paėmiau lazda.

— Tai jau paskutinį kartą palydėsiu! — nustačiau linksmas.

Gundė, perėjus slenkstį, dar atsigrįžo, visą kambarį akimis permetė. Irgi lyg manydama: „Paskutinį kartą.”

Ėjom pamažu, tik tik kojas statydami. Kiekvienas žingsnis buvo brangus. Nesiskubino ir ji.

Priėjom Gervydžių kluoną.

— Jau, — sustojo Gundė.

Susiėmėm rankomis. Ji man smarkiai jas suspaudė. Paskum apsiskabinom ir karštai, karštai ėmėm bučiuotis. Bučiavomės ilgai. Negalėjom vienas nuo kito atsitraukti. Jau nustosim, ir vėl atgal.

Abu vienu matu pajautėm, kad mūsų veidais ašaros rieda. Šiltos, malonios.

Kodėl?

Išsiskyrėm.

— Lik sveikas!

— Lig pirmadienio, Gunde!

Gundė lėtai perlipo per tvorą ir neskubėdama, lyg svyruodama, dingo sodo lapuotoj tamsoje.

Man staiga vėsu pasidarė. Pajaučiau, kad likau vienas, be jos. Pirmadienio naktis tokia tolima atrodė.

Sulaukiau tos nakties. Anksčiau buvau pasirengęs, neg manęs.

Susiėmiau sutartus ir reikalingesnius daiktus; susikroviau; gražiai nusiskučiau ir šventadieniškai apsirengiau.

Atvažiavo mano patikimas ir tylus ūkininkas. Mano dvi sunkias valizas išnešė ir padėjo ratuosna.

Tarnaitė jau miegojo. Duris užrakinęs, raktą pro langelį priemenėn įmečiau.

Atvažiavom karklynėn lygiai vienuoliktą.

Ūkininkas iškrovė valizas ir visai nieko neklausęs, nepasiūdomavęs nudundino atgal sodžiu. Už vargoninko atvežimą nieko nenorėjo paimti.

Atsisėdau, suslėpęs daiktus, ir laukiu.

Visur ramu, tylu, tuščia. Tik ežero vilnys, gainiojamos nakties vėjelio, pliuškena į pakraščius. Toli pievoje, girdėti, retkarčiais suskamba geležiniai pančiai. Tai arkliai rasotoje žolėje ganos. Danguje plauko padrikę debesėliai, lenktyniuodami aplink mėnulį. Rugpjūčio mėnesio vidury, tai žvaigždės naujai paauksintos.

Balzganėje šviesoje nuskendę platūs laukai, miškai, sodžiai, ir dangus joje lyg paskutinį kartą vasarą maudosi.

„Štai jau netrukus ji bus mano, — svajoju lūkesio apgobtas, sapnais nuauston naktin išžiūrėjęs. — Mano siela ir nuostabiu kūnu... Niekas jau jos nuo manęs nesuviliuos, niekas neatims. Ji bus mano nuolatos. Ir dieną, ir naktį. Aš jai skambinsiu, įstabiais garsais žavėsiu. Savo sielą į juos liesiu, savo sielą jiems atiduosi. Niekas nebus taip gražu, kaip mūsų gyvenimas. Nuo šios dienos ir lig paskutiniosios.“

„Ateik, Gunde, atvažiuk greičiau!“ — rodos, šaukiau ištiesęs į ją rankas.

Gundės vis nėra ir nėra. Nei Iršos ratų dundesio, nei jos balso negirdėti.

Prislinko dvylikta.

Praėjo. — Jos nėra.

Atėjo pirma. — Nėra.

Ir ji praėjo. — Vis nėra.

Klausau, ar nesučėžės kur žolė, ar netrypters kur Gundės kojytė, niekur nieko.

„Gal ji neateis?!“

„O gal laukia kur kitur? Gal ieško ir neranda?“ Pradėjau ieškoti pakrūmiais. Landžiojau karklynuosna, kėčiau kiekvieną krūmą ir šūkavau:

— Gunde! Gunde! — tai tyliai, tai pašnabždomis, tai garsiau surikdamas.

Rodos, atsiliepia kas:

— A-u! U-u!

Lekiu ton vieton. ieškau visur. Klausaus, ar vėl neatsilieps. Klausiu:

— Kur tu?

— U! U-u! — girdėt kitam krašte.

Lekiu tenai. ieškau, šaukiu — nėra. Atsiliepia dar toliau. Kitoj ežero pusėje...

„O gal dar atvažiuos? Gal anksčiau negalėjo?“

Štai, rodos, Iršos ratai sudundėjo, Gundė kosterėjo. Lekiu pasitikti, klausaus — nei to dundesio, nieko.

Tenai štai, nuo sodžiaus, atjuoduoja taškas. Net du: pirma rieda mažesnis, paskui jį seka didelis. Arčiau, arčiau į mane.

Išnyko.

Girdžiu, rodos, aiškiai jau dabar tikrai Irša atvažiuoja. Prunkščia jo kumelės. Jis botagu jas šutina ir ragina: „Niu! niu!“ Netepti ratai girgžda, spiegia. Jau, jau... Išlėkiau ant kelio. Tylu, ramu, tiktai arkliai ganykloje prunkščia ir pešdami žolę geležiniais pančiais žvangina.

„Gal kas blogo atsitiko?!“ — klausiu perimtas nerimo.

Laukiu. ieškau. Klausaus. Dairaus aplinkui.

Daug kartų girdėjau, mačiau ją atvažiuojant. O neatvažiavo. Gal suklydo? Gal kitu

keliu kur nuvažiavo?

Ėmė švitenti. Mėnulis nubluko, nuritėjęs į vakarus. Žvaigždės ėmė gesti kaip bažnyčioj išdegunios žvakės.

Sugrižau miestelin. Iš ten nesustodamas pakluoniais į Gervydžius. Įlindau sodan. Apžiūrėjau visur. Klausiau, pridėjęs ausį į seklyčios sieną. Barškinau languosna. Niekas neatsiliepė, nepaklausė: „Kas čia?“

„O gal ji, niekur manęs neradus, nuėjo į mane? Gal laukia?“

Nuskubinau namon. Niekas nelaukė...

XXXIV

Nei nepastebėjau, kai vėl tamsu, juoda pasidarė. Matau — tik sušvito keistas, keistai pastovus žaibas. Vienas, kitas, palengva, be perstojos. Kambarėlis švinta, kaip ugnij panertas. Kiekvienas plyšys matyt ryškiai. Tik žaibų varsa kinta: sieros gelsva, sieros melsva, šalta ir šiušiai pasakingai sieros žalsva.

„Kamuolių žaibas, — konstatuoju pats sau. — Jis gali pro rakto skylutę tyliai įsiskverbti, bet kildamas aukštyn malūno kepurę su sparnais nukelti.“

Tyliu, laukiu.

Vėl pagaliau tamsu. Tik girdėt, kaip perkūnas krato, skalanduoja. Tarytum debesis varto. Smarkiai lyja.

Kuprelis lyg nieko negirdi ir nemato.

— Visą antradienį laukiau, kad Gundė vakare ateis į mane. Neatėjo. Perkėliau viltį trečiadieniui, dideliems Žolininės atlaidams.

„Juk ateis ji bažnyčion... Matyt, negalėjo iš namų pabėgti. Tėvai patriko mūsų sumanymą, gal visą naktį stovėjo duryse ir dabojo... Ateis ji. Į mane iš apačios pažiūrės ir akimis pasakys: „Nepavyko mums išsprukti — sugavo.“ Ir nusišypsos kiek, parodydama, kad: „Niekai! Apgausim juos kitaip. Ateis“, — galvojau, pusbalsiai rytmetines prie vargonų giedodamas.

Žiūrėjau į kiekvieną įeinančią mergiotę:

„Ar ne ji?“

Vis tai buvo ne ji, ne Gundė.

Priėjo pilna pilnutėlė bažnyčia. Prasidėjo mišios. Vienos, kitos, paskum ir suma.

Negaliu akių atitraukti nuo to pilioriaus, nuo tos vietos. Lyg klūpi Gundė prie jo; galvą kitaip pakreipsiu, — ir ne, nēr jos. Tai, rodos, jos balsas plaukia, liejas, aukščiau kitų balsų kyla, viršum jų virpa prisiklausysiu, nei žymės to balso.

Štai, rodos, Gundė šiandien priešinas tėvų draudimui ir ateina ant viškų. Prieina į vargonus, ima gaidas, man paslapčia į ausį ką sako. — Apsidairau, nieko.

Visą laiką Gundė man vaidinos, per visas pamaldas. Visur ją, rodos, mačiau, kur tiktai šią didelių atlaidų dieną pamatyti tikėjau.

Pamaldoms pasibaigus išskubinau iš bažnyčios. Kiek greičiau, neg vargoninko garbė reikalauja. Žmonės tik žiūrėjo nustebę.

Ties klebonija sustikau kleboną. Klausiu:

— Ar klebonas nesi matęs Gundės?

— Kas tau yra, Olesi?.. Būk kantrus. Gundės tėvai, žinoma, niekur dabar neišleidžia. Palauk kiek, pakentėk, — ramino mane, ranką ant peties uždėjęs.

Aprimau kiek. Parėjau namon.

Namie mane vėl didžiausias nerimas apėmė.

„Eisiu tiesiai į Gervydžius. Vis viena, kas bus, pačių tėvų paklausiu.“

Atlėkiau pakluoniais Gervydžių kieman. Įėjau grinčion. Durys visur atviros, viduryje nei vieno žmogaus. Visi tarytum kur išbėgę ar išsiviję ką.

Iš grinčios seklyčion.

Tuščia, dyka. Lova stovi nerengta. Patalas sudraikytas, pagalviai išmėtyti.
— Čia jos gulėta! Čia jos miegota! — puoliau į lovą. Lamdžiau, gniaužiau tuos pagalvius, glaudžiau į save, bučiavau juos.
Baisi mintis man galvoje sušvito.
„Gal Gundės jau gyvos nėra?“
Man pakirto kojas. Nugarą šalta srovė perbėgo.
Išėjau, graibydamas durų ir ieškodamas pasienių, kieman.
Pašalyje gulėjo Margis ir nerangiai gynėsi nuo vasaros užsilikusiųusių mūsų. Nei galvos į mane nepakėlė, lyg būtų ir nematęs.
Grįžau pakluoniais, stapterdamas, lūkuriuodamas. Tarytum buvau nepaprastai pavargęs ir lyg laukiau ko, kas mane privys ir pasakys:
— Sėsk, Olesi, ant tvoros, pasilsėk kiek.
Sodžiuje ir miestelyje girdėjos šokių muzika ir dainos. Tai ten, tai ten skardėjo mergiočių ir berniokų juokas. Jaunimas buvo šiandien linksmas. Po vasaros darbų, tarp sultingai prinokusių vaisių.
Prisilaikydamas gonko įėjau priemenėn. Tuoju ir grinčios durys prasivėrė.
„Gundė?!“ — topterėjo galvoje ir visas kūnas nujaučiamu džiaugsmu nutirpo.
Ne, ne ji. — Tarnaitė.
„Ko ji taip į mane žiūri?“
Jos akys kokį pasitenkinimą slepia. Lūpos vos vos sulaiko juoką.
— Tamstos Gundė pirmadienio naktį Varšuvon išdūmė. Nematysi jos daugiau... O ką, ar aš nesakiau? — linksmi ir karčiai ji nusišypsojo.
Prieš mane, regis, gili duobė prasivėrė ir aš jon puolu, grimztu.
Staiga, rodos, atgalion iškilau. Žiūriu, priešakyje stovi baisi, milžiniška moteriškė. Pasistiebiau ir abiem rankom pastūmiau nuo savęs. Ji tik sulingavo kiek, mažesnė pasidarė. Aš dar kartą, dar smarkiau. Ji subildėjo į sieną ir visai išnyko.
— Kam tamsta mane daužai? Kuo aš prasikaltau? Ajai, Dievuli mano, Dievuli! — girdžiu, kas cypia aukštai lubose. Nesmagus balsas, jis man griežia ausis.
Greitai apsisukiau atgal, pro duris.
Pajaučiau, kad kas mano skverną įsistvėrė ir tempia į save:
— Kur tamsta eini? Kur tamsta eini? Neik! Neik! Lik čionai.
Pastūmiau nuo savęs. Vėl subildėjo. Išbėgau.
Regis, einu pakalnėn, pakalnėn ir pakalnėn. Kojos po manim slysta. Toli, matau, žiba sidabrinis vandens paviršius.
— Tai to klonio dugnas.
Einu į jį. Jis tarytum verda, putoja, plaka į kraštus. Bangos viena kitos didesnės, viena per kitą ritasi, verčiasi.
Visai priėjau. Brendu gilyn, gilyn. Bangos vis labiau murmuliuoja, pikčiau šniokščia aplink mane.
Štai vis didesni volai prieš mane auga, kyla. Tai paneria mane, tai vėl pakelia.
Brendu gilyn ir supuos. Dangus viršuje supas. Debesys vienas pro kitą tai krinta, tai kyla. Skardžiai aplinkui tai įdubsta, tai vėl išsipučia. Varnos skraido kaip skregždės, šaudo šuoliais, narsto ore. Viskas supas ir draikos. Gal todėl, kad atlaidai.
Nuo anos pusės, matau, atleikia per kitas bangas šokdama ir putodama milžinė banga. Kaip bažnyčia, o ilga kaip sodžius. Prilėkė į mane, sutrenkė, panėrė visą ir vėl iškėlus nunešė. Akyse vien balti, sidabriniai taškėliai mirgėjo ir aplinkui žalsvi ratai sukaliuojosi. Paskum ir tai išnyko. Buvo tamsu ir gera.

Sugrižo ramuma. Su ja ir saugos jausmas.

Kambarėlyje kiek nušvito; daugiau vien širma pasidarė. Naktis, audrai dūkstant, spėjo savo sparnus virš žemės išplėsti.

Kuprelis, patylėjęs kiek, ir vėl, naujai susikaupęs, pasakoja toliau.

— Nubundu, gi šalta, mane drebulys krečia. Praveriu akis — naktis, dangus žvaigždėtas, mėnesiena.

Pašokau. Dairaus aplinkui. Nieko nesuprantu.

„Kur aš? Ar lauke miegojau?! Rodos, sapnavau baisų sapną.”

„Ar tik nesapnuoju ir dabar?”

„Juk neseniai buvau nuėjęs karklynan. Iš to tai ežero galo, į vieškelį. Laukiau tenai, laukiau... o kodėl esu čia?.. Kur mano daiktai?” — pradėjau ieškoti aplink save.

Sustojau. Galvoje pradėjo lyg kas žybčioti, aiškėti. Bet ir vėl viskas temsta ir painiojas.

Išsiėmiau laikrodį — pusiau dvyliktos.

„Taigi tuojau ir Gundė ateis.”

„Bet kodėl aš jos laukiu čia, kad sutarta tenai?”

„Tenai ir mano daiktai.”

Supratau, kad reikia eiti. Žengiau kelis žingsnius.

Lyg mane kas suturėjo, stapterėjau. Žiūriu į vandenį.

„Kur tos nuostabios bangos? Kur ta didelė banga? Kaip ji blaškė ir kilnojo.”

Priėjau patį kraštą. Ežeras tylus, paviršius kaip nušveistas veidrodis. Visas dangus jame skęsta.

„O dar visai neseniai jis plakė į kraštus ir putojo.”

Vėl mano galvoje pradėjo kiek aiškėti. Lyg ten saulės spindulys rausėsi.

Pasilenkiau, pasėmiau vandens rieškučiomis. Toks šaltas, skaidrinantis vanduo! Suvilgiau veidą. — Galvoje, visoje vaidentuvėje lyg pašvaistė nušvito.

„Taip... Taip! — užbėgau ant skardžio, tarytum vėl atgriūvantį bangų kalną būčiau pamatęs. — Gal ne? Bet tarnaitė sakė... Ji žino... Dar kartą jos paklausiu.”

Lėkiau rugienomis, lėkiau bulvių dirvomis. Nebuvo kuomet nei suklupti, nei pridusti.

Prilėkęs savo namelį ėmiau belsti į duris, daužyti į sienas.

Niekas negirdi.

Ėmiau barškinti į langus. Vis viena. Pradėjau šaukti. Atsiliepė pagaliau tarnaitė.

Klausia:

— Ar tai tamsta?

— Aš. Daryk greičiau!

Atidarė. Įėjau. Ir užmiršau, ko buvau pasirengęs klausti. Viskas vėl susidraikė.

— Ar šiandien Gundė nebuvo atėjus?

— Gundė? Aš gi, regis, jau sakiau, kad Varšuvon išvažiavo.

— Tai neateis šiandien?

— Kurgi ateis, kad jos nėra. Ji išbėgo.

— Kodėl?

— Turbūt nuo tamstos išbėgo, — girdžiu šypsena jos balse.

— Nuo manęs?

— Aš nežinau, man tik atrodo.

— Nuo manęs niekas nebėga. Juk aš nebaisus?

— Tamsta eik miegoti. Atrodai kažin kaip keistai.

— Gerai, eisiu. Jei Gundė ateis, pažadink mane.

— Pažadinsiu, — girdėjau, kaip tarnaitė prispaudė delnu burną.

Kodėl ji šaiposi?

Įėjau savo kambarin. Ėmiau vaikščioti išilgai aslos. Galva buvo sunki. Ji skilo, užė.

Vaikščiojau kreivuliuodamas, kiekvienan kampan įeidamas, kiekvieno daikto

užkliūdamas.

Užkliuvau fortepijono. Atsisėdau prie jo. Atsilošiau kėdėje, užmerkiau akis. Paėmiau vieną akordą, kitą. Nejučiomis, tyliai. Garsai ėmė kalbėti, pasakoti man. Jie atskleidė šeštadienio džiaugsmu trykštančius vaizdus. Štai Gundė glaudžia savo veidą...

Lyg mane kas karšta geležimi palietė. Šokau nuo kėdės ir puoliau į duris.

— Kas tamstai yra? Kas tamstai yra?! — šaukia tarnaitė išsigandus anapus durų.

Durys priemenėn užrakintos. Graibau, nerandu jose rakto.

— Kur raktas?! — trepsiu kojomis.

— Nežinau, — atsako ramiai.

— Duok greičiau!

— Nežinau kur.

— Duok! — dažau kumštėmis durysna.

— Kam tamstai?

— Duok greičiau!

Girdžiu, ilgai ieško, visur knisinėja.

— Nežinau, kur dingio, — sustojo.

Vėl pradėjau belsti.

Rado, atrakino.

— Bet neišeik tamsta kur.

Nieko neatsakiau.

— Kurgi tamsta eini? — nustvėrė mano rankovę, lyg ko pagelbos meldama.

Išroviau ranką ir ėmiau bėgti. Ji mane vytis. Stapterėjau ir pasirengiau stumti ją nuo savęs griovinė. Ji greitai puolė ant kelių ir sudėjo rankas.

— Neik tamsta! Neik, neik! Kas gi bus! Kas gi dabar bus? — pridususi balsu dejavo ir meldė.

Mane perėmė šaltis. Šiurpuliai sukratė. Lyg pririšė kas vietoje. Noriu eiti negaliu. Paskum tarytum atsiplėšiau ir lėkte nulėkiau. Bėgau risčia. Ar kas vijosi, nežinau.

XXXVI

Kuprelis vėl patylėjo kiek, palaukė.

— Ilgai ėjau iš namų išėjęs.

Kur ėjau, apie tai negalvojau. Buvau kaip pakalnėn paristas akmuo. Vien riedėjau. Toliau nuo namų, toliau nuo žmonių.

Toli nuėjau. Kad ir ieškoję, būtų niekur manęs neradę.

Dieną miegojau kur krūmuosna įlindęs, o naktį ėjau, bėgau. Vengiau sustikti žmonių ir iš tolo. Bijojau, kad jie pamatę mane pamišėliu paskaitys ir dar keliuos susirinkę panorės sugauti.

Jei ir naktį pasivaidindavo kur žmogus, nutildavau ir užsiglausdavau kur.

Dar ir dabar bijau žmonių, labiausiai nepažįstamų. Kai ką sustinku, tuojau žiūriu, ar jis ko neslepia: kišenėje ar akyse.

Vieną šiltą vakarą, nusėdus saulei, ėmė kilti iš pievų balti rūkai, kaip vidurvasaryje. Aš sustojau ir išžiūrėjau į juos. Jie kilo, sklaidėsi, nėrės pro krūmus, paslėpė upelį. Man kilo galvoje vasaros vaizdai, raiškūs, varsingi jie svaigino mane.

Ėmiau brist pievon. Tolyn, gilyn. Bet pamažu. Bijojau sudraikyti rūkus ar sudrumsti savo regėjimus.

Štai matau, ten toliau stovi ji, visa balta, apsiautus nuo galvos lig žemei permatomu apsiaustu. Ji moja į save. Girdžiu ir švelnų, rūkų nešamą kuždesį: „Olesi, Olesi.“ Einu į ją, tiesiu rankas. Ji pakyla oran ir slenka pažemiu. Vejuos paskui. Ji slenka greičiau ir vis toliau. Jau pavargstu, man užmuša kvapą, suklumpu pievoje, ji vėl, matau, sustoja ir kužda: „Olesi, Olesi!“ Vėl vejuos, akių nuo jos neatitraukdamas. Štai ji lūkina manęs. Jau visai arti, tiktai

penkiais žingsniais nuo manęs atokiai. Dar arčiau, dar arčiau. Štai visai priėjau. Stveriu jos ranką, širdis sustojo iš džiaugsmo, ir ji vėl staiga mane palieka. Bet iš tolo kužda, vilioja.

Štai Gundė įslinko miškan, išnyko. Įlėkiau paskui. Ieškau, graibau apie kiekvieną medį. Ji štai atsiliepia man per kelintą medį. „Au, aš čia!“ Lekiu tenai, ji toliau: „Au! au! Olesi!“ Štai matau, ji medyje ant šakos linguoja; šaka girgžda ir jos šilkinis permatomas apsiaustas čeža. Pasalomis, slapstydamos prieinu prie to medžio, taikau jau lipt, ji šust! ant kito. Tenai jau supas, linguoja. Žiūri į mane ir piršteliu moja.

Miške vis daugiau temo, bet aš mačiau ją vis viena. Ji man žvilgėjo tamsoje ir kelią rodė.

Naktis nubalto, išaušo ir Gundė visai nuo manęs pasislėpė. Lyg visą pasakingą reginį šviesa sugėrė.

— Gunde, Gunde, ateik, sugrįžk, sugrįžk! Žiūrėk, kaip čia raudona saulė teka, purpuru uždega girių viršūnes ir auksu tirpina debesis. Klausyk, kaip paukščiai bunda, tolimon kelionėn rengias, rokuojas. Jie skris visi susitarę. Tu išskridai viena...

— Sugrįžk, Gunde! Aš visas degu lūkesiu. Sugrįžk ir paimk mane! Stovėjau miško pakraštį iškėlęs rankas ir mačiau, kaip augo, skleidės palša diena, persunkta šaltos tikrovės. Nemigęs pradėjau busti.

Laukiau tokių, rūkiais kylančių vakarų, laukiau ūkanoje Gundės, bet vakarai darės vis šaltesni, — rūkai nekilo. Naktys darės juodesnės ir temo greičiau.

Jaučiau, kad buvau visai nesveikas. Iro mano kūnas ir dvasia.

Protarpiais, ypatingai rytais, viskas man prablaivėdavo, nuo akių lyg kokia uždanga nukrisdavo. Jaučiaus pasveikęs. Juokiaus pats iš savęs, iš meilės apskritai.

— Kvailas daiktas. Dar kvailesnis, kas jai nugarą lenkia.

Ryždavaus tuojau pat grįžti į normalias gyvenimo vėžes ir nejuokinti daugiau pasaulio.

Bet pamažu, vienas vaizdas po kito primindavo man Gundę. Girdėjau jos balsą, jaučiau jos kvapą.

Ir man vėl darydavos svaigu. Vėl keitės mano akyse dienos šviesa ir visi daiktai aplinkui.

Jaučiau, kad tie pasveikimo protarpiai man buvo labai nesveiki.

Bet dienos bėgo ir tekino mane, kaip vanduo jūros pakraštį kietą akmenį.

Vienam, nežinau kokiam miške radau didelį kiaurą ažuolą. Susukiau jame savo gūžtą.

Neturėdamas ko daryti, nežinodamas kur dėtis, kiauras dienas slankiojau po mišką. Vakaris grįždavau savo ažuolan, įlisdavau drevėn ir užmigdavau tenai, lyg vandenyje nuskandintas. Joks sapnas manęs negundindavo. Miegas būdavo juodas ir tuščias, kaip gili duobė. Nubudęs jausdavau, kaip jis mane žemyn slegia ir vėl savo juodon duobėn stumia.

Išalkęs bruknių, spalgenų pasirinkdavau. Sukramtydavau jas. Radęs kur, grybą išsikepdavau. Ir jau būdavau sotus. Visai mažai man reikėjo. Dar gurkšnį vandens šaltinyje išgerdavau. Nuo jo man vėsiau pasidarydavo, galvoj kiek palengvėdavo.

Retkarčiais man būdavo beveik linksma. Vienas, vienas. Miške tylu, tylu. Kartais nusigandęs kiškis tarp krūmų švysterėja. Lapė pralekia, vilkas savo sėmėgą parodo. Voverė riešutus lazdynuose braškina, gliaudio; įsikandus po vieną apušėn neša. Margai dryžas genys medžiu šokinėja; kala kiek įmanydamas jį iš visų pusių. Žalvarniai pačiose viršūnėse rėkauja, ant laibų šakų grakščiai supasi.

Neatsižiūriu aš į visus miško gyventojus. Visi jie man tapo artimi, lyg kokie giminės, kaimynai. Pažinau jų, regis, kiekvieną, beveik pasisveikinti galėčiau. Geniai kalė ir mano ažuolą, nuo kirminių gynė ir ne kartą voveraitė ant jo pasėdėti atlėkdavo. Ir lapė nebijodavo pro šalį prasmukti. Vilkas beveik kasdien netolimais praeidavo.

Bet tokiai šviesesnei valandėlei praslinkus, sunku, nepaprastai man būdavo sunku. Rodos, visi debesys ant to miško užgriūdavo. Užtemdavo jame, lyg saulė visai būtų pranykusi.

XXXVII

Jau spalių mėnuo atėjo. Pradėjo naktimis būti smarkios šalnos. Tintau nuo šalčio. Mažai ką gelbėjo ir sausi lapai, kurių pilna savo drevėn buvau prisinešęs. Reikėjo bėgti iš miško.

„Bet kur? Nejaugi atgal į žmones?“

„Negrišiu į juos! Negrišiu!“

Pagalvojęs net drebėjau iš baimės, kad reikės grįžti.

„Tai kurgi dėtis?“

Nerasdavau tan klausiman atsakymo.

Kartą dingterėjo galvon, regis, laiminga mintis:

„Važiuosiu Jeruzalėn. Pasimelsiu Kristaus Karstui, nusiplausiu nuo nuodėmių ir Jis man padės. Aš tuomet rasiu Gundę. Būtinai rasiu!“ — tikėjau.

Visai įsitikinau, kad kai tik nuvažiuosiu ton šventon vieton, tai ir susitiksiu su ja kur, ji pati į mane ateis. Mes Staševskį ir viską ir grįš.

Štai jau, regis, parvažiuoju iš Jeruzalės, grįžtu Skardžiuosna, vėl vargoninkauju. Sėdžiu prietemoje savo kambarėlyje. Tylu, niekur nieko. Staiga prasiveria durys ir Gundė įleikia visa raudona, sukaitus, nuvargus; puola man ant kaklo, skabina, bučiuoja ir sako:

— Aš tavo, tavo, Olesi! Tiktai tavo vieno! Myliu tave, gyvensiu su tavim. Visuomet dabar, visą savo amžių.

Jau ir neina nuo manęs. Nuo tos dienos pasilieka. Klebonas mus sutuokia ir tėvai džiaugias, palaimina.

„Tikrai taip bus! Tikrai!“ — džiaugias, ausdamas vaidentuvėje gražius svajonių vaizdus.

Bet tai ne vaizdai atrodė, o tai, kas iš tiesų įvyks.

Ir visas tas regėjimas, tikras, pranašingas, iš akių nesitraukia. Vien juo ir gyvenu.

Tą pat dieną palikau savo įprastą drevę. Negaila buvo atsiskirti.

Nesidairydamas išėjau iš miško.

Daug turėjau vargo, begalę rūpesnių, kol pagaliau įsėdau vagonan traukinio, kuris vežė maldininkus į Austrijos pasienį; Nemažai tuomet jų važiavo drauge su manim. Buvo trys lietuvės: dvi aiškios senmergės, trečia kokio kunigo sesuo, taip pat nemažo metų skaičiaus. Lietuvis vienas, neskaitant manęs. Buvo tai dievobaimingas, apyturtis ūkininkas, kuris važiavo pasimelsti Kristaus Karstui jau ne pirmą kartą. Visą kelionę jis tiktai ir šnekėjo su tomis trimis, galbūt anksčiau buvusiomis Magdalenomis. Aš su jais nesusipažinau. Nenorėjau. Sėdėjau vienas, kokian kampelin įsispraudęs, ir nieką nei žodžiu neprakalbinau. Nei karto nepažiūrėjau nei pro vagono langą, man nerūpėjo svetimų kraštų gamta pasigrožėti. Jokian miestan taip pat nebuvo išėjęs. Kai visi maldininkai išeidavo pažiūrėti kokio miesto, aplankyti jo bažnyčių, permesti jose po vienus kitus poterius, aš atsilikdavau geležinkelio stotyje. Vien tiktai laukiau, kad jie greičiau sugrįžtų, kad vėl galima būtų važiuoti, artintis į tą stebuklingą šalį, į jos šventą miestą, kur aš tikėjaus rasti pagelbą.

„Dievas man padės.“

„Pasimelsiu tenai, visą savo maldą išdėsiu. Toje pat vietoje, kur Dievo Sūnus, Dievas tikras, tris dienas uoloje ilsėjosi. Nuo vargų ir kančių, kurių jam numylėtoji žemė tikrai nepagailėjo. Paskum, nuvertęs sunkų akmenį, visam pasauliui meilės ir išganymo negęstantį žiburį įžiebė. Tas žiburys sužibs ten ir man.“

Ir jūra plaukiau, lyg neplaukiau. Nemačiau, negirdėjau, ar kas sirgo, ar kas ką kita darė. Nesigėrėjau nei nuostabiomis, kaip nesuinteresuotai mano ausis pasiekė žodžiai, Graikijos salomis. Jų nemačiau nei vienos, žiūrėjau tik, akių neatitraukdamas, tan laikan, kai Gundę pamatysiu, kai ji, Dievo pasiūsta, į mane ateis. Tai šnekėjaus su ja, laimės apsiaustas, tai gyvai su jos tėvais Lietuvos reikalais tariaus. Tai, regis, tamsią lytingą naktį nešiau knygas

per sieną, dalinau, skleidžiau jas po visus sodžius, po plačią Lietuvą. Ir raudonsiūliai, regis, manęs nemato, nežino, nepatrinka. Niekas man nekliudo. Neįgali kliudyti. Auga, kyla mano vardas, visi į mane eina, lekia, prašo patys nušviesti jų apylinkę. Ir šviesu jau visur paliko, raudonsiūliams nuo aiškios šviesos ir akys apraipo; visi apakę savo kraštuosna išsigrūdo. O Gundė myli, gerbia mane todėl. Pati darbą padeda dirbti ir mano pajėgas papildo.

Laivas, tarytum tardamas mano svajonėms, palengva, ritmingai supė. Matyt, ore buvo kiek vėjinga vėlyvo rudens giedra. Su Viduržemio jūros giliai žydriuotu dangum. Tai nemačiau, tai tik jaučiau savo ir laivo nuotaikoj. Jei sėdėdavau laive ir atvirame ore, atgulęs patogioj kėdėj, nedaug ką mačiau. Pamatysiu jau, regis, kas man domę sujudina, pažiūriu valandėlę. Atsigrišiu, vėl užmirštu, lyg ir nieko nebūčiau matęs. Žiūrėjau vis savin, savo atitvertan, laukiaman pasaulin. Negalėjau iš jo kitur išeiti, tik jį plėčiau ir ugdžiau.

Nelabai įdomios man buvo ir procesijos, ir sutikimai Šventam Mieste. Ėjau, vaikščiojau su kitais, lyg tą miestą ir jo žmones seniai jau būčiau pažinęs.

Tiktai lyg atsiminiau prie Kristaus Karsto. Staiga mane apėmė neapsakytas gailėsis ir visiškas susijaudinimas. Puoliau ant kelių ir ėmiau melstis visa savo širdimi, visa siela. Visą save buvau toje maldoje atidavęs.

— Dieve, Dievuli geras, Jėzau Kristau, savo gyvybę žmonių labui ir išganymui paaukavęs, pagailėk manęs, bent menką truputėlį savo gausios malonės man suteik. Meldžiu Tavęs, tavo tarnas silpnas, nuženk į mane savo dangiškoje galybėje, dovanok man mano visas gyvenimo mažas ir dideles nuodėmes, kurias gal per savo nesusipratimą ir silpnybę įvykinau. Nebausk manęs tiek smarkiai. Dovanok man visą mano praeitį. Dovanok, galingasis Viešpatie, žemės ir dangaus Karaliau, ir Gundės nuodėmes, ir jos visus nusikaltimus. Tenerūstina jos darbai Tavo skaisčiojo sosto, tenerūstina jie visų Tavo šventųjų — teatleidžia jai visas dangus. Ji sugriš į Tave, sugriš kaip paklydusi avis Tavo vienon avinyčion. Neduok jai, Viešpatie, pražūti, išgelbėk jos sielą. — Meldžiu Tavęs, čia ant kelių akivaizdoj Tavo Švento Karsto nulinkęs: priimk, Jėzau Kristau, tą kryžių, kurį buvai dėl mano blogų darbų ant mano pečių uždėjęs. Nuvargau, negaliu toliau jo panešti; nepakelia daugiau mano pečiai. Silpnas, menkas, Viešpatie, esu, — priimk jį, pagailėk manęs. Aš noriu dar, kaip sveikas ir stiprus vyras, gyvą gyvenimą pagyventi. Aš nenoriu sunykti Aukščiausio Dievo kūrybos didžiausiu džiaugsmu nepagyvenęs. Man jau per daug vargo, aš noriu garbinti Tave laimėje. Laimę ir prasmę mano žemės gyvenime gali duoti tik sugrižus Gundė. Sujunk mus, Viešpatie, atleidęs mums visas mūsų nuodėmes. Mes savo neišpasakytą laimėje Tavo neribotą, gerą kuriančią galybę garbinsim... Tu ateisi, Viešpatie, ir išklausysi mano maldos. Tu suteiksi man bent trupinėlį savo gausios malonės... Juk tu girdi mane, Viešpatie, ten aukštai būdamas?

Tu žinai ir girdi viską. Tu teisingas. Aš tikiu Tau Tavo dangiškoje galybėje.

Meldžiaus ilgai. Mano malda lengvino ir kėlė mane. Slūgo apačion visi debesys ir visi šešėliai.

Priėjus išpažintin ir priėmus Švenčiausį, jaučiaus visiškai pakitėjęs. Tarytum didžiausį kalną būčiau galutinai nuo savęs nuvertęs.

Savo būrio maldininkų ir nelaukiau. Išvykau su tais, kurie pirmiausiai aplankė Šventąsias vietas. Aš daugiau niekur ir nebuvau, tiktai vienoj Jeruzalėje.

Kai Jafoje dėl laivo suvėlavimo teko sugaišti keletas dienų, nežinojau iš veržimosi pirmyn kur dėtis. Regis, būčiau ėjęs pėsčias per Konstantinopolį.

Laivu plaukdamas ir paskum važiuodamas traukiniu vis laukiau stebuklo. Tikėjau, kad štai, štai Dievas parodys savo malonę, patenkins mano malda.

Kokią, kiek į Gundę panašesnę mergiotę pamačius, man sustodavo širdis:

„Ar tik ne ji? Gal ir ji buvo Jeruzalėje? Gal ten dabar vyksta?“

Traukiniui sustojus kur kiek ilgesnį laiką, išeidavau miestan. Visur vaikščiojau, klajojau tikėjau Gundę sustikti. Nieko nematęs skubinau atgal, bijodamas pavėluoti.

„O gal ji šitan traukinin pataikys? Gal ir ji, Dievo pasiųsta, ieško manęs?“

Norėjau važiuoti pro Varšuvą ir eiti tiesiai į dailininką Joną Staševskį.

„Bet gal Gundė Skardžiuose? Gal laukia manęs ten? Gal Staševskis ją jau pametė, kokios kitos, miestietės dėlei? Ne, Dievo balsas į ją prabilo, man Jeruzalėje esant. Gimdė dabar Skardžiuose. Dievo įkvėpimu, savo valia.”

Nesukiau Varšuvon.

Atvažiavau Skardžiuosna. Gundės dar ten nebuvo.

Mano pareigas ėjo kitas vargoninkas. Klebonas paaiškino, kad laikinai, ir kvietė grįžti. Aš negalėjau. Negalėjau įeiti bažnyčion ir paliesti vargonų, kol nepažiūrės į mane Gundės žvilgsnis.

Užsidariau nuo žmonių. Malda, karštos, nuvargusios širdies Jeruzalėje pasakyta, vėl kartojau. Bet malda blyško vis labiau, manęs nekėlė ir turbūt Dievo nesiekė. Lyg didelis širmas paukštis, savo stiprius sparnus iškėtęs, jai kelią pastojo. Piktu žvilgsniu kreipė ją į žemę, į siaurus tarpkalnius.

Mane kaustė širmo, nematomo paukščio aklas žvilgsnis.

Atėjo Kalėdos, Kūčios. Kai visi šeimynos nariai į šieną apklotą ir baltai švintantį stalą renkas. Kai lietuviai kareiviai net iš giliai Rusijos Kūčioms namon bėga. Gundė negrįžo ir tuomet. Tik išgirdau gaudus, kad ji Varšuvoj gerai su Jonu Staševskiu gyvena; net seserį Julytę į save kviečia.

Skardžiai man staiga visai svetimi pasidarė. Tuojuo po Kalėdų išvažiavau iš ten net neatsigrįždamas. Po rogėmis girgždėdamas sniegas reiškė mano nuotaiką.

XXXVIII

Visą žiemą slankiojau po Lietuvą. Be prasmės, be tikslo. Nedaug ką matydamas, nieko negalvodamas.

Į pavasarį pradėjau ieškoti darbo. Nubodo rankoms būti palaidoms. Didėjo noras valgyti, o mažėjo sutaupyti pinigai.

Gyvenęs anksčiau svetimas ir vienas tarp žmonių, galėjau gyventi ir dabar.

Bet vargoninku būti niekuomet daugiau nenorėjau.

Gavau malūninko vietą štai šitame Sargautų malūne.

Man čia patiko.

Pamažu supratau, ką malūno girmos dainuoja:

Gyvenau, gyvenau, daug girdėjau ir mačiau.

Karalius karaliukas karalaitę pamylėjo.

Pamylėjo, pamylėjo.

Ji už kito ištekėjo, ištekėjo.

Tariau tai dainai daugiau linksmas, mažiau suinteresuotas.

Dar būdamas pas Šionfeltą mėgau klausytis malūno bildesio, ratų ratelių teleskavimo ir pikliaus dūsavimo, sunkiai girnų slegiamo. Man atrodė, kad aš girdžiu žodžius, matau patį malūną pavidale balto, daug žinančio ir daugybę girdėjusio senuko.

Jis žino viską. Jis klausos ir klausos ir paskum apskatinėja.

Vėjinį malūną labiau mėgau neg vandeninį.

Jis aukštai ant kalno stovi. Aplinkui dairo, toli mato, kiekvieną vėjo žodį, kiekvieną jo garsą nugauna. Vėjas jam aibę pasakų iš tolimų mėlynų kraštų atneša. Tenai ne tokios kaip čia, mūsų žaliuose laukuose lėtų žmonių išaustos. Tenai kraujas karštesnis ir žygiai drąsesni.

Gundės meilė liko mano sieloj ir širdyje kaip gili žaizda. Ji vis labiau gijo. Kartais aštriai sugeldavo, kartais atrodė, kad ji mane sunaikins. Bet aš ją gydžiau kaip koks gydytojas.

Geriausias vaistas buvo knygos. Pradėjau ilgėtis jų kaip gero, ištikimo draugo. Jis manęs dar mažo niekuomet vieno nepalikdavo. Rūpestingai augino ir vedžiojo gerai žinomais, išmindytais takais.

Paprašiau Sargauto, kad duotų ką paskaityti. Ką turėjau pirmai, neilgam išteko.

— Ką tau duoti?

Ėmė Sargautas vartyti tarp senų iliustruotų savaitraščių, pasakų rinkinių ir romanų. Niekas man nepatiko.

— Gal Kanto *Gryno proto kritika*? — juokais ištraukė.

— Paskolink ją tamsta! — beveik sušukau.

— Ar suprasi, kas čia parašyta?

— Gal ne, bet pasistengsiu.

Skaičiau *Gryno proto kritiką* lyg kokį sunkų, bet įdomų darbą dirbdamas. Naktimis nemigau. Kai kurias vietas valandomis skaičiau. Ir tai buvo sunku suprasti. Ir ne viską supratus, bet knygą perskaitęs jaučiaus paturtėjęs.

Parnešiau *Gryną protą* Sargautui atgal.

— O ką, patiko?

— Labai

— Nejaugi? — labai nustebė Sargautas.

— Dar ką iš filosofijos... — paprašiau.

Jis pažiūrėjo, pažiūrėjo į mane, paskum ištraukė keletą knygų ir sako:

— Rinkis.

Permečiau visų antraštes ir skubiai paėmiau Feuerbacho *Das Wesen der Religion*, tarytum bijodamas, kad Sargautas atgal jos neatimtų.

Paskum perskaičiau to pat filosofo *Gedanken über Tod und Unsterblichkeit*, *Das Wesen des Christenthums* ir *Grundsätze der Philosophie der Zukunft*. Pagaliau išgavau ir Wundto keletą veikalų. Skaičiau ir kitus filosofus, bet Wundt ir Feuerbach man labiausiai patiko.

Toliau aiškiau pradėjau suprasti. Ėmiau ir savistoviai galvoti. Kai kuomet ir Sargautas su manim pasišnekėdavo, savo nuomonę ištardavo, aš jam savo pasakydavau. Mačiau, kad ėmė į mane kitaip žiūrėti. Kartais ir labai ilgai išišnekėdavom. Po truputį ėmiau mažiau skaityti, o daugiau vienas sau galvoti.

Vakarais, kai leidos saulė, išeidavau sustabdęs malūną ant kalnelio, atsisėsdavau ant didelio raudono akmens, jis dar ir dabar tenai guli, ir išžiūrėdavau į vakarus. Tyliai, paskendęs saulėleidžio šventėje, savo sielą su gamtos dvasia suliejęs, meldžiaus saulei, dangui, anapus kurio aukščiausia pajėga, žvaigždėmis trykšdama rėdo. Jaučiau tuomet Dievą mažiausioj gėlėje, kuri saulės pusėn sukas, ir drugelyje, kuris suglaudęs sparnus ant jos nutupia. Jaučiau Dievą beržyne, kuris saulėleidį ir vėjui nutilus ošia, ir bandoje, kuri sutemai artėjant pati namon traukia. Dievas tuomet buvo visur. Ore, vandenyje ir dirvoje.

Štai pasislepia saulė, savo spindulius sugaubus. Visa gamta suvirpa. Dievas iš jos atsitraukia, poilsui palaiminęs. Žvaigždės danguje sužiba. Mėnulis, visas nuraudęs, iškyla iš tarp krūmų. Aukščiau risdamas užtiesia žemę žalsvai sidabrinu šydu ir migdo ramiam miegui, žvaigždėms rytojaus pasaką sakant.

Kai gamta miega, jos alsavimo ritme galima paslaptį išgirsti. Jos toli ieškoti nereikia, o tik naktį įsiklausyti. Tuomet ausis geriau girdi ir mūsų siela aiškiau nujaučia.

Dievas amžinas, Kūrėjas nenuilstamas kasdien naujus pasaulius kuria. Paima savo sielos mažutę dalį, pūsterėja ją beribėn erdvėn, liepia sustoti ir augti tarp milijonų senesnių, seniau jau išskridusių. Ir auga nauja gyvybė, naujas pasaulis, keičiasi, vystosi, savo Tėvą atsiekt stengias. O Dievas daboja ir gėrisi, kaip jo vaikas per kančias, per vargus, per dideles kliūtis į jį kopia ir stiprėja jose.

Mes, mūsų žemė, tai didžiam pasaulyje Dievo kūrybos vienetas, kuris jau yra pusiaukelio atsiekęs. Žmonės jau yra pajautę savyje laisvę. Laisvė, tai kūrybos pradas, tai ieškojimas. Pravėrimas akių ir pakėlimas galvos.

Bet mes dar tik pusiauvelyje. Blaškomės ir mėtomės, lyg per greit nubudę. Vieni vartodami laisvę tik patys save ir aplinkinius sužaloja. Kiti vartoja ją visiems kitiems,

pakrikusiems, sugaudyti ir supančioti. Laisvė yra tik tobulinimo įrankis. Ir savęs, ir kitų. Bet tai nedaug dar kas žino.

„Laisvė tai kaip sprogstamoji medžiaga, — galvoju Kuprelio lakia mintį sekdamas. — Jos pagelba galima sunkiausias kliūtis nuversti ir dailiausius šimtmečių kultūros kūrinius sunaikinti. Laisvę reikia mokėti vartoti.”

— Dar ir dabar nueinu aš kai kuomet į tą raudoną akmenį. Kai saulė sėda ir žemė tyli. — Žiūri Kuprelis pro langelį akmens pusėn. — Sėdžiu ten vienas ir apie daug ką galvoju. Seku kiekvieną gamtos reiškinių, gyvenu su juo ir galvoju. Tai padeda man galvoti, jaučiu, kad nesu vienas. Jaučiu ryšį ir su tuo, kas nematyti. Tuomet lengva galvoti apie Dievą, sielą ir kitas kasdienines ir amžinas problemas.

Siela? Tai mūsų pačių, mūsų laisvės ir valios sukurtas daiktas. Mūsų tobulybės ir amžinybės ilgesys.

Sielą turi ne kiekvienas. Tik tas, kas ją pats kuria ir jai tiki.

Sielą galima nužudyti kaip paukštį ar sudėvėti kaip rūbą.

Siela tik norima, auginama ir tobulinama gyvena ilgiau neg kūnas ir patveria daugiau neg akmuo.

Dievas tai visaties kuriamoji pajėga, kuri nuolat budi ir kovoja su medžiagos pailsimu ir jos palinkimu mirti.

Dievas nėra vienodas šiandien ir rytoj. Jis kuria, taigi jis keičia ir save. Jis pats auga ir turtėja.

Dievas nėra išmatuojamas ar kokion fizikos formulėn išspraudžiamas. Jis gali būti tik jaučiamas, kaip jaučiama meilė, kaip jaučiamas džiaugsmas. Jis gali būti matomas, kaip matomas proto spindėjimas gabaus žmogaus akyse, kaip matoma mintis jo veide.

Dievui tiki, kas turi sielą, kas jaučia ryšį su Juo.

Dievui tikėti ar Jį pajauti nereikia eiti tik bažnyčion ar važiuoti Jeruzalėn ar Romon. Jis yra tiek pat čia ir šitam malūne. Ir dar daugiau jaučiamas laisvoj gamtoje, akivaizdoj saulės ar žvaigždžių.

Kažin, ar senovinės tikybos nebuvo artimesnės Dievui neg visos dabartinės, dogmatizuotos? Dievas tapo paslėptas storose knygoose. Jis nepramatomas pro tirštas eiles tikybos amatninkų, kunigų, pastorių ir rabinų. Visi jie reikalauja sau pirmos vietos, visi jie skelbias, kad jiems viskas priklauso. Ne vien Dievo supratimas ir aiškinimas, bet ir žmogaus rūbas ir jo kasdieninis valgis.

Ar ne daugiau paprasta ir betarpė buvo ir mūsų senovės tikyba? Ar ne stiprūs buvo lietuviai, kai jų kelias į Dievą buvo trumpesnis ir kai jie Dievą daugiau, dažniau jautė, o mažiau galvojo? Jų tikybos simboliai, tikybos kalba rišo juos su Dievu kiekvienam žingsnyje, kiekvienu laiko ir dienos metu. Lietuvis jautė Dievą per saulę, mėnulį, vėją ir audrą — ar tai blogas kelias?

Visos tikybos genda, kai jos pradeda daugiau virsti amatu ir kai ima maišyti grynai tikybinis jausmo reikalus su įvairiais pašaliniais, piniginiiais ar politiniais. Tuomet dažnai nežinia, kaip vieną daiktą atskirti nuo kito. O krinta vieno vertė, krinta ir kito.

Kristui aš tikiu kaip žmogui, kuris, pajautęs gyvą ryšį su Dievu ir matydamas klaidingai tikinčius žmones, pakreipė juos į tiesesnę kelią. Dievo sūnūs tai visi žmonės ir visa žemė. Gal ne kiekvienam skyrium tas vardas pritinka, bet Kristus pats geidė, kad visi būtų lygūs Dievo sūnūs.

Ir Jo atnaujinta tikyba šimtais metų negalėjo išsisaugoti visų pražūtingų nukrypimų, kurie aptemdė ir visas kitas tikybas. Ir jei Jis dabar grįžtų, Jį vėl tuoj nukryžiuotų. Ne žydai, o šių laikų krikščioniški tikybos „žinovai”.

Tikyboms kliudo ir tai, kad jos visos nori universalėmis tapti, visus žmones savaip sutikinti. Kiekviena tauta turi savo kalbą, turi ir savo atskirus simbolius, atskirus Dievą pajauti ženklus. Net pavieniai žmonės taip pat. Tegul tikėtų kaip kas jaučia. Tuomet kiekvienam kelias į Dievą ir Jo pajautimus būtų daug artimesnis ir tiesesnis. Esperanto visam

pasauliui ir visoms tikyboms gali būti tik paviršutinis daiktas.

Dievas kūrė įvairius pasaulius, jis nori, kad ir kiekvienas pasaulis būtų įvairus. Visam kame vienodumas nėra gyvenimas. Ir žmonės, kurie kuria, jie atlieka didžiausią Aukščiausiojo Kūrėjo pavestą uždavinį. Jie įturtina pasaulį, jie daugiau gyvenimo ir noro gyventi jam suteikia. Jie irgi kovoja su medžiagos palinkimu susivienodinti, aprimti, amžinai nutilti.

Kas kuria, stumia žemę pirmyn.

— O kuo aš ją pastūmėsiu? — susimąstė Kuprelis, susiglaudė. — Kaip noriu, kiek stengiuos, lig šiol nieko... Ir nepaliksiu nieko, kas vietoj manęs nors paskum atidirbtų, mano darbą kartu su savo pavarytų... Aš esu sulūžęs... Nenoriu mirti, o mirštu...

Tai ne Kuprelio lūpos kalbėjo, o jis pats, visas, visu savo vidumi. Iš pajautimo ir sielos gilumos. Perėmė jis mane visas. Aš beveik virpėjau jo klausydamas.

XXXIX

— Meilė mane tokį padarė. Sulaužė, perdegino, — atkėlė Kuprelis galvą.

Žiūri pro langelį, pro kurį mėnulio sidabrinė juosta tiesias per stalą, per aslą, dengia lovos kraštą. Ieško tarytum ko.

Kuprelis lyg ką nubraukė nuo savo veido, atsilošė kėdėje, pažiūrėjo tamson ir jau kitu balsu pasakoja.

— Stebėtina, kaip laikas nudildo viską. Po keletos metų jau vargiai galėjau prisiminti Gundės veidą. Regis, taip viską dar įžiūriu, nors pro rukus, o veido jau veik nematau.

Negalvojau apie ją jau taip dažnai. Sapnuoti, regis, visai nesapnavau. Bet sieloje, širdyje jaučiu dar ir dabar meilės antspaudą. Ji tapo ugnimi įdeginta. Jos iš tenai niekas neįstengs išdildinti.

Tiesa, ir vėliau neretai galvojau, laukiau, kad štai, štai prasivers malūno durys, guviai sugirgždės laiptai ir Gundė į mane ateis pavargus, bet linksma, štai šitan kambarėlin. Laikiau jį visuomet švaroj, padabintą. Nieko, jokio žmogaus, jin neleidau.

Tai tik jai, brangiai viešniai.

Tu pirmas peržengei slenkstį.

— Kam tave įleidau, nežinau, — lyg kokia mintis Kupreliui skersai kur kelio atsistojo.

Pats čia visuomet skaitau, dirbu, galvoju. Čia viskas sklandžiai man sekasi. Lyg jausčiau Gundę prie savo peties ar girdėčiau ją mūsų vaikams rūbus dorojant.

Prieš trejetą metų įvyko tas, ką ir dabar kiekvienoj smulkmenoje pamenu.

Buvo pavasario ankstyvos nuotaikos vakaras. Ir čia aukštai būdamas jaučiau pavasario kvapą. Apėmė noras likti ir nakvoti malūne.

Guliu, miegas neima. Kiekvienas vaizdas, kiekviena smulkmena Gundės meilės pro mano akis palengva plaukia. Viską, regis, tikrai matau. Rodos, kad ne tik matau, bet ir jaučiu, džiaugiuos, gyvenu kaip ir tuomet. Jau tarytum esu ne malūne, o Skardžiuose. Jaučiu ir matau, kad esu vargoninkas. Pamilęs nuostabią Gundę, nuostabaus gyvenimo kaitinamas.

Štai mėnesieną naktį laukiu jos su Irša atvažiuojant. Laukiu ilgai, nerimauju. Ji pagaliau atvažiuoja. Linksma, nudžiugus, kad niekas jos nepatriko.

Vedam. Gyvenam vienus metus Prūsijoje. Laimingi, vienas nuo kito negalėdami atsitraukti. Grįžtam Skardžiuosna, susitaikom su tėvais. Visi mums palankūs, visi draugingi. Aš pastebiu net, kad mano kupros mažėja, mano savijauta auga.

Matau kiekvieną detalę, kiekvieną smulkmeną mūsų gyvenimo. Galiu viską paliesti rankomis, tiek tikra.

Turbūt užmigau...

Švenčiam Olesėlio septynerių metų gimimo dieną. Sveikas, gražus vaikas. Geltonplaukis. Panašus į mamą. Gal daugiau mane mėgsta. Bet nenori būt vargoninku, nenori skambinti, sako, bus malūninkas. Ar inžinierius. Aš džiaugiuos. Šiandien dovanojau jam vėjinį malūną. Pats padirbau, numalevoju. Štai Olesėlis darželyje ant šulo jį pastatęs geresnio

vėjo laukia, į visas puses kraipo. Aš ir Gundė žiūrim pro langą, džiaugiamės, didžiuojamės. Aš apskabinu ją, spaudžiu į save. Ji glaudžias.

— Žiūrėk, Olesėlio malūnas jau sukas, — sako Gundė. Ji taria tą vardą taip ypatingai. Jame jungias ir meilė sūnui, ir man.

— Tėveli, malūno sparnas užsikabino! — šaukia Olesėlis. — Ateik, padėk!

Skubinu padėti...

Nubudau. Pamažu, nenoromis.

Merkiu akis, guliu, noriu toliau sapnuoti.

Pro langelį ryški vėlaus ryto šviesa veržias, bet aš nesikeliu.

Girdžiu Gundės, girdžiu Olesėlio balsą, viską matau. Matau net, kad jo kairės rankos nykštukas aprištas. Įpjovė vakar, statydamas savo tiltą per upelį sode...

Kas beldžias į duris.

Reikėjo keltis, reikėjo eit malti. Bet visą dieną, visur mačiau tik tą sapną. Svaigau nuo jo.

Gyvenau juo ilgai. Mažai valgiau, mažai gėriau. Niekas man nerūpėjo.

Pamažu pajaučiau, kad vėl prasivėrė mano didelė žaizda. Visą vasarą vėl buvau nepanašus į žmogų.

Bet laukiau, nuolat laukiau vėl tokį sapną susapnuoti.

Jis negrižo.

Aš norėčiau mirti, antrą kartą jį susapnavęs. Matyti Gundės žvilgsnį, girdėti Olesėlio balsą. Ir likti tame sapne...

Nutraukė Kuprelis.

Tyli. Niekur nežiūri. Akys nepaprastai, juodai spindi.

Vis tyli Kuprelis. Laukia ko.

Laukia.

Aš keliuos. Tyliai, palengva.

Einu į dureles vos liedsdamas aslą.

Kuprelis nemato manęs, negirdi.

Pravėriau, išėjau. Pravėriau dureles po truputį, po truputį.

Lipu laiptais žemyn. Tyliai, vos liedsdamas juos.

Malūnas pilnas šešėlių. Sienose, lubose. Jie sėdi ant girnų, glaudžias į piklių. Žiūri į mane. Aš sustoju, į juos žiūriu.

Čia viskas gyva. Bet viskas dabar tyli.

Aš stoviu, žiūriu, klausaus.

Man nuostabu, sunku daros. Tarytum aš įėjau į kokią paslapčių vietą, iš kur sugrįžti negalima.

Stoviu, nedrįstu eiti.

XL

— Ignasėl! Kur tu? — tėvo balsas iš apačios.

Prašvito kiek akyse. Bet nedrįstu pajudėt: gyvi, slaptingi šešėliai į mane žiūri.

— Kur tu?

— Aš čia! — kuždančiai atsiliepiu.

Bėgu laiptais žemyn. Jaučiu, kad mane kas vejas. Šnabžda, kužda iš užpakalio.

— Ar sumalėt? — klausia tėvas.

— Sumalėm. Maišus ratuosna greitai neškim, — puoliau prie vieno maišo ir nešu jį.

— Nenešk taip sunkiai, — priėjo tėvas pagelbon.

Sunešėm, sudėjom. Tėvas nespėjo nei paklausti, kam taip skubinau.

— Dabar reikia Kupreliui mokėti, — sako tėvas.

— Kitą kartą.

— Kodėl? — nustebo.

— Nieko, kitą kartą.

— Gal kas atsitiko?

— Ne. Kuprelis miega.

— Jau?

— Jis labai pavargęs.

Įsėdom.

Traukia atgalion pažiūrėti. Negaliu. Atsigrižau.

— Kur tu žiūri? — atsikreipė ir tėvas.

— Važiuok, tėveli, greičiau. Važiuok! — paėmiau jo ranką ir spūsterėjau arklį.

Arklys nunešė kaip vėjas pakalnėn.

— Pavyko pirkti! Tik tu pažiūrėk, kaip eina — kaip paukštis skrenda. Tai ne Širmis,
— giria tėvas.

Negirdžiu jo. Žiūriu tenai, atgalion. Ir viskas kaip paverta man matos. Malūnas stovi juodas, išdidus. Jame sėdi Kuprelis ir laukia.

Mėnesiena lietaus nuskaidrintu pavasariu mėlynuoja. Rasa žvilga, lyg palietas sidabras joje tirtų.

Naktis tyli, žemė miega.

Daug kur, daug kam sapnuojas neregėti sapnai:

Ne visur, ne visiems.